

สัมโมทนียกถา

พระคณาจารย์จีนธรรมวิริยาจารย์ (เย็นอี่)

คัมภีร์มูลมัชฌมกการิกาหรือที่รู้จักกันในอีกชื่อหนึ่งว่า มาชฌมิกศาสตร์ เป็นคัมภีร์ศาสตร์สำคัญเล่มหนึ่งที่จัดอยู่ในหมวดพระอภิธรรมปิฎกของพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน รจนารจีนโดยท่านคณาจารย์ชุน ปฐมบูรพาจารย์ผู้ก่อตั้งนิกายมาชฌมิกะในอินเดีย มีเนื้อหาสำคัญ คือ การประกาศขยายความหลักคำสอนเรื่องศูนยตาไว้อย่างแจ่มแจ้ง ประกอบไปด้วยอรรถธรรมอันสุขุมลุ่มลึก แสดงถึงปรัชญาญาณความแตกฉานเข้าใจในพระพุทธพจน์ของท่าน คัมภีร์ดั้งเดิมรจนารจีนในภาษาสันสกฤต และได้มีการแปลออกเป็นภาษาต่างๆ มาแต่ครั้งโบราณฉบับแปลที่สำคัญได้แก่ฉบับแปลจีนสำนวนของท่านกุมารชีพ และฉบับภาษาทิเบต ต่อมาเมื่อชาวตะวันตกหันมาให้ความสนใจปรัชญาและวรรณกรรมอินเดีย ก็ได้นำคัมภีร์นี้ไปแปลขึ้นเป็นภาษาของตนๆ โดยยอมรับกันว่าเป็นคัมภีร์ลึกซึ้ง ที่อธิบายได้ตอบอย่างมีเหตุผลแสดงหลักตรรกวิทยาขั้นสูงโดยมีเจตนาเพื่อรื้อถอนมิจฉาทิฎฐิ ความคิดเห็นที่ผิดพลาดทั้งหลาย

เนื่องในโอกาสที่อาตมภาพจะเจริญอายุครบรอบ 87 ปี ในวันพฤหัสบดีที่ 6 มิถุนายนศกนี้ คณะศิษยานุศิษย์ตลอดจนสาธุชนพุทธบริษัท ได้มีจิตศรัทธาสมานฉันท์ร่วมกันจัดงานบำเพ็ญกุศลฉลองอายุวัฒนมงคลคนดังที่ได้เคยปฏิบัติสืบเนื่องมาทุกปี และส่วนมากได้ถือโอกาสนี้สร้างพระธรรมคัมภีร์ต่างๆ โดยเฉพาะคัมภีร์มหายาน ในปีนี้คณะสงฆ์จีนนิกายและพุทธบริษัทได้เห็นสมควรสร้างคัมภีร์มูลมัชฌมกการิกา ฉบับภาษาสันสกฤต จีน ไทย ขึ้นเป็นที่ระลึก เพื่อมอบเป็นธรรมบรรณาการแก่ผู้มาร่วมแสดงมุทิตาจิตในโอกาสดังกล่าว อาตมภาพขออนุโมทนาในกุศลเจตนาและการมีส่วนร่วมในบุญของทุกท่านมา ณ ที่นี้

สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงสรรเสริญธรรมทานว่า ชนะการให้ทั้งปวง เหตุเพราะการให้วัตถุสิ่งของอย่างอื่นที่เรียกว่า อามิสทาน แม้จะเป็นปัจจัยแก่การดำรงชีพหรือสิ่งนั้นอาจก่อให้เกิดความพอใจของผู้ให้และความพึงใจของผู้รับได้อยู่บ้าง แต่ก็ยังเป็นเพียงชั่วคราว ยังไม่อาจช่วยให้บุคคลถึงความดับทุกข์ได้อย่างแท้จริง เมื่อยังไม่ถึงความหลุดพ้นตรานั่นก็ต้องเผชิญกับความทุกข์อยู่ร่ำไป ผิดกับธรรมทานซึ่งหากผู้ได้รับนำไป ประพฤติปฏิบัติ ย่อมจะเป็นบ่อเกิดแห่งกุศล คือคุณงามความดีทั้งปวง ทั้งจะเป็นเครื่องป้องกันความทุกข์ที่จะเกิดขึ้น และยังจัดความทุกข์ที่มีอยู่ให้สิ้นไปได้ เพราะธรรมะแห่งองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ย่อมเป็นเครื่องชี้ทางสว่างให้บุคคลบังเกิดสัมมาทิฎฐิ เมื่อความเห็นชอบเกิดมีขึ้นแล้ว ย่อมนำไปสู่การละชั่ว ประพฤติดี ทำจิตให้ผ่องใส สร้างสมคุณธรรมให้สูงขึ้นโดยลำดับ การให้ธรรมะเป็นทานจึงมีอานิสงส์สูงกว่าทานชนิดอื่นๆ ด้วยประการฉะนี้

ขออนุโมทนาทุกท่านที่มีส่วนร่วมจัดงานบำเพ็ญกุศลอายุวัฒนามงคลถวายแด่อาตมภาพ ขออนุโมทนา
คณะทำงานทุกท่านที่เสียสละกำลังกายกำลังสติปัญญา สร้างคัมภีร์มูลมัธยมกการิกานี้ขึ้นไว้ในพระพุทธศาสนา
รวมถึงขออนุโมทนาท่านผู้สละทรัพย์บริจาค สร้างคัมภีร์ขึ้นเผยแผ่เป็นธรรมทานในโอกาสนี้ ขออนุภาพแห่ง
กุศลบุญบารมีที่ได้ร่วมกันบำเพ็ญแล้ว จงสัมฤทธิ์ผลให้ทุกท่านจงเจริญงอกงามด้วยจตุรพิธพรชัย มีอายุ วรรณะ
สุขะ พละ ประสพแต่ความสุข ความเจริญงอกงามไปพลุลย์ สถาพรในบวรพระพุทธศาสนา ตลอดไป

รักษาการแทนเจ้าคณะใหญ่จีนิกาย

เจ้าอาวาสวัดโพธิ์เย็น

รักษาการเจ้าอาวาสวัดโพธิ์แมนคุณาราม

คำนำผู้แปล

คำแปล ของ คัมภีร์มูลมัธยมกการิกา ที่ท่านจะได้อ่านและพิจารณาต่อไปนี้ ได้แปลถ่ายทอดจากต้นฉบับสันสกฤต
ของคัมภีร์ที่ออกชื่อข้างต้นนั้น แต่ในที่บางแห่งเรียกว่า มัชยามกศาสตร์ หรือมาชยิมิกศาสตร์ ขอให้ทราบว่าเป็น
ชื่อของคัมภีร์เดียวกันนั่นเอง คัมภีร์นี้ได้มีการแปลออกเป็นภาษาต่างๆ ตั้งแต่ครั้งโบราณกาล และก็นับเป็นเคราะห์
ดีที่ต้นฉบับสันสกฤตของเอกสารคัมภีร์นี้ยังคงมีหลงเหลือมาจนปัจจุบัน

มูลมัธยมกการิกาเป็นผลงานรจนาท่านนาการชุน คันทรจนาจารย์ผู้ยิ่งใหญ่ของมหายาน แต่ประวัติอันแท้จริง
ของท่านนั้น เราทราบได้น้อยมาก และเรื่องราวส่วนใหญ่ก็เป็นตำนานที่เล่าลือสืบต่อกันมามากกว่าชีวประวัติ
บุคคลจริง เท่าที่ทราบ ท่านนาคารชุนเกิดในสกุลพราหมณ์ที่อินเดียได้ และมีชีวิตอยู่ในราวปลายคริสต์ศตวรรษที่
2 ปราภฏหลักฐาน คือ เอกสารชื่อ สุหฤตเลขา เป็นลิขิตที่ท่านมีไปถึงพระราชแห่งอินเดียใต้พระองค์หนึ่ง ซึ่ง
ครองราชย์อยู่ในช่วงเวลานั้น

เกี่ยวกับชื่อของท่าน ตำนานกล่าวว่า คำ นาคะ หมายถึง งูใหญ่ หรือมังกร ส่วนอรชุน เป็นชื่อเรียกต้นไม้ชนิดหนึ่ง
จึงเป็นเหตุให้มีผู้ตีความว่าท่านเกิดใต้ต้นอรชุน และจากที่ท่านเคยไปเยือนพิภพของพวกนาค แล้วพญานาคได้มอบ
สร้อยมุกให้กับท่าน จึงเป็นที่มาของชื่อ นาคารชุน บ้างก็ว่าพญานาคได้ถ่ายทอดคำสอนมหาปรัชญาปารมิตาสูต
ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้แก่พวกนาคให้ท่านฟัง และท่านเป็นผู้นำคำสอนดังกล่าวมาสู่โลกมนุษย์ อย่างไรก็ดีคำ
นาคะ เป็นคำที่บ่งถึงลักษณะของปัญญา พระพุทธเจ้าเคยตรัสว่า นาคเป็นสัญลักษณ์ของปัญญา นาคเป็นชื่อของ

บุคคลผู้ทำลายอาสวะได้แล้ว คำว่า นาค จึงอาจหมายถึงพระอรหันต์ ซึ่งเป็นผู้ได้รับคำสอนปรัชญาปารมิตามาแล้ว และท่านนาคารชุนจึงได้รับถ่ายทอดคำสอนนี้มาจากพระอรหันต์อีกทีหนึ่งก็เป็นได้

ตำนานข้างทิเบตกล่าวถึงนาคารชุนว่า เป็นท่านองนักเวทมนตร์มายาศาสตร์ มีอายุยืนยาวหลายร้อยปี ชำนาญในการเล่นแร่แปรธาตุ แต่เอกสารทิเบตเป็นงานรุ่นหลังๆ ที่บางครั้งก็มีความสับสนระหว่างบุคคลผู้มีชื่อเดียวกัน เราต้องไม่เอาท่านนาคารชุนของพระพุทธศาสนาไปสับสนปนเปกับนาคารชุนท่านอื่นๆ ซึ่งเป็นนักค้นคว้าทางรสาณเวททยาอายุวัฒนะ รวมถึงนาคารชุนแห่งลัทธิตันตระของพราหมณ์

เป็นการเหมาะสมที่จะยกย่องอาจารย์นาคารชุนเป็นผู้ก่อตั้งนิกายมาธยมิก ทั้งเป็นบุคคลผู้วางรากฐานให้แก่ระบบปรัชญามหายาน รวมถึงได้พัฒนานิกายมหายานให้สมบูรณ์ ท่านได้จัดเนื้อหาของลัทธิธรรมที่ขัดแย้งกันในที่ต่างๆ ให้มารวมอยู่ในที่เดียวกัน และได้สรุปให้ตั้งอยู่ในแนวปรัชญาเดียวกัน โดยเรียบเรียงเป็นโคลกย่นย่อเพียง 439 โสลก รวม 27 บท แต่ตั้งชื่อผลงานนิพนธ์นี้ว่า คัมภีร์มูลมัธยมกการิกา อันเป็นผลงานที่สร้างชื่อเสียงให้กับท่านมากที่สุด สันนิษฐานว่าท่านคงมีชีวิตโลดแล่นอยู่ทางอินเดียได้แถบอานธรประเทศและอมราวดี มีบางข้อมูลระบุว่าท่านมีความสัมพันธ์กับมหาวิทยาลัยนาลันทาทงตอนเหนือของอินเดียด้วย กล่าวกันว่า ท่านมรณภาพที่ศรีโศละ ทางภาคเหนือของอานธรประเทศเรื่องราวของท่านเราทราบเพียงคร่าวๆเท่านั้น

ท่านนาคารชุนยังมีศิษย์สำคัญคนหนึ่งนามว่า อารยเทวะ หรือบ้างเรียกสั้นๆ ว่าเทวะ ท่านเป็นศิษย์โดยตรงและมีความใกล้ชิดกับท่านนาคารชุนมาก ท่านอารยเทวะเป็นผู้รจนาคัมภีร์จตุศตกะ หัสตवालปรกรรม์ และงานปลีกย่อยอีกบางเล่ม ส่วนศิษย์ผู้สืบทอดปรัชญามาธยมิกะและเรียบเรียงอรรถกถาเป็นที่ยอมรับกัน มีท่านพุทธปาติตะ ภาวยะ หรือภาววิเวก และจันทรกิริติ ซึ่งงานอรรถกถาเหล่านี้ก็ยังหลงเหลืออยู่บ้างทั้งพากย์สันสกฤตจีน และทิเบต

เคยมีคณาจารย์ชาวอินเดียหลายท่านที่เรียบเรียงคำอธิบาย หรืออรรถกถาคัมภีร์มูลมัธยมกการิกาไว้ แต่อรรถกถาเหล่านั้นหลงเหลือมาไม่ครบถ้วนสมบูรณ์ คงมีแต่ประสันนประทาของจันทรกิริติที่ตกทอดมาในภาษาสันสกฤต อาจารย์จันทรกิริติได้ยก โสลก(การิกา) ของท่านนาคารชุนขึ้นขยายความทีละ โสลกโดยละเอียด ซึ่ง ดร.พี.แอล ไวทยะ(P.L. Vidya) แห่งสถาบันมิถิลา เมืองทรังคะ แคว้นพิหาร ประเทศอินเดีย ได้นำมาตรวจชำระและจัดพิมพ์ขึ้นเป็นเล่มหนังสือหนา 321 หน้า เป็นลำดับที่ 10 ในหนังสือชุดคัมภีร์สันสกฤตของพระพุทธศาสนา (Buddhist Sankrit Texts) โดยตั้งชื่อว่า มรุษยกาสูตรม ซึ่งได้รวมตัวบทที่เป็น โสลกและประสันนปทาที่เป็นอรรถกถาเอาไว้ด้วยกัน

ดร.ไวทยะ เป็นผู้มีโอกาสได้เรียนคัมภีร์นี้โดยตรงกับ หลุยส์ เดอ ลา วัลเล่ ปุสแซง (Louis de la Vallee Poussin 1869-1938) นักปราชญ์และผู้บุกเบิกการศึกษาคัมภีร์พุทธศาสนายุคแรกๆ ของยุโรป ท่านได้ตรวจชำระพร้อมจัดทำข้อความเพิ่มเติมรวมถึงแก้ไขข้อผิดพลาดต่างๆ ที่พบก่อนจะดำเนินการจัดพิมพ์ขึ้นใหม่ในประเทศอินเดีย เป็นฉบับที่นิยมใช้อ้างอิงทางวิชาการกันแพร่หลาย นับว่าผู้ศึกษาพระพุทธรูปศาสนามหายานได้รับประโยชน์อย่างประมาณไม่ได้จากการดำเนินงานของท่าน สมควรที่นักศึกษายุคต่อมาจะได้จารึกคุณูปการของท่านไว้

ข้าพเจ้าผู้แปลเรียบเรียงคัมภีร์มูลมัธยมกการิกาก็เป็นผู้หนึ่งที่ได้รับประโยชน์เป็นอันมากจากผลงานของท่าน โดยอาศัยตัวบทคัมภีร์ที่รวมพิมพ์อยู่ในหนังสือมัธยมกศาสตร์ของท่านเป็นฉบับอ้างอิง และใช้เป็นแนวทางในการทำงาน ข้าพเจ้าหวังว่าผู้ที่ได้ศึกษาคัมภีร์นี้ทั้งชาวไทยและชาวไทยเชื้อสายจีนผู้ศรัทธาในมหายาน จะมีโอกาสทำความเข้าใจหลักแนวคิดของพระพุทธรูปศาสนามหายานอย่างทั่วถึง ขอให้ท่านผู้อ่านจงได้รับประโยชน์จากคัมภีร์นี้ตามสมควรแก่ศาสนาบารมี และได้พบกับอมตธรรม อันเป็นบุญที่ทุกคนปรารถนาโดยทั่วกัน

สุชิน ทองหยวก

ปช. 6 ศน.บ. M.A.(Sanskrit)

อารัมภบท คณะกรรมการ

โครงการตำราและวิชาการมหายาน

เมื่อพิจารณาบริบทแวดล้อมทางปรัชญาในยุคของท่านนาคารชุน คือ ช่วงตั้งแต่ 1 ศตวรรษก่อนคริสตกาล ลงมาจนถึงราวคริสต์ศตวรรษที่ 2 อนุทวีปอินเดียขณะนั้นมีความหลากหลายทางแนวคิดปรัชญา (ทรรสนะ) อย่างมาก ไม่ว่าทั้งพุทธปรัชญาเองรวมถึงลัทธิภายนอกอื่นๆ ทรรสนะหรือปรัชญาที่เฟื่องฟูขึ้นจะนำไปสู่ยุคที่ปรัชญาอินเดียพัฒนาขึ้นเป็นระบบในเวลาต่อมา บรรยายกาศขณะนั้นสังคมอินเดียมีความสนใจการอภิปรายแนวคิดของอาจารย์สำนักต่างๆ อยู่โดยทั่วไป และผู้ที่มีการศึกษาก็นิยมเข้าร่วมฟังการวิพากษ์วิจารณ์โต้แย้งด้วยวาจาในเวทีเสวนาทั้งหลาย อาจกล่าวได้ว่าช่วงเวลานั้นเป็นช่วงที่บรรยายกาศทางปัญญาที่คึกคักและกำลังอยู่ในความสนใจของผู้คน

จะว่าไปแล้ว ช่วงเวลาดังกล่าวเป็นยุคที่พุทธปรัชญาได้ถูกวิพากษ์ตรวจสอบอย่างละเอียดเป็นครั้งแรกๆ จากลัทธิภายนอกที่ไม่เชื่อถือว่า พระพุทธองค์ทรงเป็นพุทธะหรือบรมศาสดา ปัญหาอภิปรัชญาที่เคยถูกปฏิเสธในสมัยพุทธกาล ได้ถูกรื้อฟื้นขึ้นมาถกเถียงและสังคมก็เรียกร้องคำตอบที่สมเหตุสมผลอีกด้วย การพัฒนาการระบบการใช้เหตุผลตลอดจนหลักตรรกวิทยาของพระพุทธรูปศาสนามหายานขึ้นมาเป็นวิธีหนึ่งที่จะรักษาพระสัทธรรมโดยรวมเอาไว้

แม้ว่าการโต้เถียงโดยตรรกะจะมีใช้แนวทางดั้งเดิมของพระพุทธศาสนาก็ตาม เพราะฉะนั้นเมื่อพระสงฆ์สาวกต้องถูกซักไซ้ด้วยคำถามอภิปรัชญาในหัวข้อต่างๆ อย่างเรื่องประมาณะในทางญาณวิทยา เช่น วิธีการใดที่จะเข้าถึงความจริง รวมถึงเรื่องของการกรรมและสังสารวัฏซึ่งกำลังอยู่ในความสนใจของผู้คนในขณะนั้น สังคมต้องการคำตอบว่าพระพุทธศาสนามีจุดยืนในประเด็นเหล่านี้อย่างไร

ยุคนั้นมีแนวคิด หรือทฤษฎีทางปรัชญาที่สำคัญอยู่ 2 แบบ กล่าวคือ (1) ทฤษฎีสัตการยวาท (คำสอนว่ามีผลอยู่ในเหตุ) ซึ่งเป็นแนวคิดหลักของปรัชญาสาขายะ (2) ทฤษฎีสัตการยวาท (คำสอนว่าผลไม่ได้มีอยู่ในเหตุ) คือแนวคิดที่เชื่อว่าไม่มีผลทั้งก่อนและหลังปรากฏการณ์ ซึ่งเป็นคำสอนของปรัชญาไวเซยิกะที่มีจุดยืนตรงข้ามกับสาขายะ ส่วนทฤษฎีจากสำนักอื่นที่เป็นฮินดูก็หนีไม่พ้นจากแนวทาง 2 รูปแบบนี้

ด้านปรัชญาอื่นๆ ที่ไม่ใช่ฮินดูอย่าง เช่น ซึ่งเชื่อในญาณวิทยาเรื่องสยาทวาท ความถูกต้องของถ้อยคำขึ้นอยู่กับมุมมองของแต่ละบุคคลและภยวิทยาในอนเนกานตวาท ตามทฤษฎีฝ่ายนี้ ทุกคำพูดเป็นจริงจากมุมมองของผู้พูดที่กล่าวถึงมัน และความจริงไม่ได้มีแง่มุมที่แสดงออกมาได้เพียงแง่มุมเดียวเท่านั้น แต่สามารถเรียกได้หลายชื่อ (อนเนกานตวาท) คำสอนพวกอาชีวกก็เชื่อในเรื่องนัยัตินิยม (determinism) ถือว่าเหตุการณ์ทั้งหมดถูกกำหนดมาอย่างสมบูรณ์โดยสามเหตุที่เกิดขึ้นก่อนหน้า พวกเขาปฏิเสธกฎแห่งกรรม ตัดทอนความเป็นเหตุเป็นผลทางศีลธรรมและจริยธรรม สนับสนุนว่าโลกถูกควบคุมโดยวิถีแห่งโชคชะตาไม่มีความเป็นไปได้ที่บุคคลจะหลุดพ้นจากสังสารวัฏโดยอาศัยความเพียรของตนเองเนื่องจากความหลุดพ้นมิได้ขึ้นอยู่กับคุณภาพของการกระทำ (กริยา วาท) ขณะที่กลุ่มวัตถุนิยมโลกายัต ก็ปฏิเสธหลักการทางปรัชญาและศาสนาของอินเดียทั้งหมด ไม่มีสังสารวัฏและกรรม ชีวิตจบลงที่ความตาย และโลกก็เป็นเพียงความบังเอิญ ไม่มีอะไรนอกเหนือไปจากธาตุทั้ง 4 และอากาศ จากทัศนคติดังกล่าวพวกเขาจึงเผยแพร่ลัทธิสุขนิยมและต่อต้านวรรณะ

ในบรรดา 18 นิกายของพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทที่เกิดขึ้นในช่วงเวลานั้น มีอยู่สองนิกายที่เข้าร่วมวงถกเถียงทางปรัชญา ได้แก่ สำนักสรรพาสติวาทและเสาตรานติกะ ซึ่งจัดการเข้มงวดกับคำสอนเรื่ององค์ประกอบพื้นฐานของความจริง เหตุปัจจัย และการดำรงอยู่ในปรัชญาอภิธรรม การโต้เถียงอย่างดุเดือดในประเด็นเหล่านี้เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้พวกเสาตรานติกะแยกตัวออกจากสรรพาสติวาท รวมถึงข้อพิพาทเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างเหตุปัจจัยในการดำรงอยู่ โดย 2 สำนักนี้ได้กลายมาเป็นตัวแทนของแนวคิด สัตการยวาท และอสัตการยวาทเสียเอง พวกสรรพาสติวาทเป็นตัวแทนฝ่ายความคิดว่าด้วยการดำรงอยู่ของเหตุปัจจัย ทั้งในอดีต ปัจจุบัน และอนาคต หลังจากสิ่งที่สัมพันธ์ตามลำดับเหตุปัจจัยของการดำรงอยู่ดับลง มันจะไม่หายไปหมด แต่จะคงอยู่ในรูปศักยภาพของมันจนกว่าจะถูกกระตุ้นอีกครั้ง คำว่า สรรพาสติวาท มาจาก สรว อสฺติ (ทุกสิ่งมีอยู่) นิกายสรรพาสติวาทเชื่อว่า

สภาวะ เป็นแก่นแท้ หรืออีกนัยหนึ่งก็คือองค์ประกอบของความจริง และนี่จึงเป็นเหตุผลที่ทำให้มะนาวไม่กลายเป็นมะม่วง สิ่งนี้คือความจริงปรมาตม์ ส่วนพวกเสาตราตติกะเห็นว่าทรรศนะนี้เป็นการผิดไปจากหลักค่านอนเรื่องอนัตตาของพระพุทธศาสนา เนื่องจากกรับจากปัจจัยแห่งการดำรงอยู่ไปสู่ระดับความแท้จริงที่อยู่เบื้องหลังสรรพสิ่ง และได้ผลักดันให้ปัจจัยแห่งการดำรงอยู่กลายเป็นตัวตนแท้จริงที่ไม่เปลี่ยนแปลง ซึ่งเทียบได้กับอาตมันในคัมภีร์อุปนิษัตของฮินดู ตรงกันข้าม พวกเสาตราตติกะจึงหันมาสนับสนุนคำสอนเรื่องขณะ (ขณิกาวาท) ที่เห็นว่า ปัจจัยแห่งการดำรงอยู่เกิดเพียงชั่วขณะก็ดับหายไป ในขณะที่เดียวกัน ระหว่างความเกิดและความดับชั่วขณะที่เหตุปัจจัยเกิดและดับสลายไป อดีตดับหายไปแล้วจึงไม่มีความสัมพันธ์ระหว่างสาเหตุและผลกระทบต่อกัน ก่อนจะเกิดปัจจัยแห่งการดำรงอยู่นั้น ไม่มีโดยสิ้นเชิง และเมื่อดับก็จะกลับสู่ควาไม่มีอีกครั้ง

ทรรศนะของท่านนาคารชุนมองว่า นิกายสรรวาสตีวาทกับพวกสัทคารยวาทมีทฤษฎีสอดคล้องกันในมุมมองสุดโต่งของลัทธิเชื่อในความเที่ยง (สัสตวาท) เพราะยกระดับปัจจัยขอการดำรงอยู่ในกลายเป็นบางสิ่งที่ยิ่งแท้ถาวร ขณะที่พวกนิกายเสาตราตติกะก็จะตกไปอยู่ในขั้วตรงข้ามที่ สุดโต่งอีกด้านหนึ่งของคำสอนว่าด้วยความขาดสูญ (อุจเฉทวาท) เนื่องจากประกาศว่า การดำรงอยู่นั้นไม่มีจริงโดยสมบูรณ์ทั้งก่อนและหลังปรากฏการณ์ นาคารชุนเห็นว่าทฤษฎีทั้งสองอย่างข้างต้นไม่สอดคล้องกับหลักทางสายกลางมัชฌิมาปฏิปทาของพระพุทธองค์ ท่านได้อ้างพุทธพจน์ที่แสดงความเสมอกันของการอาศัยกันเกิดขึ้นและความศูนย์ ปัจจัยแห่งการดำรงอยู่นั้นไม่เที่ยงเนื่องจากมันดำรงอยู่โดยอิงอาศัยปัจจัยอื่นๆแต่ก็ไม่ได้ขาดสูญเช่นกัน เนื่องจากมีการอิงอาศัยปัจจัย และปัจจัยเหล่านั้นก็ปราศจากการดำรงอยู่โดยตัวของมันเองอย่างสิ้นเชิง แรงจูงใจเบื้องหลังปรัชญาทั้งหมดของท่านนาคารชุนคือ การประกาศความจริงนี้ ซึ่งสามารถเข้าใจได้ถ่องแท้โดยอาศัยปัญญาตามหลักพระพุทธศาสนา

สันนิษฐานว่า แรงจูงใจเบื้องหลังหรือมูลเหตุที่ท่านนาคารชุนวางรากฐานไว้กับปรัชญามัชฌิมิกและผลิตผลงานทิ้งไว้มากมายในพุทธปรัชญา ก็คือ ความพยายามที่จะฟื้นฟูพุทธวจนะตามแนวคำสอนดั้งเดิมของพระพุทธเจ้า เนื่องจากสถานการณ์ในอินเดียขณะนั้นเกิดเป็นกลุ่มสงฆ์นิกายต่างๆ มีการอธิบายตีความพุทธพจน์ออกไปจนสุ่มเสี่ยงที่จะหลุดกรอบไปจากคำสอนพื้นฐานดั้งเดิมของพระพุทธเจ้า ท่านนาคารชุนจึงได้พัฒนาเครื่องมือวินิจฉัยโต้แย้งอย่างเป็นระบบ (การใช้เหตุผล) ที่เรียกว่า จตุสโกฏฐิ ซึ่งท่านพยายามชี้ให้เห็นและแยกแยะความขัดแย้งเชิงตรรกะที่ผิดพลาด จุดมุ่งหมายของวิธีการนี้ คือ การปฏิเสธทรรศนะที่ สุดโต่งอย่างเข้มงวด เพื่อให้คำสอนของพระพุทธเจ้าตั้งอยู่บนรากฐานของทางสายกลางที่สอดคล้องกัน ซึ่งจะขจัดความคิดเห็นอันไม่เป็นประโยชน์ทั้งหมดที่ขัดขวางกระบวนการรับรู้ที่ไม่ถูกต้องกับความจริง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความเที่ยงแท้ (สัสตวาท) และความขาดสูญ (อุจเฉทวาท) การพัฒนาแนวคิดเรื่องความว่างเปล่า (ศูนยตา) อย่างละเอียดซึ่งสัมพันธ์กับ

หลักปัจจัยการ ปฏิจสนูปบาท และการพัฒนาหลักคำสอนเรื่องความจริง 2 ระดับในพระพุทธศาสนา อันได้แก่ สมมติสัจ และปรมาตสัจ นับว่าเป็นผลงานที่โดดเด่นที่สุดของท่านนาคารชุนซึ่งปรากฏอยู่ในมูลมัธยมกการิกา

ความหมายของชื่อ มูลมัธยมกการิกา หมายถึง กวีนิพนธ์หรือโคลกกว่าด้วยพื้นฐานของหลักการทางสาย กลาง การิกา เป็นชื่อรูปแบบของวรรณคดีสันสกฤตประเภทหนึ่ง มีลักษณะเป็นกวีนิพนธ์ที่บังคับคณะ ฉันท์ แบ่งเป็นบาทหรือวรรค 4 วรรครวมเป็น 1 โสลกหรือคาถา โดยมากเนื้อหาสาระของการิกาจะเป็นการอธิบาย แนวคิดทางปรัชญา ในอินเดียโบราณมีการเรียบเรียงการิกาขึ้นทั้งฝ่ายพุทธและฮินดู ดังตัวอย่างงานสำคัญอย่างเช่น สังขยการิกา เป็นงานนิพนธ์ที่เก่าแก่และมีชื่อเสียงของปรัชญาฮินดูสำนักสงขยยะ ลักษณะของการิกาจะเป็นสูตรที่ ย่นย่อไว้สำหรับสะดวกแก่การท่องจำเพื่อใช้สำหรับอ้างอิงเท่านั้นดังนั้นความแต่ละ โสลก ซึ่งในอดีตนักศึกษาจะ เข้าไปเรียนรู้เพิ่มเติมจากสำนักของอาจารย์แต่ละท่าน

เหตุที่ข้อความที่เรียกว่า การิกา มีลักษณะเป็นสูตรสำหรับการท่องจำมากกว่าการเป็คำอธิบายที่ครบถ้วน สมบูรณ์ จึงเป็นเรื่องค่อนข้างยากที่จะทำความเข้าใจได้โดยปราศจากคำอธิบายเพิ่มเติมของครู นี่อาจกล่าวได้ว่าเป็น ลักษณะเฉพาะและจุดประสงค์ของวรรณกรรมรูปแบบดังกล่าว การวางโครงสร้างคณะฉันท์ไว้อย่างรัดกุมทำให้ แต่ละ โสลกทำหน้าที่เป็นเครื่องมือช่วยจำได้ดี แต่ก็เป็นเรื่องยากที่จะบรรลุทฤษฎีทางปรัชญาที่สลับซับซ้อนได้ อย่างครบถ้วน และงานนิพนธ์ประเภทนี้เองก็มีได้รจนาขึ้นโดยมีจุดหมายเช่นนั้นอยู่แล้ว การเรียนรู้ตามขนบ ดั้งเดิมจะเริ่มจากผู้เรียนท่องจำตัวบทให้ได้อย่างแม่นยำ จากนั้นจึงรับฟังคำสอนที่เป็นส่วนอธิบายขยายความแต่ละ โสลกอย่างครบถ้วน ก่อให้เกิดเป็นอรรถกถา คือ คำอธิบายของครูแต่ละท่านที่ถูกรวบรวมที่เพิ่มเติมไว้ในรูปแบบ ของความเรียงร้อยแก้วดังปรากฏในประสตันนประทาของจันทรกิริติ และฉบับแปลจีของกุมารชีพ อนึ่ง การ สงวนคำอธิบายที่ล้าซึ่งไว้จะช่วยป้องกันการตีความที่ผิดพลาดของผู้ศึกษา ยังคงเป็นรูปแบบ การศึกษาเพื่อรักษา ความบริสุทธิ์ทางปรัชญาของสำนักคิดในอินเดียยุคแรกๆ รวมถึงคำสอนพุทธพจน์ด้วย

ตามความเห็นของเดวิด คาลูปาฮานา (David J. Kalupahana; 1936-2014) ปราชญ์พุทธศาสนาร่วมสมัยชาว ศรีลังกา มูลมัธยมกการิกาเป็นการต่อยอดจากทฤษฎีปัจจัยการของพระพุทธเจ้า ซึ่งท่านนาคารชุนได้รับแรง บันดาลใจมาจากพุทธพจน์ใน กัจจัน โศตตสูตร ในบาลีสังยุตตนิคาย มูลมัธยมกการิกาไม่ใช่เป็นเพียงอรรถกถา ขนาดมหึมาของพุทธพจน์ที่ตรัสแก่พระกัจจนะเท่านั้น แต่ยังวิเคราะห์หลักคำสอนที่สำคัญในนิคายและอาคม อย่างละเอียดถี่ถ้วน โดยเฉพาะอัฐฐวรรคในคัมภีร์บาลี โสลกในมูลมัธยมกการิกานอกจากจะอ้างอิงแหล่งข้อมูล ขึ้นต้นจากกัจจัน โศตตสูตรแล้วยังอ้างมหาหัตถิปโทปมสูตรในบาลีมัชฌิมนิคายด้วย ซึ่งคาลูปาฮานาได้ตั้ง ข้อสังเกตว่า ในสมัยดังกล่าวนาคารชุนอาจยังไม่ใช่หมหายาน แต่ก็ยังไม่สามารถสรุปได้ จากกัจจัน โศตตสูตร

เมื่อกิจงานะทูลถามความหมายของสัมมาทิฏฐิ พระผู้มีพระภาคตรัสว่า จุดกึ่งกลางระหว่างความมีอยู่กับไม่มีอยู่ คือ สัมมาทิฏฐิ ทางสายกลาง หมายถึงความไม่สุดโต่งไปข้างใดข้างหนึ่งระหว่างความมีอยู่กับความขาดสูญ ได้แก่ การมองเห็น โลกเป็นกระบวนการที่อาศัยกันเกิดขึ้นของปฏิจสมุปบาท ผู้มีความเห็นถูกต้องย่อมเข้าใจความจริงข้อนี้

คำว่า ทางสายกลาง หรือมัชฌิมนธรรม (มัชฌิมาปฏิปทา) โดยทั่วไปใช้ในความหมาย 2 อย่าง อย่างแรก หมายถึงคำสอนของพระพุทธเจ้า ได้แก่ปฏิปทาแนวทางการปฏิบัติเพื่อหลีกเลี่ยงส่วนที่ สุดทั้ง 2 อย่าง คือ อัตตกลม ถานุโยค และกามสุขัลลิกานุโยค ระหว่างการบำเพ็ญอย่างสุดโต่งกับการปล่อยตัวตามใจชอบด้วยอำนาจกิเลส ทางสายกลางในที่นี้คือ มรรค 8 ส่วนความหมายที่สอง คือ การแสดงธรรมโดยท่ามกลาง (มัชฌิมน ธรรม เทเสติ) คำสอนของพระพุทธเจ้าเป็นไปโดยหลีกเลี่ยงส่วนสุดโต่ง 2 ข้าง ระหว่างความมีกับไม่มี ความนิรันดรกับความขาดสูญ ซึ่งเป็นประเด็นทางภววิทยา (ontology)

ในคัมภีร์พระพุทธศาสนายุคแรก พระพุทธเจ้าทรงแสดงทางสายกลาง 2 ลักษณะดังที่คาลุปาธานาอธิบายว่า เป็นทางสายกลางเชิงปรัชญา และทางสายกลางเชิงปฏิบัติโดยเชื่อมโยงสิ่งเหล่านี้กับคำสอนในกัจจานโคตตสูตรและขัมมจักกัปปวัตตนสูตรตามลำดับมัชฌิมาปฏิปทาในความหมายแรกพบในชั้นจักกัปปวัตตนสูตร คือ มรรคมีองค์ 8 ทางสายกลางมิใช่หมายถึงความพอดี หรือการประณีประนอมระหว่างส่วนที่ สุดทั้งสองข้าง แต่มีความหมายดังที่พระสูตรกล่าวไว้ว่า หลีกเลี่ยงส่วนที่ สุดทั้งสองประการ (อุโภ อนุเตอนุปคम्म) และมัชฌิมาปฏิปทาในความหมายที่สอง จากกัจจานโคตตสูตร หมายถึง การแสดงธรรมโดยท่ามกลาง (มัชฌิมน เทเสนา) กล่าวคือ ปฏิจสมุปบาท จากข้อมูลในพระสูตรดังกล่าว พระตถาคตทรงสอนโดยท่ามกลาง (มัชฌิมน ตถาคโต ธรรม เทเสติ) หรือเทศนาธรรมที่เป็นกลาง ธรรม ในที่นี้หมายถึง อิทัปปัจจยตา การอาศัยกันและกันเกิดขึ้น คือ ธรรมะที่อยู่ระหว่างขั้วสุดโต่งทั้ง 2 ข้าง คือ สัสสตทิฏฐิและอุจเฉททิฏฐิ ซึ่งไม่ใช่คำสอนของพระพุทธเจ้า การขัดความเห็นผิดทั้งสองประการนี้ คือ ธรรมะที่มองสรรพสิ่งแบบปัจเจกการ อาศัยกันและกันเกิดขึ้น ธรรมเหล่าใดเกิดแต่เหตุ การดำรงอยู่ในกระแสแห่งปรากฏการณ์ที่อาศัยเหตุปัจจัย ปราศจากตัวตน ดำเนินไปเรื่อยๆ ครอบงำที่เหตุที่ค้ำจุนมันยังคงส่งผล ความเห็นระหว่างมีอยู่กับไม่มีอยู่จริงเป็นทฤษฎีสุดโต่ง 2 ทฤษฎีที่ปรากฏในโลกทัศน์ปรัชญาอินเดียในขณะนั้น ได้แก่ คำสอนเรื่องคัตตาเทียงแท้ที่พบในอุปนิษัท และการขาดสูญของแนวคิดวัตนุ นิยมจารวาก ซึ่งจุดยืนของพระพุทธศาสนาจะไม่เข้าไปพัวพันกับสองแนวคิดดังกล่าว

ความอาศัยกันและกันเกิดขึ้น หรือความสัมพันธ์ของเหตุและปัจจัย ตัวอย่างเช่นการเกิดรุ่งกินน้ำ ความมีอยู่ของธรรมทั้งหลายก็เช่นเดียวกัน ย่อมเกิดขึ้นเพราะเหตุและปัจจัยที่อิงอาศัยกันและกัน เมื่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง

เปลี่ยนแปลงหรือหายไป วัตถุหรือปรากฏการณ์นั้นๆ ก็แปรเปลี่ยนหรือสูญหายไปด้วย ตัวอย่างเช่น ฝนย่อมเกิดจากดวงอาทิตย์ สะสมไอน้ำในชั้นบรรยากาศเกิดเป็นก้อนเมฆ ก่อนจะตกลงมาเป็นฝน หากปราศจากดวงอาทิตย์และเมฆ ก็ไม่มีฝน เมื่ออาศัยไอน้ำละอองน้ำกับแสงแดด รุ่งกินน้ำจึงเกิดขึ้น เมื่อแสงแดดเผาละอองน้ำระเหยไป รั้วก็หายไป วัตถุหรือปรากฏการณ์ใดจะเกิดความผันแปร ก็เพราะวัตถุหรือปรากฏการณ์ที่อิงอาศัยอยู่นั้นเปลี่ยนแปลงไป โลกและจักรวาลนี้จึงไม่มีสิ่งใดเที่ยงแท้เป็นนิรันดร เป็นแก่นสาร หรืออาตมมัน มีแต่ปรากฏการณ์ที่กำลังดำเนินไปตามความสัมพันธ์ของเหตุผละปัจจัยที่อาศัยกันเกิดขึ้น โลกไม่เพียงหมุนรอบตัวเอง แต่ก็ยังเปลี่ยนแปลงไม่หยุดนิ่งทุกวินาที แม้มหาสมุทร ทวีป ภูเขา พื้นแผ่นดิน ล้วนเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอด แต่เราไม่รู้สึก หรือรับรู้ไม่ได้จึงสำคัญผิดเข้าไปยึดมั่นถือมั่นว่าเป็นสิ่งนั้น สิ่งนี้ กระทั่งมีตัวเรา ของของเรา ความยึดในสิ่งที่ไม่ถูกต้องกับความเป็นจริงเช่นนี้ย่อมก่อให้เกิดความทุกข์ตามมาในที่สุด

ในส่วนการดำเนินการจัดพิมพ์คัมภีร์มูลธมฺมกการิกาครั้งนี้ คณะทำงานต้องขอขอบพระคุณอาจารย์สุชินทองหยวก เป็นอย่างสูง ที่ได้ทุ่มเทสละเวลาเป็นแรมปีเพื่อศึกษาและแปลถอดความโคลกในคัมภีร์นี้ คณะทำงานอาศัยการทำงานร่วมกันทั้งการตรวจทานและแก้ไขครั้งแล้วครั้งเล่ารวมเวลากว่าสองปีจึงสำเร็จออกมาเป็นรูปเล่มตัวบทที่เป็นโคลกสันสกฤตของท่านนาคารชุนได้นำมาจากผลงานที่ ดร.พีแอล ไวทยะ ตรวจชำระพิมพ์ไว้ใน มหฺยมกศาสฺตรมฺ ซึ่งป็นลำดับที่ 10 ในชุด คัมภีร์พุทธสันสกฤต ของสถาบันมิถิลา ดีพิมพ์เมื่อปี ค.ศ. 1960 ส่วนพากย์จีนได้ใช้มาธมิกศาสฺตรฉบับแปลจีนสำนวนของท่านอาจารย์กุมารชิพ จากพระไตรปิฎกไทโซ ซึ่งได้รับการยอมรับเพื่อการศึกษาอ้างอิงกันโดนทั่วไป แต่ในระหว่างขั้นตอนการทำงานเมื่อมาเปรียบเทียบกันแล้ว โคลกสันสกฤตบางบทไม่สอดคล้องกับคำแปลของกุมารชิพ ส่วนฉบับกุมารชิพนั้นก็ปรากฏว่ามีบางบทเพิ่มขึ้นมาและไม่สอดคล้องกับฉบับสันสกฤตและทิเบต อีกทั้งลำดับ โสภของสันสกฤตและฉบับแปลของกุมารชิพก็มีความลักลั่นกันอยู่บ้าง จึงนำมาเรียงลำดับใหม่โดยยึดตามลำดับเลขของ โสภสันสกฤตเป็นเกณฑ์ ขอให้ผู้ศึกษาพึงเทียบเคียงและวินิจฉัยเพื่อความเจริญทางปัญญาต่อไป

สำหรับท่านที่สนใจเรื่องศูนยตาเป็นพิเศษอาจศึกษาเพิ่มเติมได้จากหนังสือ ปรัชญามายมิก ของ ดร.ที.อาร์. วี มูรติ (T.R.V.Murti) ซึ่งแปลโดยผู้แปลคนเดียวกัน และควรอ่านปาฎกถาเรื่องศูนยตาของ อาจารย์เสถียร โพธิ์ สันนทะ ประกอบด้วย จะช่วยให้เข้าใจได้ดียิ่งขึ้น สุดท้ายนี้คณะทำงานต้องขอขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ สุเชาวน์ พลอยชุม แห่งมูลนิธิมหาภุฎราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์ฯ ในความเอื้อเฟื้อและสำหรับความคิดเห็นอันเป็นประโยชน์ หวังว่าคัมภีร์มูลธมฺมกการิกาที่ได้จัดพิมพ์ขึ้นนี้ จะมีส่วนช่วยเพิ่มพูนความเข้าใจใน

หลักกรรมทางพระพุทธศาสนาตามหาญาณแก่ผู้สนใจ อันจะนำไปสู่การประพฤติปฏิบัติ เพื่อถึงความหลุดพ้นจากทุกข์
ในที่สุด

คณะกรรมการ

โครงการตำราและวิชาการมหาญาณ

สารบัญ 目次

สัมโมทนียกถา.	(1)
คำนำผู้แปล.	(2)
อารัมภบท.	(4)
(1)ปรตยยปริกษา	(12)
การพิสูจน์ความจริงเรื่องปัจจัย	
(2)คตาคตคมฺขมานปริกษา	(16)
การพิสูจน์ความจริงเรื่องการไปและการไม่ไป	
(3)อายตณปริกษา	(23)
การพิสูจน์ความจริงเรื่องอินทรีย์	
(4)สกนฺธปริกษา	(25)
การพิสูจน์ความจริงเรื่องขันธ	
(5)ธาตุปริกษา	(27)
การพิสูจน์ความจริงเรื่องธาตุ	
(6)ราครกฺตปริกษา	(29)
การพิสูจน์ความจริงเรื่องราคะและผู้มีราคะ	
(7)อุตปาทสุตฺติภงฺคปริกษา	(32)
การพิสูจน์ความจริงเรื่องสิ่งที่ถูกปรุงแต่ง (สังขตธรรม)	
(8)กรรมการกปริกษา	(41)
การพิสูจน์ความจริงเรื่องกรรมและตัวผู้ทำกรรม	

(9) ปรุวปรึกษา	(44)
การพิสูจน์ความจริงเรื่องสิ่งที่มีอยู่ก่อน	
(10) อคนินุชนปรึกษา	(48)
การพิสูจน์ความจริงเรื่องไฟกับเชื้อไฟ	
(11) ปรุวปร โกฎิปรึกษา	(52)
การพิสูจน์ความจริงเรื่องจุดเริ่มต้นและจุดสิ้นสุด	
(12) ทุะขปรึกษา	(55)
การพิสูจน์ความจริงเรื่องทุกข์	
(13) สัการปรึกษา	(58)
การพิสูจน์ความจริงเรื่องสังขาร	
(14) สัสรุคปรึกษา	(60)
การพิสูจน์ความจริงเรื่องการเกี่ยวสัมพันธ์	
(15) สุวภาวปรึกษา	(62)
การพิสูจน์ความจริงเรื่องสวภาวะ...	
(16) พนุช โมกุษปรึกษา	(65)
การพิสูจน์ความจริงเรื่องการผูกพันและการหลุดพ้น (พันธะและ โมกษะ)	
(17) กรุมผลปรึกษา	(68)
การพิสูจน์ความจริงเรื่องกรรม และผลของกรรม	
(18) อาตุมปรึกษา	(78)
การพิสูจน์ความจริงเรื่องอัตตา (อาตมัน)	
(19) กาลปรึกษา	(81)
การพิสูจน์ความจริงเรื่องกาล (เวลา)	
(20) สามคุริปรึกษา	(82)
การพิสูจน์ความจริงเรื่องสามัคคี (การรวมตัวกัน)	

(21) สัมภววิทวปริกษา (89)

การพิสูจน์ความจริงเรื่องการเกิดและการดับ

(22) ตถาคตปริกษา (95)

การพิสูจน์ความจริงเรื่องพระตถาคต

(23) วิปรยาสปริกษา (100)

การพิสูจน์ความจริงเรื่องความหลงผิด

(24) อารยสาขปริกษา (106)

การพิสูจน์ความจริงเรื่องอริยสัง

(25) นิรุวณปริกษา (118)

การพิสูจน์ความจริงเรื่องพระนิพพาน

(26) ทวาทศางคปริกษา (125)

การพิสูจน์ความจริงเรื่องปฏิจจสมุปบาท

(27) ทฤษฎีปริกษา (128)

การพิสูจน์ความจริงเรื่องทฤษฎี

บทที่ 1

Pratyaypariksa 觀因緣品第一

ปรตฺยยปริกษา การพิสูจน์ความจริงเรื่องปัจจัย

1-(1) (2)

Anirodhamanutpadamanucchedamaśāsvatam anekārthamanānārthamanāgamamanirgamam.

yaḥ pratityasamutpādam prapañcopaśamam sivam deśayāṃāsa sambuddhastam vande vadatām varam.

อนิโรธมนุตฺปาทมनुจเจทมสาศฺวตมฺ อเนการุถมนานารุถมนาคมมนิรุคมม.

ยะ ปรตฺติตฺยสมตฺปาถํ ปรฺปญฺจโงปสมํ สีวมฺ เทศยามาส สํพุทฺธสฺตํ วนฺเท วทตฺถํ วรฺม.

不生亦不滅， 不常亦不斷， 不一亦不異， 不來亦不出。

能說是因緣， 善滅諸戲論， 我稽首禮佛， 諸說中第一。

ข้าพเจ้า ขอถวายพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้ประเสริฐสุดในบรรดาศาสดา ผู้ประเสริฐทั้งหลาย พระองค์ผู้ทรงสอนปฏิจสมุปบาทอันเลิศ ที่สามารถกำจัดกรรมเครื่องเนิ่นช้า อันเป็นกรรมที่ ไม่ดับ ไม่เกิด ไม่ขาดสูญ ไม่เที่ยง ไม่มีความจริงอย่างเดียว ไม่มีความจริงอย่างอื่น ไม่มีการมา ไม่มีการไป

1-(3)

na svato nāpi parato na dvābhyam nāpyahetutā utpannā jātu vidyante bhāvāḥ kvacana kecana.

น สุวโต นาปิ ปรัตโต น ทวารายา นาปฺยเหตุตฺเต อุตปนฺนา ชาตุ วิทฺยนฺเต ภาวา กฺวฉนา เกฉน.

諸法不自生， 亦不從他生， 不共不無因， 是故知無生。

ภาวะอย่างใดอย่างหนึ่ง ในกาลไหนๆ ย่อมไม่เกิดจากตัวมันเอง ^(สภาวะ) ไม่เกิดจากปัจจัยอื่น ^(ปรภาวะ) ไม่เกิดจากเหตุทั้งสอง (สภาวะและปรภาวะ) หรือเกิดขึ้นจากความไม่มีเหตุ(อเหตุ)

1-(4)

catvāraḥ pratyaya hetuścalambanamanantaram tathāivadhīpateyam ca pratyayo nāsti pañcamāḥ.

จตุวาระ ปฺรตฺยยา เหตุศฺจาลมฺพนมนนฺตรม ตถไถวธิปเตยฺจ ปฺรตฺยโย นาสฺติ ปญฺจมะ

因緣次第緣， 緣緣增上緣， 四緣生諸法， 更無第五緣。

มีปัจจัยอยู่ ๔ ประการเท่านั้น คือ (๑) เหตุปัจจัย ปัจจัยยังผลให้เกิด (๒) อาลัมพนปัจจัย ปัจจัย คือ ผู้รับรู้ และสิ่งที่ถูกรับรู้ (๓) อนันตรปัจจัย ปัจจัยแวดล้อม และ (๔) อธิปติปัจจัย ปัจจัยอันเป็นจุดมุ่งหมาย ไม่มีปัจจัยที่ ๕

1-(5)

na hi svabhavo bhāvanām pratyayādiḥ vidyate avidyamāne svabhavo parabhavo na vidyate.

น หิ สุวภาโว ภวานํ ปฺรตฺยยาธิษฺ วิทฺยเต อวิทฺยมานเ สุวภาเว ปฺรภาโว น วิทฺยเต

如諸法自性， 不在於緣中， 以無自性故， 他性亦復無。

เพราะว่า สวภาวะ (ภาวะที่เกิดขึ้นจากตัวมันเอง) ของสิ่งที่มีอยู่ทั้งหลาย ไม่มีอยู่ในปัจจัยทั้ง ๔ เหล่านี้ เมื่อสวภาวะไม่มี ปรภาวะก็ไม่มีไปด้วย

1-(6)

kriya na pratyayavati napratyayavatī kriyā pratyayā nākriyāvantaḥ kriyāvantaśca santyuta.

กฺริยา น ปฺรตฺยยวตี นาปฺรตฺยยวตี กฺริยา ปฺรคฺยยา นากฺริยานฺตเต กฺริยานฺตตฺจ สนฺตฺยุต.

果為從緣生， 為從非緣生？ 是緣為有果， 是緣為無果？

การกระทำ (กริยา) ไม่ประกอบด้วยปัจจัย และการกระทำไม่ได้ ไม่ประกอบด้วยปัจจัย (ในทางกลับกัน) ปัจจัยไม่ประกอบด้วยการกระทำ และปัจจัยก็ไม่ได้ไม่ประกอบด้วยการกระทำ

1-(7)

utpadyate pratityemānitime pratyayah kila yavannotpadyata ime tavannapratyayāḥ katham.

อุตฺตฺพทยเต ปฺรติเตยฺมานิเม ปฺรตฺยยาเย กิล ยาวนฺโนตฺตฺพทยต อิม เตวานฺนาปฺรตฺยยาเย กถมฺ.

因是法生果， 是法名為緣； 若是果未生， 何不名非緣？

ท่านสอนว่า เพราะ) อิงอาศัยสิ่งนี้ สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น จึงชื่อว่า ปัจจัย ตราบใด ที่สิ่งนี้ยังไม่เกิดขึ้น ตราบนั้น สิ่งนั้น จะเป็นสิ่งที่ไม่ใช่ปัจจัยได้อย่างไร ?

1-(8)

naivāsato naiva sataḥ pratyayo'rthasya yujyate asataḥ pratyayah kasya sataśca pratyayena kim.

ในวาสโต ไนว สตะ ปฺรตฺยโย'รฺทสฺย ยุจฺยเต อสตะ ปฺรตฺยยาเย กสฺย สตศฺจ ปฺรตฺยเยน กิมฺ.

果先於緣中， 有無不俱可。 先無為誰緣， 先有何用緣。

(ถ้าพูดว่า สำหรับสิ่งที่มีอยู่ และสิ่งที่ไม่ได้อยู่ (ต้องอาศัยปัจจัยเกิดขึ้น ความหมายของคำว่า “ปัจจัย” ก็ใช้ไม่ได้ในบริบทนี้ (เพราะ) หากสิ่งนั้น ไม่มีอยู่ ปัจจัยนั้นจะเป็นปัจจัยได้อย่างไร ? หากสิ่งนั้นมีอยู่แล้ว ปัจจัยจะเป็นประโยชน์อะไร ?

1-(9)

na sannāsanna sadasan dharmo nirvartate yadā katham nirvartako heturevam sati hi yujyate.

น สนนฺนสนฺน สดสฺน ธฺรมฺ นีรฺวฺรตเต ยทา กถํ นีรฺวฺรตโก เหตุเรวํ สติ หิ ยุจฺยเต.

若果非有生， 亦復非無生， 亦非有無生， 何得言有緣？

เมื่อใด ธรรม คือ ความมีอยู่ ความไม่มีอยู่ และทั้งความมีอยู่และ ความไม่มีทั้งสอง ได้ตั้งกฎเกณฑ์ไว้แน่นอน (เมื่อนั้น) กฎเกณฑ์ดังกล่าว ซึ่งเป็นเหตุปัจจัยทำให้เกิด จะเหมาะสมได้อย่างไร ?

1- (10)

analambana evayam san dharmo upadiśyate athānālambane dharme kuta ālambanam punah.

อนาลมฺพน เอวายนฺ สนฺ ธฺรมฺ อุปฺทิสฺยเต อถานาลมฺพเน ธฺรมเ กุตฺ อาลมฺพนํ ปฺนุเน

如諸佛所說， 真實微妙法， 於此無緣法， 云何有緣緣？

(พระพุทธเจ้า) ทรงสอนว่า ธรรม มีอยู่ตามสภาพโดยปราศจาก อาลัมพนปัจจัย ก็เมื่อธรรมมีอยู่ตามสภาพโดยปราศจากอาลัมพนปัจจัย (ปรากฏการณ์) อาลัมพนปัจจัย (ปรากฏการณ์) นั้น จะมีมาแต่ไหน?

1-(11)

anutpanneṢu dharmeṢu nirodho nopapadyate nanantaramato yuktam niruddhe pratyayaśca kaḥ.

อนุดปนฺเนย ธฺรเมษฺ นโรโธ โนปปทยเต นานนฺตรมโต ยุกตํ นโรทุเช ปฺรตฺยยศฺจ กะ

果若未生時， 則不應有滅， 滅法何能緣？ 故無次第緣？

เพราะเหตุที่ธรรมทั้งหลายไม่เกิดขึ้น การดับไปของธรรมเหล่านั้นจึงไม่มี ครั้นเมื่อธรรมเหล่านั้นดับไปแล้ว ปัจจัยอะไรจะต้องมีในเรื่องเหล่านี้? เพราะ ฉะนั้น อนันตรปัจจัยจึงไม่ต้องพูดถึง

1-(12)

bhāvānām niḥsvabhāvānām na satta vidyate yataḥ satīdamasmin bhavati tyetannaivopapadyate.

ภวานำ นิสฺวภวานำ น สตฺตา วิทยเต ยตฺเช สตีทมฺสมินฺ ภวตีตฺยตฺนฺโนโวปปทยเต.

諸法無自性， 故無有有相； 說有是事故， 是事有不然。

เพราะเมื่อความมี (สัจฺจ) ของภาวะทั้งหลายที่ปราศจากสภาวะ (ในตัวของมันเอง) ย่อมมีไม่ได้ (การกล่าวว่า “เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนั้นจึงมี” จึง ไม่ถูกต้อง

1-(13)

na ca vyastasamasteṢu pratyayesvasti tatphalam pratyayebhyaḥ katham tacca bhavenna pratyayesu yat.

น จ วฺยสฺตสมสฺเต ปฺรตฺยยเอสฺตี ตตฺพลมฺ ปฺรตฺยยเอภฺยะ กตฺมฺ ตจฺจ ภเวนนฺ ปฺรตฺยยเอสฺ ยตฺ

ผลนั้น ไม่มีอยู่ในบรรดาปัจจัยทั้งหลาย ทั้งที่แยกเป็นปัจจัยแต่ละอย่าง หรือในปัจจัยที่มีครรวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน สิ่งใดไม่มีอยู่ในปัจจัยทั้งหลาย เหล่านี้ จะกล่าวได้อย่างไรว่าสิ่งนั้นเกิดมาจากปัจจัยเหล่านั้น?

略廣因緣中， 求果不可得； 因緣中若無： 云何從緣出？

1-(14)

athāsadapi tattebhyaḥ pratyayebhyaḥ pravartate apratyayebhyo' pi kasmātphalam nābhipravartate.

อถาสทปี ตตฺเตภฺยะ ปฺรตฺยยเอภฺยะ ปฺรวรฺตเต อปฺรตฺยยเอภฺโย' ปิ กสมฺมาตฺพลํ นาภิปฺรวรฺตเต.

若謂緣無果， 而從緣中出； 是果何不從， 非緣中而出？

อย่างไรก็ตาม ถ้าผลนั้นไม่ได้มีอยู่ในปัจจัยเหล่านั้นมาก่อน แต่ผลนั้น กลับเกิดมาจากปัจจัยเหล่านั้นได้ เพราะเหตุใด จึงไม่พูดเสียเลยว่า ผลนั้น เกิดจากสิ่งที่ไม่ใช่ปัจจัย (อปปัจจัย) ?

1-(15)

phalam ca pratyayamayam pratyayaścāsvayammayah

phalamasvamayebyho yattatpratyayamayam katham.

ผล จ ปรตฺยยมยํ ปรคฺยยาศฺจาสุวํมยาะ

ผลมสฺวมเยภฺโย ยตฺตตฺปรตฺยยมยํ กถมฺ.

若果從緣生， 是緣無自性， 從無自性生， 何得從緣生？

ถ้าผลถูกสร้างขึ้นมาจากปัจจัย และปัจจัยทั้งหลายเหล่านั้นไม่มีสวภาวะ เป็นของตนเอง ผลใดไม่ถูกสร้างขึ้นมาจากด้วยสวภาวะของตนเอง ผลนั้นจะถูก สร้างขึ้นมาโดยปัจจัย (ที่มีสวภาวะของตน) ได้อย่างไร ?

1- (16)

tasmanna pratyayamayam napratyayamayam phalam

samvidyate phalabhāvātpatyayapratyayah kutah.

ตสมานฺน ปรตฺยยมยํ นาปรตฺยยมยํ ผลม

สํวํยเต ผลภาวาทฺปรตฺยยาปรตฺยยาะ กุตะ

果不從緣生， 不從非緣生， 以果無有故， 緣非緣亦無。

เพราะฉะนั้น จึงกล่าวสรุปได้ว่า ไม่มีผลที่ถูกสร้างขึ้นด้วยปัจจัย และ ทั้งไม่มีผลที่ถูกสร้างขึ้นด้วยอปปัจจัย (เพราะว่า) เพราะความไม่มีผลเหล่านี้ ปรากฏขึ้น ปัจจัยและอปปัจจัยจะมีจากที่ไหน ?

บทที่ 2

Gatāgataparīkṣā

觀去來品第二

คตาคตปริกษา การพิสูจน์ความจริงเรื่องการไปและการไม่ไป

2-(1)

gatam na gamyate tavadagatam naiva gamyate

gatāgatavinirmuktam gamyamānam na gamyate.

กตํ น กมฺยเต ตาวทกตํ ไนว กมฺยเต

คตาคตวํนํรุมฺกตํ กมฺยมานํ น กมฺยเต

已去無有去， 未去亦無去， 離已去未去， 去時亦無去。

สิ่งที่ไปแล้ว ไม่ได้กำลังไป แม้กระทั่งสิ่งที่ไม่ได้ไป ก็ได้กำลังไป ยกเว้นสิ่งที่ไปแล้วและยังไม่ได้ไป สิ่งที่กำลังไป กลับไม่เป็นสิ่งที่กำลังไป

2-(2)

ceṣṭa yatra gatiṣṭatra gamyamane ca sa yataḥ na gate nagate ceṣṭā gamyamane gatiṣṭataḥ.

เจษฏา ยตร คติสฺตตร คมฺยมาเน จ สฺยา ยตะ

น คเต นาคเต เจษฏา คมฺยมาเน คติสฺตตะ

動處則有去， 此中有去時， 非已去未去， 是故去時去。

(ผู้คัดค้าน) ณ ที่ใดมีการเคลื่อนไหว ณ ที่นั้นย่อมมีการไป เนื่องจากการเคลื่อนไหวมีอยู่ ณ ที่ซึ่งมีสิ่งที่กำลังไป แต่ไม่มีอยู่ ณ ที่สิ่งที่ไปแล้ว และยังไม่ได้ไป การไปจึงมีอยู่ในสิ่งที่กำลังไป

2-(3)

gamyamānasya gamanam katham namopapatsyate gamyamane dvigamanam yada naivopapadyate.

คมฺยมานสฺย คมนํ กถํ นาโมปปตฺสฺยเต

คมฺยานเน ทฺวิกมนํ ยทา ไนโวปปทฺยเต

云何於去時， 而當有去法？ 若離於去法， 去時不可得。

(ผู้ตอบ) ในกาลใด การไม่ไป ในสิ่งที่กำลังไป จะเกิดขึ้นไม่ได้เลย (ในกาลนั้น) การไปในสิ่งที่กำลังไป จะสำเร็จได้อย่างไร?

2-(4)

gamyamānasya gamanam yasya tasya prasajyate ṛte gatergamyamānam gamyamānam hi gamyate.

คมฺยมานสฺย คมนํ ยสฺย ตสฺย ปฺรฺสจฺยเต

ฤเต กเตรฺกมฺยมานํ คมฺยมานํ หิ คมฺยเต.

若言去時去， 是人則有咎； 離去有去時， 去時獨去故。

สำหรับผู้ที่มีความยึดถือถึงการไปของสิ่งที่กำลังไป ก็จะมีคามผิดพลาดว่ามีการกำลังไป โดยไม่มีการไปเป็นผลตามมา เพราะว่าการกำลังไปหมายความว่าได้ไปแล้ว

2-(5)

gamyamānasya gamane prasaktam gamanadvayam yena tadgamyamānam ca yaccātra gamanam punah.

คมฺยมานสฺย คมเน ปฺรฺสกฺตํ คมนทฺวยม

เยน ตทฺกมฺยมานํ จ ยจจาตฺร คมนํ ปฺนุเน

若去時有去， 則有二種去： 一謂為去時， 二謂去時去。

เมื่อการไปมีความหมายถึงการกำลังไป การไปจึงมี 2 ลักษณะ คือลักษณะที่หนึ่ง การกำลังไปรวมอยู่กับการไป และลักษณะที่สอง คือ การไปรวมอยู่กับการกำลังไป

2- (6)

dvau gantārau prasajyete prasakte gamanadvaye gantāram hi tiraskṛtya gamanam nopapadyate.

เทวา คตตารา ปราสจเยเต ปราสกะเต กมนทวเย คนตารํ หิ ตีรสกฤตย คมนํ โนปปทยเต

若有二去法， 則有二去者； 以離於去者， 去法不可得。

เมื่อการไป 2 ลักษณะ ถูกนำมาผูกติดกัน การไป 2 ลักษณะจะเกิดขึ้นเพราะว่า เมื่อตัดผู้ไปออกไป การไปก็จะไม่เกิดขึ้น

2-(7)

gantāram cettiraskṛtya gamanam nopapadyate gamane' sati gantatha kuta eva bhavisyati.

คนตารํ เจตตีรสกฤตย คมนํ โนปปทยเต คมนเน' สติ คตตาลถ กุต เอว ภวียยติ

若離於去者， 去法不可得； 以無去法故， 何得有去者？

ถ้าตัดผู้ไปออกไป การไปก็ไม่เกิดขึ้น เมื่อไม่มีการไปเสียแล้ว ผู้ไปจะมีจากที่ไหน?

2-(8)

gantā na gacchati tavadagantā naiva gacchati anyo ganturagantuśca kastṛtiyo hi gacchati.

คตตนา น กจจติ ตาวทกนตนา ไนว กจจติ อนุโย คตตุรคนตุสจ กสตุตตีโย หิ กจจติ

去者則不去， 不去者不去； 離去不去者， 無第三去者。

ผู้ไปไม่ได้ไป และในทำนองเดียวกัน ผู้ไม่ไปก็ไม่ได้ไป เพราะเมื่อทั้งผู้ไปและผู้ไม่ไปทั้งสองอย่างไม่มี ใครเล่าผู้เป็นคนที่สามจะไป

2-(9)

gantā tavadgacchatīti kathamevopapatsyate gamanena vina ganta yadā naivopapadyate.

คนตาทาวทกจจตีติ กถเมโวปปตสยเต คมนเนน วินา คนตาทา ไนโวปปทยเต

若言去者去， 云何有此義？ 若離於去法， 去者不可得。

(การกล่าวว่า) “ผู้ไปย่อมไป” เพียงเท่านั้น จะถูกต้องได้อย่างไร ? เมื่อใด (การกล่าวว่า) ผู้ไปเว้นจากการไป เมื่อนั้น ผู้ไปย่อมไม่มี

2-(10)

pakṣo gantā gacchatīti yasya tasya prasajyate

gamanena vina gantā ganturgamanamicchatah.

ปกฺโข คณิตา กจฺจตีติ ยสฺย ตสฺย ปรสจฺยเต

เมเนน วินา กนฺตา กนฺตุรฺกมนมิจฺจเต.

若謂去者去， 是人則有咎， 離去有去者， 說去者有去。

ผู้ที่ยึดถือความเห็นว่าเป็นว่า “ผู้ไปย่อมไป” ความเห็นนั้นชวนให้สรุปผลอย่างผิดพลาดตามมาว่า ผู้ไปแยกขาดจากการไป และอาการของผู้กำลังไปมีอยู่ในผู้ไป

2-(11)

gamane dve prasajyete ganta yadyuta gacchati

ganteti cocyate yena ganta san yacca gacchati.

กมนเน เทว ปรสจฺยเตเต คนฺตา ยद्यุตฺต กจฺจตี

กนฺเตติ โจจฺยเต เยน คนฺตา สนฺ ยจฺจ กจฺจตี.

若去者有去， 則有二種去： 一謂去者去， 二謂去法去。

ความคิดเห็นว่าเป็นว่า “ผู้ไปย่อมไป” ทำให้เกิดการไป 2 ลักษณะ คือประการแรก การไปย่อมปรากฏชัดขึ้น ประการที่สอง การไปมีอยู่ในตัวผู้ไป

2-(12)

gate nārabhyate gantum gatam narabhyate' gate

nārabhyate gamyamane gantumārabhyate kuha.

กเต นารภฺยเต คนฺตํ กตํ นารภฺยเต' กเต

นารภฺยเต กมฺยมานเน คนฺตุมารภฺยเต กุห.

已去中無發， 未去中無發， 去時中無發， 何處當有發？

เมื่อไปแล้ว ไม่มีการเริ่มเพื่อไป ผู้ที่ไม่ไปแล้ว ไม่มีการเริ่มเพื่อไป เมื่อกำลังไป ก็ไม่มีการเริ่มเพื่อไป การไปถูกเริ่มที่ไหน?

2-(13)

na pūrvam gamanarambhādgamyamānam na vā gatam

yatrārabhyeta gamanamagate gamanam kutah.

น ปูริวํ กมนารมฺภาทุกมฺยมานํ น วา กตม

ยตรารภฺยเตต กมนนํ กเต กมนํ กุเต.

未發無去時， 亦無有已去， 是二應有發， 未去何有發？

ก่อนจะเริ่มต้นของการไป ไม่มีการกำลังไป หรือไปแล้ว การไปควรเริ่ม ณ ที่ใด การไปในเมื่อยังไม่ได้ไป ควรมาจากไหน?

2-(14)

gatam kim gamyamānam kimagatam kim vikalpyateinl adṛśyamāna ārambhe gamanasyaiva sarvathā.

คํ กํ คมฺยมานํ กิมคตํ กํ วิกल्पเต

อทฺฤศฺยมาน อารมฺเภ คมนสฺสฺยิว สรวธา

無去無未去， 亦復無去時， 一切無有發， 何故而分別？

เมื่อการเริ่มต้นของการไป ไม่มีใครเห็น โดยประการทั้งปวง เพราะฉะนั้น ไม่มีใครสามารถแยกความแตกต่างกัน
ว่า การไปแล้วคืออะไร การกำลังไป คือ อะไร และการไม่ไปคืออย่างไร

2-(15)

gantā na tisthati tavadagantā naiva tisthati

anyo ganturagantuśca kastṛtiyo' tha tisthati.

คนฺตา น ติสฺฐติ ตาวทคนฺตา ไนว ติสฺฐติ

อนฺโย คนฺตุรคนฺตุสฺจ กสฺตุตฺติโย' ฌ ติสฺฐติ.

去者則不住， 不去者不住， 離去不去者， 何有第三住？

ผู้ไปไม่ได้ตั้งอยู่หนึ่ง แม้กระทั่งผู้ไม่ได้ไปก็ไม่ได้อยู่หนึ่ง นอกเหนือจากผู้ไปและผู้ไม่ได้ไป จะมีใครคนที่สามผู้ตั้งอยู่
หนึ่ง?

2-(16)

gantā tavattisṭhatīti kathamevopapatsyate

gamanena vinā ganta yadā naivopapadyate.

คนฺตา ตาวตฺติสฺฐตฺตีติ กถเมวอปปตฺสยเต

คมนเนน วินา คนฺตาทา ไนโวปปทฺยเต

去者若當住， 云何有此義？ 若當離於去， 去者不可得。

(การกล่าวว่า) “ผู้ไป มีอาการอยู่หนึ่งในขณะนั้น” จะสมจริงได้อย่างไร? (เพราะว่า) ผู้ที่ไปโดยเว้นจากการ
เคลื่อนไหว ย่อมเป็นไปไม่ได้

2-(17)

na tisthati gamyamānāna gatānāgatadapi

gamanam sampravṛttiśca nivṛttiśca gateḥ samā.

น ติสฺฐติ คมฺยมานานฺน กตานิ นาคตทปี

คมนํ สํปรวฺฤตฺติสฺจ นีวฺฤตฺติสฺจ กเตสฺ สมา

去未去無住， 去時亦無住， 所有行止法， 皆同於去義。

แม้ว่า ผู้กำลังไป ผู้ไปแล้ว และผู้ที่ยังไม่ได้ไป มีความหยุดหนึ่ง เพราะว่าการไป การเริ่มต้นไป และการหยุดหนึ่งอยู่
จะเหมือนกับการไป

2-(18)

yadeva gamanam ganta sa eveti na yujyate

anya eva punarganta gateriti na yujyate.

ยทว คมนํ คนฺตา ส เอเวติ น ยฺชฺยเต

อนฺย เอว ปฺนรฺคนฺตา คเตริติ น ยฺชฺยเต

去法即去者， 是事則不然； 去法異去者， 是事亦不然。

(การกล่าวว่า) การไป เป็นสิ่งเดียวกันกับผู้ไป เป็นการไม่ถูกต้องเช่นเดียวกัน (การกล่าวว่า) ผู้ไป เป็นสิ่งที่แตกต่างจากการไป ก็ไม่สมควรเหมือนกัน

2- (19)

yadeva gamanam ganta sa eva hi bhavedyadi

ekibhavaḥ prasajyeta kartuḥ karmana eva ca.

ยทว คมนํ คนฺตา ส เอว หิ ภเวทยติ

เอกีภาวะะ ปฺรสาชฺยเตต กรตุ กรฺมณฺ เอว จ.

若謂於去法， 即為是去者； 作者及作業， 是事則為一。

ถ้าการไปเป็นอาการเดียวกับผู้ไป (ก็จะเกิดความเห็นผิดว่า) “ผู้กระทำและการกระทำรวมเป็นสิ่งเดียวกัน (เอกีภาพ)”

2-(20)

anya eva punarganta gateryadi vikalpyate

gamanam syādṛte ganturganta syādgamanādṛte.

อนฺย เอว ปฺนรฺคนฺตา คเตรฺยติ วิกल्पฺยเต

คมนํ สุยาทุเตต คนฺตฺรฺคนฺตา สุยาทคมนาทุเตต.

若謂於去法， 有異於去者； 離去者有去， 離去有去者。

อีกประการหนึ่ง ถ้าว่าผู้ไปถูกเข้าใจว่า คือ การไป ดังนั้น ผู้ไป จะพึงเว้นขาดจากการไป และการไป จะพึงเว้นขาดจากผู้ไป

2-(21)

ekibhāvena vā siddhirnānābhāvena vā yayoh

na vidyate tayoh siddhiḥ katham nu khalu vidyate.

เอกีภาเวน วา สิทฺธิรฺนนาภาเวน วา ยโยชะ

น วิทฺยเต ตโยชะ สิทฺธิ กถํ นุ ขลฺ วิทฺยเต.

去去者是二， 若一異法成， 二門俱不成， 云何當有成？

ไม่พบการพิสูจน์ยืนยันความจริงเรื่องการไปและผู้ไป โดยวิธีการความเหมือนกัน (เอกีภาพ) และความต่างกัน (นานาภาพ) (เพราะฉะนั้น) การพิสูจน์เรื่องการไปและผู้ไปจะเข้าใจได้อย่างไร?

2-(22)

gatya yayocyate ganta gatim tam sa na gacchati

yasmanna gatipurvo' sti kaścitkimciddhi gacchati.

คตฺยา ยโยจฺยเต คนฺตา ที ตํ ส น กจจติ

ยสฺมานฺน คติปฺรุโว' สฺติ กสฺจิจฺตฺกิจฺจิทฺติ คจฺจติ

因去知去者， 不能用是去； 先無有去法， 故無去者去。

ผู้ไปถูกกล่าวถึงด้วยกิริยา คือ การเคลื่อนไหว แต่เขาไม่ได้ไปถึงการเคลื่อนไหวนั้น เพราะว่า ผู้ไป และอะไรๆ ที่เกี่ยวข้องกับการไป

2-(23)

gatya yayocyate gantā tato' nyam sa na gacchati gati dve nopapadyete yasmādeke pragacchati.

กตฺยา ยโยจฺยเต คณฺตา ตโต' นยํ ส น กจฺจติ คตี เทว โนปปทฺยเตเต ยสมฺมาเทเก ปฺรคจฺจติ.

因去知去者， 不能用異去， 於一去者中， 不得二去故。

ผู้ไปปรากฏชัดด้วยอาการเคลื่อนไหว แต่เขาไม่ได้ไปถึงการเคลื่อนไหวอื่นที่ทำให้เขาปรากฏชัด เพราะว่า การไป มีเพียงหนึ่งเดียว การไปสองอย่างย่อมไม่เกิดในผู้ไปคนเดียว

2-(24)

sadbhūto gamanam gantā triprakāram na gacchati nāsadbhūto' pi gamanam triprakaram sa gacchati.

สทฺภูโต คมนํ คณฺตา ตฺริปฺรการํ น กจฺจติ นาสทฺภูโต' ปี คมนํ ตฺริปฺรการํ ส กจฺจติ.

決定有去者， 不能用三去； 不決定去者， 亦不用三去。

ผู้ไปที่มีตัวตนจริง ไม่ได้ไปโดยประการทั้งสามของการไป ผู้ไปที่ไม่มีตัวตนจริง ก็ไม่ได้ไปโดยประการทั้งสามเหมือนกัน

2-(25)

gamanam sadasadbhūtastriprakāram na gacchati tasmādgatiśca ganta ca gantavyam ca na vidyate.

คมนํ สทสทฺภูตสฺตฺริปฺรการํ น กจฺจติ ตสมฺมาทฺคตฺตฺจ คณฺตา จ คณฺตวฺยํ จ น วิทฺยเต.

去法定不定， 去者不用三， 是故去去者， 所去處皆無。

ผู้ไปที่มีอยู่จริง และไม่มีอยู่จริง ไม่ได้ไปโดยอาการทั้งสามที่กล่าวแล้ว เพราะฉะนั้น การไป ผู้ไป และผู้ควรไป ย่อมไม่มีเช่นเดียวกัน

บทที่ 3

Cakṣurādīndriyaparīkṣā 觀六情品第三

3-(1)

darśanam śravanam ghrānam rasanam sparśanam manah indriyani śadeteśām draṣṭavyādīni gocarah.

ทรมณ์ สรวณ์ ฆรวณ์ รสน์ สปรุศณ์ มนะ

อินทุริยาณิ ษเทเตษำ ทรมภูวยาทีนิ โจรระ.

眼耳及鼻舌、身意等六情，

此眼等六情，

行色等六塵。

(ผู้คัดค้าน) การเห็น การได้ยิน การได้กลิ่น การรู่รส การสัมผัส และใจ เป็นอินทรีย์ 6 (หรืออายตนะภายนอกทั้ง 6) หน้าที่ของ

อินทรีย์ทั้ง 6 คือ (ตา) มีการเห็นรูป เป็นต้น

3-(2)

svamātmānam darśanam hi tattameva na paśyati na paśyati yadātmānam katham drakṣyati tatparān.

สวมาตมานัน ทรมณ์ หิ ตตตเมว น ปศยติ

น ปศยติ ยทตมานัน ถถึ ทรมภษยติ ตตปราน.

是眼則不能，自見其己體；

若不能自見，

云何見餘物？

(ผู้ตอบ) เพราะว่า การเห็นที่เห็นตนเองมีสภาวะ คือ เห็นอัตตา (อาตมัน) หรือตัวตนที่เที่ยงเป็นนิรันดร์นั้นมียู่ในตน

เขาย่อมไม่เห็นความจริง ในกาลใดเขาไม่เห็นตัวตนที่แท้จริงของตนเอง เขาจะเห็นสิ่งอื่นได้อย่างไร

3- (3)

na paryāpto' gñidṛṣṭanto darśanasya prasiddhaye

sadarśanaḥ sa pratyukto gamyamanagatāgatāiḥ.

น ปรยาปโต' กณิถุณญานโต ทรมนสย ปุริทธิษเย

สทรมณะ ส ปุริตยุกโต กมยมานกตาคไตะ.

火喻則不能，成於眼見法；

去未去去時，

已總答是事。

นิทัศน์อุทาหรณ์เรื่องไฟ ไม่เพียงพอที่จะพิสูจน์การเห็นได้อย่างมีประสิทธิภาพ ข้าพเจ้าได้ปฏิเสธเรื่องการเห็นว่า

เป็นทำนองเดียวกับการพิสูจน์ความจริงเรื่อง กำลังไป ไปแล้ว และไม่ได้ไป

3- (4)

nāpaśyamānam bhavati yadā kimcana darśanam

darśanam paśyatītyevam kathametattu yujyate.

นาปศยมนัน ภวติ ยท กัจจ ทรมนม

ทรมณ์ ปศยตีตยิวำ กถเมตตตุ ยุชยเต.

見若未見時，則不名為見；

而言見能見，

是事則不然。

ในกาลใด เมื่อไม่ได้มองดู การเห็นจะมีอยู่หรือ ? ในกาลนั้น (การกล่าวว่า) การเห็นย่อมมองดู ดังนี้ จะเป็นไปได้
อย่างไร?

3- (5)

paśyati darśanam naiva naiva paśyatyadarśanam vyākhyāto darśanenaiva draṣṭā capyupagamyatām.

ปศฺยติ ทฺรศนํ ในว ในว ปศฺยตฺยทฺรศนम् วฺยาศฺยโศทฺ ทฺรศเนในว ทฺรศฺญา จาปฺยูปคฺมยตาม.

見不能有見， 非見亦不見； 若已破於見， 則為破見者。

การเห็น ย่อมไม่มองดู และการไม่เห็น ก็ไม่ได้มองดู ต้องยอมรับว่า ผู้เห็นจะสามารถเข้าใจได้โดยการเห็นนั่นเอง

3- (6)

tiraskṛtya draṣṭā nastyatiraskṛtya ca darśanam drastavyam darśanam caiva drastaryasati te kutaḥ.

ติรสฺกฺฤตฺย ทฺรศฺญา นาสฺตฺยติรสฺกฺฤตฺย จ ทฺรศนम् ทฺรศฺญาวํ ทฺรศนํ ไจว ทฺรศฺญฺยสฺติ เต กุตะ.

離見不離見， 見者不可得； 以無見者故， 何有見可見？

กล่าวกันว่า บุตรเกิดต้องอาศัยมารดาบิดา ฉนั้นใด เช่นเดียวกัน จักขุวิญญูณ (การรู้เห็นรูปทางตา) ต้องอาศัยตากระทบกับรูป ฉนั้น

3- (7)

pratitya mātāpitarau yathoktah putrasambhavaḥ cakṣūrūpe pratītyaivamukto vijñānasambhavaḥ.

ปรตฺยิตฺย มาตาปิตฺรเว จกฺษุรฺรูเป ปรตฺยิตฺยไวยวมุกฺโต วิจฺญฺยานสํภเว.

(ฉบับจีนไม่ปรากฏ)

กล่าวกันว่า บุตรเกิดต้องอาศัยมารดาบิดา ฉนั้นใด เช่นเดียวกัน จักขุวิญญูณ ^(การเห็นรูปทางตา) ต้องอาศัยตากระทบกับรูป ฉนั้น

3- (8)

Drastavyadarśanābhāvādvijñānādicatustayam nāstīti upādānādinī bhaviṣyanti punaḥ katham.

ทฺรศฺญวฺยทฺรศนาภาวาทฺวิจฺญฺยานาทิจตฺยฆฺยम् นาสฺตฺยิตฺยูปาทานาทินิ ภวิษฺยนฺติ ปฺนนะ กถม.

見可見無故， 識等四法無； 四取等諸緣， 云何當得有？

เพราะความไม่มีอยู่ของการเห็นและสิ่งที่ถูกเห็น (รูป) ธรรมทั้ง 4 ^(คือวิญญูณ ผัสสะ เวทนา และตัณหา) ก็ไม่มีอยู่เช่นกัน องค์กรธรรมในปฏิจจสมุปบาทต่อจากตัณหา มีอุปทานเป็นต้น จะมีต่อไปได้อย่างไร?

3- (9)

vyākhyātam śravanam ghrānam rasanam sparśanam manah

darśanenaiva jānīyacchrotṛśrotavyakādi ca.

วฺยาขยาตํ สุรวณํ ฆฺรวณํ รสนํ สฺปรสนํ มนํ

ทฺรศเนโนว ชานียาจฺ โฉฺรตฺถุ โสฺรตฺวฺยกาถิ จ.

耳鼻舌身意， 聲及聞者等， 當知如是義， 皆同於上說。

การได้ยิน การได้กลิ่น การลิ้มรส การสัมผัส และการรับรู้ของใจ ข้าพเจ้าได้อธิบายแจกอย่างละเอียดแล้ว ส่วนผู้ได้ยิน และเสียงที่ได้ยินเป็นต้น ควรเข้าใจในทำนองเดียวกับการเห็น และสิ่งที่ถูกเห็น (รูป)

บทที่ 4

Skandhaparīkṣā

觀五陰品第四

สฺกนฺธปรึกฺษา การพิสูจนํความจริงเรื่องขันธ์

4-(1)

rūpakāraṇanirmuktam na rupamupalabhyate

rūpeṇāpi na nirmuktam drśyate rūpakāraṇam.

รูปการณนิรมุกตํ น รูปมฺปลภฺยเต

รูปเณนาปิ น นิรมุกตํ ทฺถศฺยเต รูปการณม

若離於色因， 色則不可得； 若當離於色， 色因不可得。

รูปที่ถูกตัดขาดจากเหตุให้เกิดรูป ไม่สามารถรับรู้ได้ ในทำนองเดียวกัน เหตุให้เกิดรูปที่ถูกตัดขาดจากรูป ก็ไม่สามารถเห็นได้

4- (2)

rūpakāraṇanirmukte rupe rupam prasajyate

āhetukam na caṣṭyarthah kaścidāhetukah kvacit.

รูปการณนิรมุกเต รูปเ รุปํ ปรสชฺยเต

อาเหตุกํ น จาสฺตฺยธฺระ กศฺฉิทาเหตุกะ กฺวจิตฺ.

離色因有色， 是色則無因； 無因而有法， 是事則不然。

ถ้ามีรูปที่ถูกตัดขาดจากเหตุให้เกิดรูป รูปเช่นนั้นจะสร้างความเข้าใจผิดตามมาได้ว่า รูปนั้นมีอยู่โดยปราศจากเหตุทำให้เกิดรูป ผลประโยชน์ (อรรถ) ที่น่าปรารถนา (เช่น รส กลิ่น เสียง เป็นต้น) ที่ไม่มีเหตุทำให้เกิดย่อมไม่มี (ดังนั้น) สิ่งใดสิ่งหนึ่งที่ปราศจากเหตุที่ทำให้เกิด ย่อมไม่มี ณ ที่ไหนๆ

4- (3)

rūpena tu vinirmuktam yadi syadrūpakāraṇam

akaryakam kāraṇam syat nasyakaryam ca karanam.

รูปเณ ตฺ วินิรมุกตํ ยถิ สฺยาทฺรูปการณม

อการฺยกํ การณํ สฺยาตฺ นาสฺตฺยการฺยํ จ การณม.

若離色有因， 則是無果因； 若言無果因， 則無有是處。

ส่วนว่า ถ้าเหตุที่ทำให้เกิดรูปที่ถูกตัดขาดจากรูปพึงมีไซ้ เหตุที่ปราศจากผลก็จะพึงมี (แต่ความจริงมีอยู่) เหตุที่ปราศจากผล ไม่มีอยู่เลย

4- (4)

rūpe satyeva rūpasya kāraṇam nopapadyate

rūpe'satyeva rūpasya kāraṇam nopapadyate.

รูป สดยเวว รูปสย การณํ โนปปทยเต

รูป' สดยเวว รูปสย การณํ โนปปทยเต.

若已有色者， 則不用色因； 若無有色者， 亦不用色因。

เมื่อรูปมีอยู่ (โดยไม่ได้เกิดมาจากเหตุ) เหตุที่ทำให้เกิดรูปก็จะไม่มี เช่นเดียวกัน เมื่อรูปไม่มีอยู่ เหตุที่ทำให้เกิดรูปก็ไม่มีอยู่

4- (5)

niskāraṇam punā rūpam naiva naivopapadyate

tasmāt rūpagatan kamścinna vikalpān vikalpayet.

นิษการณํ ปุณา รูปํ ไนว ไนโวปปทยเต

ตสมาท รูปगतานํ กามสจันนํ วิกल्पานํ วิกल्पयेत्.

無因而有色， 是事終不然。 是故有智者， 不應分別色。

อีกนัยหนึ่ง รูปที่ปราศจากเหตุของรูปไม่เคยมี เพราะฉะนั้น ไม่ควรสร้างความคิดนี้ถึงรูปชนิดต่างๆ ในใจ

4- (6)

na kāraṇasya sadṛśam kāryamityupapadyate

na kāraṇasyāsadṛśam karyamityupapadyate.

น การณสย สทฤศํ การยमितยูปปทยเต

น การณสยาสทฤศํ การยमितยูปปทยเต

若果似於因， 是事則不然； 果若不似因， 是事亦不然。

ทรรคนะว่า “ผลเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับเหตุ” เป็นทรรคนะที่ยอมรับไม่ได้ และทรรคนะว่า “ผลแตกต่างจากเหตุ” ก็เป็นทรรคนะที่ยอมรับไม่ได้เช่นเดียวกัน

4- (7)

vedanācittasamjñānām samskāraṇam ca sarvaśah

sarveśāmeva bhāvānām rūpeṇaiva samah kramah.

เวทนาจิตตสังขญาณำ สํสการาณำ จ สรวสะ

สรวเสชาเมว ภาวานำ รูปเณว สมะ กรมะ.

受陰及想陰， 行陰識陰等， 其餘一切法， 皆同於色陰。

การทำหน้าที่ของสภาวะธรรมทั้งหมด คือ เวทนา จิต สัญญา สังขาร มีลำดับเช่นเดียวกันกับตาทำหน้าที่เห็นรูปทุกประการ

4- (8)

vigrahe yaḥ parihāram krte sunyatayā vadet

sarvam tasyaparihṛtam samam sadhyena jāyate.

วิกรहे ยะ ปรีหารัง กฤเต สุนยตยา วเทต

สรวํ ตสฺยาปรีหฤตํ สมํ สาธุเณน ชายเต.

若人有問者， 離空而欲答， 是則不成答， 俱同於彼疑。

เมื่อมีการวิเคราะห์ด้วยศูนยตา ผู้ใดกล่าวโต้แย้งคัดค้าน สิ่งทั้งปวงที่ยังไม่ได้ถูกโต้แย้งของเขาจะเป็นเช่นเดียวกับสิ่งที่มีอยู่ก่อนการพิสูจน์

4- (9)

vyākhyāne ya upalambham kṛte sūnyatayā vadet

sarvam tasyānupālambham samam sadhyena jayate.

วฺยาขฺยาเน ย อุปาลมภํ กฤเต สุนยตยา วเทต

สรวํ ตสฺยานุपालภํ สมํ สาธุเณน ชายเต

若人有難問， 離空說其過， 是不成難問， 俱同於彼疑。

เมื่อมีการอธิบายด้วยศูนยตา ผู้ใดจะกล่าววิเคราะห์วิจารณ์ สิ่งทั้งปวงที่ยังไม่ถูกวิเคราะห์วิจารณ์ของเขาจะเป็นเช่นเดียวกันกับสิ่งที่มีอยู่ก่อนการพิสูจน์

บทที่ 5

Dhatuparikṣā

觀六種品第五

ธาตุปริกษา

การพิสูจน์ความจริงเรื่องธาตุ

5-(1)

nākāśam vidyate kimcitpurvamākāśalakṣaṇāt

alakṣaṇam prasajyeta syatpūrvam yadi lakṣaṇāt.

นากาศํ วิหฺยเต ก็จิตฺปุรุวมากาศลกฺษณาต

อลกฺษณํ ปฺรศชฺเยต สฺยาตฺปุรุวํ ยติ ลกฺษณาต

空相未有時， 則無虛空法； 若先有虛空， 即為是無相。

ไม่มีอากาศแม้แต่น้อยนิดมาก่อนการนิยามลักษณะของอากาศ(อากาศลักษณะ) ถ้าอากาศมีอยู่ก่อนการนิยามลักษณะไว้ ก็อาจชวนให้สรุปอย่างผิดๆ ว่าอากาศมีอยู่ก่อนการนิยามลักษณะ

5-(2)

alakṢano na kaŚcicca bhavaḥ samvidyate kvacit

อลักษณโน น กศฺจิจฺจ ภาวะ สํวิทฺยเต กฺวจิตฺ

是無相之法， 一切處無有； 於無相法中， 相則無所相。

ภาวะอะไรที่มีอยู่โดยปราศจากลักษณะไม่มีอยู่ ณ ที่ไหนๆ เมื่อภาวะที่ไม่มีลักษณะไม่มีอยู่ก่อนแล้ว ลักษณะนั้นจะมีมาจากไหน?

5-(3)

nālakṢane lakṢaṇasya pravṛttirna salakṢane

นาลักษณสฺย ลกฺษณสฺย ปฺรวรฺตฺติรฺน สลฺกฺษณ

有相無相中， 相則無所住； 離有相無相， 餘處亦不住。

การเกิดขึ้นของลักษณะไม่ปรากฏในสิ่งที่มีลักษณะและในสิ่งที่ไม่มีลักษณะ ทั้งไม่ปรากฏในที่อื่น นอกเหนือไปจากสิ่งที่มีลักษณะและสิ่งที่ไม่มีลักษณะ

5-(4)

lakṢaṇāsampravṛttau ca na lakṢyamupapadyate

ลกฺษณาํสํปฺรวรฺตฺตฺเต ตฺถ น ลกฺษฺยฺมฺอุปฺปตฺยเต

相法無有故， 可相法亦無； 可相法無故， 相法亦復無。

เมื่อลักษณะไม่ปรากฏ สิ่งที่มีลักษณะก็เกิดขึ้นไม่ได้ และเมื่อสิ่งที่มีลักษณะไม่เกิดขึ้น แม้ลักษณะก็ไม่ปรากฏ

5-(5)

tasmanna vidyate lakṢyam lakṢaṇam naiva vidyate

ตสฺมานฺน วิทฺยเต ลกฺษฺยํ ลกฺษณํ ไนว วิทฺยเต

是故今無相， 亦無有可相； 離相可相已， 更亦無有物。

เพราะเหตุนี้ สิ่งที่มีลักษณะไม่มีอยู่ ลักษณะจึงไม่มี (สรุปได้ว่า) แม้สิ่งที่มีอยู่ รวมทั้งสิ่งที่มีลักษณะและไม่มีลักษณะ ก็ไม่มีอยู่เลย

5-(6)

avidyamāne bhāve ca kasyābhāvo bhaviṢyati

อวิทฺยเมเน ภาวะ จ กสฺยภาโว ภวิษฺยติ

asatyalakṢaṇe bhāve kramatām kuha lakṢanam.

อสตฺยลฺกฺษณเณ ภาวเ กฺรมตฺถา กฺห ลกฺษณมฺ.

salakṢaṇālakṢaṇābhyam näpyanyatra pravartate.

สลฺกฺษณาํลฺกฺษณาํบฺยํ นاپฺยณฺยตฺร ปฺรวรฺตเต.

離有相無相， 餘處亦不住。

การเกิดขึ้นของลักษณะไม่ปรากฏในสิ่งที่มีลักษณะและในสิ่งที่ไม่มีลักษณะ ทั้งไม่ปรากฏในที่อื่น นอกเหนือไปจากสิ่งที่มีลักษณะและสิ่งที่ไม่มีลักษณะ

lakṢyasyanupapattau ca lakṢaṇasyāpyasambhavaḥ.

ลกฺษฺยสฺยานุปรตฺตฺเต ตฺถ ลกฺษณสฺยาปฺยสํภาวะ

可相法無故， 相法亦復無。

เมื่อสิ่งที่มีลักษณะไม่เกิดขึ้น แม้ลักษณะก็ไม่ปรากฏ

lakṢyalakṢaṇanirmukto naiva bhāvo' pi vidyate.

ลกฺษฺยลฺกฺษณนฺรฺมุกฺโต ไนว ภาวโ' ปิ วิทฺยเต.

離相可相已， 更亦無有物。

การเกิดขึ้นของลักษณะไม่ปรากฏในสิ่งที่ไม่มีความเป็นอยู่เลย

bhāvābhāvavidharma ca bhāvābhāvamavaiti kah.

ภาวาภาววิธฺรฺมา จ ภาวาภาวมวไติ กะ.

若使無有有， 云何當有無？ 有無既已無， 知有無者誰？

เมื่อความมีอยู่เป็นความไม่มีอยู่ ความไม่มีอยู่จะเป็นของใคร? เพราะปราศจากความมีอยู่และความไม่มีอยู่ ใครจะรับรู้ความมีอยู่และความไม่มีอยู่?

5-(7)

tasmanna bhāvo nābhāvo na lakṣyam nāpi lakṣaṇam ākāśamākāśasama dhātavaḥ pañca ye pare.

ตสมานุน ภาโว นาภาโว น ลกษย์ นานปี ลกษณม อากาศมากาศสมา ธาตวะ ปญจ เย ปเร.

是故知虛空， 非有亦非無， 非相非可相， 餘五同虛空。

เพราะฉะนั้น อากาศจึงไม่ใช่ความมี ไม่ใช่ความไม่มี ไม่มีคุณสมบัติ ที่ถูกกำหนดให้เป็นลักษณะพิเศษ และไม่ใช่ความไม่มีลักษณะ ธาตุทั้ง 5 อื่นๆ มีอาการเช่นเดียวกับอากาศ

5-(8)

astitvam ye tu paśyanti nastitvam cālpabuddhayaḥ bhāvānām te na pasyanti draṣṭavyopasamam sivam.

อสติดิวิ เย ตู ปศยนติ นาสติดิวิ จาลปพุทธยะ ภาวานำ เต น ปศยนติ ทฤษฏวิโยปสมิ สิวม.

淺智見諸法， 若有若無相， 是則不能見， 滅見安隱法。

ชนใดผู้มีปัญญาอ่อน เห็นแต่ความมีและความไม่มี (ของสรรพสิ่ง) ผู้นั้นย่อมไม่เห็นความสงบระงับอันร่วมเย็นที่ตนควรเห็นของสรรพสภาวะธรรม

บทที่ 6

Rāgaraktaparīkṣā 觀染染者品第六

วาครกตปริกษา การพิสูจน์ความจริงเรื่องวาคะและผู้มีวาคะ

6-(1)

rāgādyadi bhavetpurvam rakto rāgatiraskṛtam pratitya bhavedrago rakte rāgo bhavetsati.

วาคาทุยทิ ภเวตปุรวำ รกโต วาคติรสกฤตตะ ตัม ปรัตติตย ภเวทราโก รกเต วาโก ภเวตสติ

若離於染法， 先自有染者， 因是染欲者， 應生於染法；

ถ้าผู้มีวาคะมีอยู่ก่อนวาคะ ก็จะมีผู้มีวาคะมาก่อนโดยปราศจากวาคะ เพราะว่า วาคะอิงอาศัยผู้มีวาคะ จึงมีอยู่ได้ เมื่อผู้มีวาคะมี วาคะจึงมี

6-(2)

rakte' sati punā rāgaḥ kuta eva bhaviṣyati

sati vāsati vā rāge rakte' pyeṣa samaḥ kramaḥ.

รกฺเต' สติ ปุณา รากะ กุต เอว ภวิษฺยติ

สติ วาสติ วา รากะ รกฺเต' ปฺเยษ สมะ กฺรมะ.

若無有染者， 云何當有染？ 若有若無染， 染者亦如是。

อีกประการหนึ่ง เมื่อผู้มีราคะไม่มีอยู่ ราคะจะเกิดมาจากไหน? ในเรื่องราคะมีหรือไม่มีนี้ การพิสูจน์ความจริงใช้วิธีการแบบเดียวกับการพูดถึงผู้มีราคะ

6-(3)

sahaiva punarudbhutirna yuktā rāgaraktayoḥ

bhvetām rāgaraktau hi nirapekṣau parasparam.

ส'ไหว ปุนรฺภูตฺอิรฺน ยุกฺตา รากะรกฺตโย.

ภเวต'ำ รากะรกฺเตา หิ นิรเปกฺษา ปฺรสุปฺรม.

染者及染法， 俱成則不然； 染者染法俱， 則無有相待。

ยิ่งกว่านั้น การเกิดขึ้นพร้อมกันของราคะกับผู้มีราคะ นับว่าไม่ถูกต้อง เพราะราคะและผู้มีราคะเกิดขึ้นได้โดยไม่ต้องอิงอาศัยซึ่งกันและกัน

6-(4)

naikatve sahabhāvo' sti na tenaiva hi tatsaha

pṛthaktve sahabhāvo' tha kuta eva bhaviṣyati.

'ไนกตฺเว สหภาโว' สฺติ น เต'ไนว หิ ตตฺสหา

ปฺฤทกฺตฺเว สหภาโว' ท กุต เอว ภวิษฺยติ.

染者染法一， 一法云何合？ 染者染法異， 異法云何合？

ในความเป็นหนึ่งเดียวกัน ไม่มีการเกิดขึ้นพร้อมกัน เพราะว่า สิ่งหนึ่งนั้นไม่ได้เกิดขึ้นพร้อมกับสิ่งอื่น ในความแตกต่าง ความมีอยู่ร่วมกันจะมีมาจากไหน?

6-(5)

ekatve sahabhāvaścetsyātsahāyam vinapi saḥ

pṛthaktve sahabhavaścetsyātsahāyam vināpi saḥ.

เอกตฺเว สหภาวศฺเจตฺสุยตฺสหาย' วินาปิ สะ

ปฺฤทกฺตฺเว สหภาวศฺเจตฺสุยตฺสหาย' วินาปิ.สะ.

若一有合者， 離伴應有合； 若異有合者， 離伴亦應合。

ถ้าการมีอยู่ร่วมกันพบว่ามีความเป็นหนึ่งเดียวกัน การมีอยู่ร่วมกันก็จะเกิดขึ้นได้โดยไม่ต้องเชื่อมโยงกัน ถ้าการมีอยู่ร่วมกันพบว่ามีความแตกต่างกัน แม้การอยู่ร่วมกันก็จะเกิดขึ้นโดยปราศจากความเชื่อมโยง

6-(6)

prthaktve sahabhavaŚca yadi kim rāgaraktayoḥ siddhaḥ prthakpṛthagbhavaḥ sahabhavo yatastayoḥ.

ปฤถกตุเว สหभावสุฯ ยทิ ก็ ราครกตโยะ สิหฐะ ปฤถกปฤถกคิภาวะ สหภาโว ยตสตุตโยะ.

若異而有合， 染染者何事？ 是二相先異， 然後說合相。

ถ้าการมีอยู่ร่วมกันมีอยู่ในความแตกต่างกัน ได้มีการพิสูจน์แล้วหรือว่าการมีอยู่อย่างแยกกันของราคะกับผู้มี
ราคะจะประกอบเข้าด้วยกันในลักษณะใด? เนื่องจากการมีอยู่ร่วมกันของราคะกับผู้มีราคะเป็นความแตกต่าง
กันอย่างสิ้นเชิง

6-(7)

siddhaḥ prthakpṛthagbhavo yadi vā rāgaraktayoh sahabhavam kimartham tu parikalpayase tayoh.

สิหฐะ ปฤถกปฤถกคภาโว ยทิ वा ราครกตโยะ สหภาवं กิมรุถํ ตฺ ปริกल्पยเส ตโยะ

若染及染者， 先各成異相， 既已成異相， 云何而言合？

ถ้าความอยู่แยกจากกันของราคะและผู้มีราคะถูกพิสูจน์ว่าอยู่แยกจากกันได้ ประโยชน์อะไรที่ท่านจะคิดค้นเรื่อง
การมีอยู่ร่วมกันของทั้งสอง คือ ราคะ กับผู้มีราคะ

6-(8)

pṛthan na sidhyatītyevam sahabhavam vikānkṣasi sahabhavaprasiddhyartham prthaktvam bhūya icchasi.

ปฤถง น สิหฺยติตฺยเอवं สหภาवं วิกาङฺกษสิ สหभावปฺรสิหฺยติยรุถํ ปฤถกตุवं ภูย อิจฺฉสิ.

異相無有成， 是故汝合； 合相竟無成， 而復說異相。

(เนื่องจาก) ความมีอยู่แยกจากกัน ไม่ถูกพิสูจน์ยืนยัน (แต่) ท่านก็ยังหวังถึงสิ่งที่อยู่ร่วมกัน เพื่อประโยชน์ใน
การพิสูจน์ความมีอยู่ร่วมกัน ท่านยังมีความโน้มเอียงไปในทางปรารถนาความมีอยู่แยกจากกัน

6-(9)

pṛthagbhāvāprasiddheŚca sahabhavo na sidhyati katamasmin pṛthagbhāve sahabhavam saticchasi.

ปฤถคภาวาปฺรสิหฺเตสุฯ สหภาโว น สิหฺยติ กตมสมิน ปฤถคภาเว สหภาवं สติจฺฉสิ.

異相不成故， 合相則不成； 於何異相中， 而欲說合相？

เนื่องจากความมีอยู่แยกจากกันไม่ได้ถูกยอมรับ ความมีอยู่ร่วมกันก็ยังไม่ได้ถูกพิสูจน์ยอมรับ ความแตกต่าง
ลักษณะไหนที่ท่านประสงค์ว่าเป็นความมีอยู่ร่วมกัน?

6-(10)

evam raktena rāgasya siddhirna saha nāsaha

ragavatsarvadharmānām siddhirna saha nāsaha.

เอวํ รกฺเตน ราคะสุย สิทฺธิรฺน สห นาสห

ราควตฺสรวธฺรฺมาณํ สิทฺธิรฺน สห นาสห.

如是染染者， 非合不合成； 諸法亦如是， 非合不合成。

ดังนั้น ยังไม่มีการพิสูจน์ว่า ราคะเกิดขึ้นพร้อมกันหรือไม่เกิดขึ้นพร้อมกันกับผู้มีราคะ ในทำนองเดียวกันกับการพิสูจน์เรื่องราคะข้างต้นยังไม่มีการพิสูจน์ว่าสภาวะธรรมทั้งหลายเกิดขึ้นพร้อมกัน หรือไม่เกิดขึ้นพร้อมกันกับธรรมที่เกี่ยวข้องอื่นๆ

บทที่ 7

Samskṛtaparīkṣā 觀三相品第七

สํสฺกฤตปิกฺษา การพิสูจน์ความจริงเรื่องสิ่งที่ถูกปรุงแต่ง(สังขตธรรม)

7-(1)

yadi samskṛta utpādastatra yuktā trilakṣaṇī athāsamskṛta utpadaḥ katham samskṛtalakṣaṇam.

ยติ สํสฺกฤตต อุตฺปาตสฺตตฺร ยุกฺตา ตฺริลกฺษณฺณี อถาสํสฺกฤต อุตฺปาตห กถํ สํสฺกฤตลกฺษณมฺ.

若生是有為， 則應有三相； 若生是無為， 何名有為相？

ถ้าการเกิดขึ้นเป็นสิ่งที่ถูกต้องปรุงแต่ง สิ่งที่ถูกปรุงแต่ง (สังขตธรรม) จะต้องมีลักษณะ 3 ประการ คือ เกิดขึ้น (อุปตติ) ตั้งอยู่ (ฐิติ) และดับไป (ภงค) ถ้าการเกิดขึ้นไม่ได้ถูกปรุงแต่ง การเกิดขึ้นนั้นจะมีลักษณะของสิ่งที่ถูกปรุงแต่งได้อย่างไร?

7- (2)

utpādādyāstrayo vyastā nālam lakṣaṇakarmani samskṛtasya samastāḥ syurekatra kathamekadā.

อุตฺปาทาตฺยาสุตฺรโย วฺยสฺตา นาลํ ลกฺษณกรฺมณฺนิ สํสฺกฤตสุย สมสฺตาหฺ สุยฺเรกตฺร กถเมกทา.

三相若聚散， 不能有所相； 云何於一處， 一時有三相？

ลักษณะทั้ง 3 มีการเกิดขึ้น เป็นต้น ซึ่งสามารถแบ่งแยกได้ (คือแยกเป็น การเกิดขึ้น การตั้งอยู่ และการดับไป) จะไม่เพียงพอที่จะทำหน้าที่เป็นลักษณะของสิ่งที่ถูกปรุงแต่ง ถ้าลักษณะทั้ง 3 มารวมตัวกัน จะสามารถมาอยู่ในเวลาเดียวกัน และในที่เดียวกันได้อย่างไร ?

7- (3)

utpādashitibhangānāmanyatsamskṛtalaksanam asti cedanavasthaivam nāsti cette na samskṛtāh.

อุตุปาทสุถิภงคานามนุญตัสสฤตลกษณม

อสุติ เจทนวสุไถว เจตเต น สัสฤตตาอะ.

若謂生住滅， 更有有為相， 是即為無窮， 無即非有為。

(ผู้คัดค้าน) กาเกิดขึ้นของการเกิดขึ้นล้วนเป็นการเกิดขึ้นดั้งเดิม (มูลอุตปาท) การเกิดขึ้นของการเกิดดั้งเดิมนี ก่อให้เกิดการเกิดขึ้นอีก (ไม่มีที่สุด)

7- (4)

utpādotpada utpādo mūlotpadasya kevalam utpādotpadamutpādo maulo janayate punah.

อุตุปาโทตุปาท อุตุปาโท มูโลตุปาทสุย

อุตุปาโทตุปาทมุตุปาโท เมาลอ ชนยเต ปุณะ.

生生之所生， 生於彼本生， 本生之所生， 還生於生生。

(ผู้คัดค้าน) การเกิดขึ้นของการเกิดขึ้นล้วนเป็นการเกิดขึ้นดั้งเดิม (มูลอุตปาท) การเกิดขึ้นของการเกิดขึ้นดั้งเดิมนี ก่อให้เกิดการเกิดขึ้นอีก (ไม่มีที่สุด)

7- (5)

utpādotpada utpādo mulotpadasya te yadi maulenājanitastam te sa katham janayisyati.

อุตุปาโทตุปาท อุตุปาโท มูโลตุปาทสุย เต ยติ

เมาลเเนาชนิตสุตัม เต ส กถัม ชนยิษยติ

若謂是生生， 能生於本生； 生生從本生， 何能生本生？

(ผู้ตอบ) ถ้าการเกิดขึ้นของการเกิดขึ้นทำให้เกิดการขึ้นดั้งเดิมมา ดังที่ท่านกล่าว การเกิดขึ้นดั้งเดิมนั้นที่ท่านเสนอ ไม่ทำให้เกิดมูลอุตปาทอะ (เพราะฉะนั้น) มูลอุตปาทะนั้นจัดให้เกิดขึ้นได้อย่างไร ?

7- (6)

sa te maulena janito maulam janayate yadi maulah sa tenājanitastamutpādayate katham.

ส เต เมาลเเนา ชนิตอ เมาลัม ชนยเต ยติ

เมาละ ส เตเนาชนิตสุตมุตุปาทยเต กถม.

若謂是本生， 能生於生生； 本生從彼生， 何能生生生？

ถ้าการเกิดขึ้นของการเกิดขึ้น ซึ่งถูกทำให้เกิดขึ้นดั้งเดิม (มูลอุตปาท) แล้ว จึงเกิดมูลอุตปาทะนั้นนั้น (ในขณะนั้น) ยัง ไม่ถูกทำให้เกิด ด้วยการเกิดขึ้น จะสามารถทำให้เกิดการเกิดขึ้นได้อย่างไร

7- (7)

ayamutpadyamānaste kāmamutpādayedimam yadimamutpādayitumajātaḥ śaknyadayam.

อยมุตฺปตฺยมนสฺเต กามมุตฺปาตเยทิมม ยทิมมุตฺปาตยิตฺตฺมาตเต ศกฺนฺยตฺยตฺยมฺ.

若生生時， 能生於本生； 生生尚未有， 何能生本生？

若本生生時， 能生於生生； 本生尚未有， 何能生生生？

ถ้าการเกิดขึ้นของมูลอุตปาตจะ สามารถทำให้เกิดขึ้นได้ มูลอุตปาตจะนี้ (ซึ่งยังไม่ถูกทำให้เกิดขึ้น) กำลังเกิดขึ้น
ย่อมทำให้เกิดการเกิดขึ้นโดยแท้

7- (8)

pradipaḥ svaparātmānau samprakāśayitā yathā

utpādaḥ svaparātmānāvubhāvutpādayettathā.

ปรทีปะ สฺวปรตฺมาเนา สฺปรกาศยิตา ยถา

อุตฺปาตเต สฺวปรตฺมานาวูบฺหาวิตฺปาตยตฺตถา

如燈能自照， 亦能照於彼； 生法亦如是， 自生亦生彼。

(ผู้คัดค้าน) ประทีปส่องสว่างตัวเองและสิ่งอื่น ๆ ฉะนั้นใด การเกิดขึ้นย่อมทำให้ตัวเองและสิ่งอื่น ๆ เกิดขึ้นได้ ฉะนั้น

7- (9)

pradipe nandhakāro' sti yatra casau pratisthitah kim prakāśayati dipah prakāśo hi tamovadhadh.

ปรทีเป นานฺธกาโร' สฺติ ยตฺร จาเสา ปรตฺิษฺฐิตเต

กึ ปรกาศยิต ทีปะ ปรกาโศ หิ ตโมวตฺธเต

燈中自無闇， 住處亦無闇， 破闇乃名照， 無闇則無照。

(ผู้ตอบ) ความมืดไม่มีอยู่ในแสงสว่าง และในที่ที่ประทีปตั้งอยู่ ประทีปส่องสว่างอะไร? เพราะว่าแสงสว่างเป็นตัว
ทำลายความมืด

7- (10)

kathamutpadyamanena pradipena tamo hatam notpadyamāno hi tamaḥ pradiīpaḥ prāpnute yadā.

กตฺมุตฺปตฺยมาเนน ปฺททีเปน ตโม หตม

โนตฺปตฺยมาโน หิ ตมะ ปรทีปะ ปรปฺนฺเต ยทา.

云何燈生時， 而能破於闇？ 此燈初生時， 不能及於闇。

ความมืดถูกขจัดโดยประทีปที่กำลังปรากฏขึ้นได้อย่างไร? เพราะว่าประทีปที่กำลังเกิดขึ้น ยังไปไม่ถึงความมืด

7- (11)

aprapyaiva pradīpena yadi vā nihataṃ tamaḥ ihasthah sarvalokastham sa tamo nihanisyati.

อปรายาไวยว ปฺรทีเปน ยทิ วา นihatṃ ตมะ

อิหสฺถะ สรวโลกสฺถํ ส ตโม นินิษฺยติ

燈若未及闇， 而能破闇者， 燈在於此間， 則破一切闇。

ถ้าว่า ความมืดถูกขจัดโดยประทีปซึ่งแผ่นแสงสว่างไปไม่ถึงได้ไซ้ร้ ประทีปนั้น ซึ่งตั้งอยู่ ร ที่นี้ จะสามารถทำลาย ความมืดที่มีอยู่ในโลกทั้งหมด

7- (12)

pradipaḥ svaparātmānau samprakāśayate yadi

tamo' pi svaparātmānau chadayisyatyasamśayam.

ปฺรทีปะ สวปราตุมาเนา สํปรกาศยเต ยทิ

ตโม' ปี สวปราตุมาเนา ฉาทพิษฺยตฺยสํศยม.

若燈能自照， 亦能照於彼； 闇亦應自闇， 亦能闇於彼。

ถ้าประทีปส่องสว่างตัวเองกับสิ่งอื่นๆ ได้ ความมืดก็สามารถซ่อนปิดบังตัวเองและสิ่งอื่นๆ ได้โดยไม่ต้องสงสัย

7- (13)

anutpanno' yamutpādaḥ svātmānam janayetkatham athotpanno janayate jate kim janyate punah.

อนุตฺปนฺโน ยมุตฺปาทะ สฺวาตุมานํ ชนเยตฺกถม

อโถตฺปนฺโน ชนยเต ชาเต ก็ ชนฺยเต ปฺนนะ.

此生若未生， 云何能自生？ 若生已自生， 生已何用生？

การเกิดขึ้นซึ่งยังไม่ได้ถูกทำให้เกิดขึ้นนี้ทำให้ตนเองเกิดขึ้นได้อย่างไร? ถ้าสิ่งซึ่งได้เกิดขึ้นแล้วทำให้ตนเองเกิดขึ้น อะไรจะเกิดขึ้นอีก

7- (14)

notpadyamānam notpannam nānutpannam kathamcana

utpadyate tathakhyātam gamyamānagatāgataih.

โนตฺปทยมานํ โนตฺปนฺนํ นานฺตฺปนฺนํ กถํจน

อุตฺปทยเต ตถาขฺยาดํ คมฺยมานกตาดไตะ.

生非生已生， 亦非未生生， 生時亦不生， 去來中已答。

การกำลังเกิดขึ้น การเกิดขึ้นแล้ว และการยังไม่เกิดขึ้น กำลังเกิดขึ้นได้อย่างไร กระบวนการนี้ได้พิสูจน์ความจริง แล้วในเรื่องสิ่งที่กำลังไป สิ่งที่เป็นไปแล้ว และสิ่งที่ยังไม่ได้ไป

7- (15)

utpadyamānamutpattāvidam na kramate yadā kathamutpadyamānam tu pratītyotpattimucyate.

อุตฺตฺพฺยมาณมฺตฺตฺปาตฺตาวิทฺถิ น กฺรมาเต ยทา กถมฺตฺตฺพฺยมาณํ ตฺตฺ ปรฺตฺตฺตฺตฺโยตฺตฺตฺตฺติมฺจฺยเต.

若謂生時生， 是事已不成； 云何眾緣合， 爾時而得生？

ในกาลใด สิ่งที่กำลังเกิดขึ้นนี้ ไม่ได้กระตุ้นสิ่งที่เกิดขึ้นแล้วในแบบใดๆเลย (ในกาลนั้น) จะกล่าวได้อย่างไรว่า สิ่งที่กำลังเกิดขึ้น เกิดขึ้นโดยอิงอาศัยซึ่งกันและกัน?

7- (16)

pratitya yadyadbhavati tattacchantam svabhāvataḥ tasmādutpadyamānam ca śāntamutpattireva ca.

ปรฺตฺตฺตฺย ยพฺยทฺภวติ ตตฺตจฺจฺฉานฺตํ สฺวภวตเต ตสมฺมาทฺตฺตฺพฺยมาณํ จ ศานฺตมฺตฺตฺตฺตฺติเรว จ

若法眾緣生， 即是寂滅性； 是故生生時， 是二俱寂滅。

สิ่งใดๆ อาศัยกันและกันเกิดขึ้น สิ่งนั้นๆ มีความสงบโดยสภาวะของตัวเอง เพราะฉะนั้น สิ่งที่กำลังเกิดขึ้นและการเกิดขึ้นและการเกิดขึ้นจึงมีความสงบเป็นธรรมชาติ

7- (17)

yadi kaścidanutpanno bhavah samvidyate kvacit utpadyeta sa kim tasmin bhāva utpadyate' sati.

ยถิ กศฺฉิทฺทฺนฺตฺปนฺโน ภวาวะ สํวิทฺยเต กฺวจิตฺตํ อุตฺตฺพฺยเตต ส กิ ตสมฺมิณฺ ภวาวะ อุตฺตฺพฺยเต สติ.

若有未生法， 說言有生者， 此法先已有， 更復何用？

ถ้าว่ามีภวที่ยังไม่เกิดอย่างใดอย่างหนึ่ง มีอยู่ ณ ที่ใดที่หนึ่ง สิ่งนั้น จะต้องเกิดขึ้น เมื่อภวที่ไม่มีอยู่ สิ่งนั้นจะเกิดได้หรือ

7- (18)

utpadyamānamutpādo yadi cotpadayatayam utpādayettamutpādamutpādaḥ katamaḥ punah.

อุตฺตฺพฺยมาณมฺตฺตฺปาโท ยถิ จิตฺตฺปาทยตฺยยมฺ อุตฺตฺปาทยเตตมฺตฺตฺปาทมฺมฺปาทะ กตมะ ปฺนนะ.

若言生時生， 是能有所生； 何得更有生， 而能生是生？

ถ้าการเกิดก่อให้เกิดสิ่งที่กำลังเกิดขึ้นนี้ การเกิดชนิดไหนทำให้มีการเกิดขึ้นต่อไปอีก?

7- (19)

anya utpadatyenam yadyutpādo' navasthitiḥ athānutpada utpannaḥ sarvamutpadyate tathā.

อนนฺย อุตฺปาตฺยเณมฺ ยตฺยุตฺปาโด' นวสฺถิตฺติฯ อถานฺตฺปาต อุตฺปนฺนํ สรวฺมุตฺปตฺยเต ตถา.

若謂更有生， 生生則無窮， 離生生有生， 法皆能自生。

ถ้าการเกิดขึ้นอย่างอื่นก่อให้เกิดการเกิดขึ้นนี้ ก็จะมีการถดถอยอย่างไม่มีที่สิ้นสุด ดังนั้น การไม่เกิดขึ้นกลับเกิดขึ้นอีก สิ่งทั้งปวงย่อมเกิดขึ้นโดยอาการอย่างเดียวกันนี้

7-20)

sataśca tavadutpattirasataśca na yujyate na sataścāsataśceti pūrvamevopapaditam.

สตศฺจ ตาวตฺตฺติรสตศฺจ น ยฺยตฺยเต น สตศฺจาสตศฺเจติ ปุรวฺเมโวปปาติตมฺ.

有法不應生， 無亦不應生， 有無亦不生， 此義先已說。

การเกิดขึ้นของสิ่งที่มีอยู่และสิ่งที่ไม่มีอยู่จะไม่ถูกต้อง (ข้อความที่ว่า “การเกิดขึ้นของสิ่งที่มีอยู่และไม่มีอยู่” ได้ถูกพิสูจน์ความจริงไว้แล้วก่อนหน้านี้

7- (21)

nirudhyamānasyotpattirna bhavasyopapadyate yaścānirudhyamānastu sa bhāvo nopapadyate.

นิริชฺชยมาณสฺโยตฺตฺติรฺน ภาวสฺโยปปตฺยเต ยศฺจानิริชฺชยมาณสฺตฺ ส ภาวโว โนปปตฺยเต

若諸法滅時， 是時不應生； 法若不滅者， 終無有是事。

การเกิดขึ้นของสิ่งที่กำลังดับ เป็นไปไม่ได้ ส่วนการดำรงอยู่ของสิ่งที่กำลังสลายไป ยิ่งเป็นไปไม่ได้

7- (22)

na sthitabhāvastisthatyasthitabhāvo na tisthati na tisthati tisthamanaḥ ko' nutpannaśca tiṣṭhati.

น สฺถิตภาวสฺติสฺถตฺยสฺถิตภาวโ น ติสฺฐตฺติ น ติสฺฐตฺติ ติสฺฐมาณํ โก' นตฺปนฺนศฺจ ติสฺฐตฺติ.

不住法不住， 住法亦不住， 住時亦不住， 無生云何住？

สิ่งที่ตั้งอยู่ทนทาน ไม่ได้ตั้งอยู่นิ่ง ทั้งสิ่งที่ไม่ตั้งอยู่ทนทานก็ไม่ได้ตั้งอยู่นิ่ง สิ่งที่กำลังตั้งอยู่ทนทานก็ไม่ได้ตั้งอยู่นิ่ง อะไรที่ไม่ได้เกิดขึ้นจะตั้งอยู่นิ่งไม่เคลื่อนไหวได้หรือ?

7- (23)

sthitirnirudhyamānasya na bhāvāsyopapadyate yaścānirudhyamānastu sa bhāvo nopapadyate.

สถิตินิรฤद्यमानস্য น ภาวาสฺโยปปทยเต

ยศฺยจานิรฤद्यमानสตฺ ส ภาว โนปปทยเต.

若諸法滅時， 是則不應住； 法若不滅者， 終無有是事。

การตั้งอยู่นิ่งไม่เคลื่อนไหวของสิ่งที่กำลังดับไป ย่อมเป็นไปไม่ได้สิ่งใดๆ ซึ่งเป็นภาวะที่ไม่กำลังดับไปยิ่งเป็นไปไม่ได้

7- (24)

jarāmaraṇadharmeṣu sarvabhāveṣu sarvadā tisthanti katame bhāvā ye jarāmaraṇam vinā.

ชรามรณธรรมेषु สรวภาเวषु สรวทา

ติษฺฐนฺติ กตเม ภาวา ye ชรามรณํ วินา.

所有一切法， 皆是老死相， 終不見有法， 離老死有住。

เมื่อสิ่งทั้งปวง ^(สภาวะธรรม) ล้วนตกอยู่ในอำนาจของชราและมรณะ ตลอดเวลา สิ่งไหนตั้งคงทนอยู่ได้ โดยปราศจากชราและมรณะ

7- (25)

sthityānyayā sthiteḥ sthānam tayaiva ca na yujyate

utpādasya yathotpado natmanā na parātmanā.

สถิตฺยานฺยยา สฺถิตฺเต ชฺถานํ ตโยว จ น ยฺยฺยเต

อุตฺปาตฺสฺย ยถฺอุตฺปาโท นาทฺมน น.ปฺราตฺมฺนา.

住不自相住， 亦不異相住； 如生不自生， 亦不異相生。

การตั้งอยู่คงทนของสิ่งที่ตั้งอยู่คงทนโดยอาศัยตนเอง หรืออาศัยอย่างอื่น เป็นเรื่องไม่สมเหตุสมผล เช่นเดียวกับการเกิดขึ้นของสิ่งที่เกิดขึ้น ไม่สามารถเกิดขึ้นด้วยตัวเองหรืออาศัยสิ่งอื่น

7- (26)

nirudhyate nāniruddham na niruddham nirudhyate tathāpi nirudhyamānam kimajātam nirudhyate.

นิรฤद्यเต นานิรฺฤตฺยํ น นิรฺฤตฺยํ นิรฺฤद्यเต

ตถापि นิรฺฤตฺยมาณํ กิมชาติํ นิรฺฤद्यเต

法已滅不滅， 未滅亦不滅， 滅時亦不滅， 無生何有滅？

สิ่งซึ่งยังไม่ได้ดับไป ไม่ได้ดับไป สิ่งที่ดับไปแล้ว ก็ไม่ได้ดับไป เชกเช่นเดียวกันกับสิ่งที่กำลังดับไป ก็ไม่ได้ดับไป สิ่งที่ยังไม่ได้เกิดขึ้นจะดับไปได้หรือ ?

7- (27)

sthitasya tāvadbhavyasya nirodho nopapadyate

nasthitasyāpi bhavyasya nirodha upapadyate.

สถิตสฺย ตาวทฺภาวสฺย นิโรโธ โนปปทฺยเต

นาสถิตสฺยาปิ ภาวสฺย นิโรธ อฺปปทฺยเต

法若有住者， 是則不應滅； 法若不住者， 是亦不應滅。

การดับไปของสิ่งที่ตั้งคงทนอยู่ ไม่เป็นที่ยอมรับได้ก่อน การดับไปของสิ่งที่ยังไม่ตั้งคงทนอยู่ ก็เป็นเรื่องที่ยอมรับไม่ได้เช่นเดียวกัน

7- (28)

tayaivavasthayavastha na hi saiva nirudhyate

anyayavasthayavastha na canyaiva nirudhyate.

ตโยวาวสฺถยวสฺถา น หิ โสว นิรฺหฺยเต

อนฺยยวาสฺถยวสฺถา จ จานฺโยว นิรฺหฺยเต.

是法於是時， 不於是時滅； 是法於異時， 不於異時滅。

ภาวะที่เป็นอยู่ขณะนั้นมิได้ดับไป เมื่อภาวะนั้นกลายสภาพไปอยู่ในอีกภาวะหนึ่ง ทั้งมิได้ดับไป เมื่อภาวะนั้นกลายสภาพเป็นอย่างอื่น

7- (29)

yadaivam sarvadharmānām utpādo nopapadyate

tadaivam sarvadharmāṇām nirodho nopapadyate.

ยโทวํ สรวฺธรรมาณามฺตฺปาโท โนปปทฺยเต

ตโทวํ สรวฺธรรมาณา นิโรโธ โนปปทฺยเต

如一切諸法， 生相不可得； 以無生相故， 即亦無滅相。

เมื่อใด การเกิดขึ้นของธรรมทั้งปวง เป็นไปไม่ได้ เมื่อนั้น การดับไปของธรรมทั้งปวง ก็เป็นไปไม่ได้เช่นเดียวกัน

7- (30)

sataśca tāvadbhāvasya nirodho nopapadyate

ekatve na hi bhāvaśca nābhāvaścopapadyate.

สตศฺจ ตาวทฺภาวสฺย นิโรโธ โนปปทฺยเต

เอกตฺเว น หิ ภาวศฺจ นาภาวศฺโจปปทฺยเต.

若法是有者， 是即無有滅； 不應於一法， 而有有無相。

ยิ่งไปกว่านั้น การดับไปของภาวะที่มีอยู่ เป็นไปไม่ได้ เพราะว่า ความมีอยู่และความไม่มีอยู่ในของสิ่งเดียวกัน เป็นจริงไม่ได้เช่นเดียวกัน

7- (31)

asato' pi na bhāvasya nirodha upapadyate

na dvitīyasya sirasacchedanam vidyate yathā.

อสโต' ปิ น ภาวสฺย นิโรธ อุปปทยเต

น ทฺวิตียสฺย ศิรสจฺเจหนํ วิทฺยเต ยถา.

若法是无者， 是即无有滅； 譬如第二頭， 无故不可斷。

การดับไปของภาวะแม้ที่ไม่มีอยู่ ไม่เป็นที่ยอมรับ อุปมาเช่นเดียวกับ(การพูดว่า) การตัดหัวครั้งที่สอง ก็เป็นไปได้ไม่ได้

7- (32)

na svātmanā nirodho' sti nirodho na parātmanā utpādasya yathotpado natmanā na parātmanā.

น สฺวาตฺมนา นิโรโธ' สฺติ นิโรโธ น ปฺราตฺมนา อุตฺปาทสฺย ยโถตฺปาโท นาตฺมนา น ปฺราตฺมนา.

法不自相滅， 他相亦不滅； 如自相不生， 他相亦不生。

ไม่มีการดับไปด้วยการทำของตนเอง หรือด้วยการทำของคนอื่น เช่นเดียวกัน การเกิดขึ้นของการเกิดขึ้นไม่ได้เกิดขึ้นด้วยตัวเอง หรือโดยสิ่งอื่น

7- (33)

utpādashthitibhangānāmasiddhernāsti samskr̥tamfo

samskr̥tasyāprasiddhau ca katham setsyatyasamskr̥tam.

อุตฺปาทสฺถิตภงฺกานามสฺสิทฺเธรฺนาสฺติ สํสฺกฺฤตฺมํ สํสฺกฺฤตฺสฺยาปฺรสิทฺธา จ กถํ เสตฺสฺยตฺยสํสฺกฺฤตฺมํ.

生住滅不成， 故無有有為； 有為法無故， 何得有無為？

เพราะเหตุที่ การเกิดขึ้น การตั้งอยู่ และการดับไป ไม่ได้ถูกพิสูจน์ความจริง สิ่งที่ถูกปรุงแต่งจึงไม่มี เนื่องจากไม่มีการพิสูจน์ความจริงถึงสิ่งที่ถูกปรุงแต่ง สิ่งที่ไม่ถูกปรุงแต่งจะถูกพิสูจน์ได้อย่างไร?

7- (34)

yathā māyā yatha svapno gandharvanagaram yatha

tathotpādastathā sthanam tatha bhanga udahr̥tam.

ยถา มายา ยถาสฺวปฺโน คนฺธรวนคฺรํ ยถา

ตโถตฺปาทสฺตถา สฺถานํ ตถา ภงฺค อฺฐาษฺฤตฺมํ.

如幻亦如夢， 如乾闥婆城， 所說生住滅， 其相亦如是。

ภาพลวงตา (มายา) ความฝัน และเมืองคนธรรพ์ มีลักษณะเช่นใด การเกิดขึ้น การตั้งอยู่ และการดับไป ก็ถูกบรรยายในลักษณะเช่นนั้น

บทที่ 8

Karmakarakaparīkṣā

觀作作者品第八

กรรมการกปรักษา

การพิสูจน์ความจริงเรื่องกรรมและตัวผู้ทำกรรม

8-(1)

sadbhūtaḥ kāraḥ karma sadbhūtam na karotyayam

kāraḥ napyasadbhūtaḥ karmāsadbhūtamīhate.

สทฺฐตฺถะ การกะ กรรม สทฺฐตฺถํ น กโรตฺถยยม

การโก นาปฺยสทฺฐตฺถะ กรรมาสทฺฐตฺถมฺหเต.

決定有作者， 不作決定業； 決定無作者， 不作無定業。

ผู้ทำที่มีตัวตนอยู่ไม่ได้ทำกรรมนี้ ที่มีอยู่แล้วได้ ในทำนองเดียวกัน ผู้ทำที่ไม่มีตัวตนอยู่ ก็ไม่ได้ทำกรรม ที่ไม่มีอยู่ได้

8-(2)

sadbhūtasya kriyā nāsti karma ca syādakartṛkam

sadbhūtasya kriyā nāsti kartā ca syādakarmakaḥ.

สทฺฐตฺถสฺย กิริยา นาสฺติ กรรม จ สฺยาทกฺรตฺถกม

สทฺฐตฺถสฺย กิริยา นาสฺติ กฺรตา จ สฺยาทกรรมกะ.

決定業無作， 是業無作者； 定作者無作， 作者亦無業。

หากการกระทำของผู้กระทำที่มีตัวตนอยู่แล้ว ไม่ได้มีอยู่ กรรมอาจมีอยู่โดยปราศจากผู้ทำ หากการกระทำของผู้ทำที่มีตัวตนอยู่แล้ว ไม่ได้มีอยู่ ผู้ทำอาจมีอยู่โดยปราศจากกรรม

8-(3)

karoti yadyasadbhūto' sadbhūtam karma kāraḥ

aHetukam bhavetkarma karta caHetuko bhavet.

กโรติ ยทฺยสทฺฐโต' สทฺฐตฺถํ กรรม การกะ

อเหตุกํ ภเวตฺถกรรม กโรตา จาเหตุโก ภเวตฺ.

若定有作者， 亦定有作業， 作者及作業， 即墮於無因。

ถ้าผู้ทำที่ไม่มีตัวตนอยู่ ทำกรรมที่ไม่มีอยู่ไซ้รู้ กรรมอาจมีอยู่โดยปราศจากเหตุจูงใจให้ทำกรรม ผู้ทำก็อาจมีอยู่
โดยปราศจากเหตุจูงใจให้ทำกรรม

8-(4)

hetāvasati kāryam ca karanam ca na vidyate tadabhāve kriyā kartā karanam ca na vidyate.

เหตาวสติ การุย์ จ การณํ จ น วิทฺยเต

ตทภาเว กฺริยา กรฺตา กรณํ จ น วิทฺยเต

若墮於無因， 則無因無果， 無作無作者， 無所用作法。

เพราะเหตุจูงใจให้ทำไม่มี ทั้งผลและเหตุสนับสนุน (การณ) ก็ไม่มีเมื่อสิ่งนั้น (ผลและเหตุ) ไม่มี การกระทำ
ผู้กระทำ และเครื่องมือช่วยในการกระทำ (อุปกรณ์) ก็ไม่มี

8-(5)

dharmadharmāu na vidyete kriyādināmasambhava

dharṁe ca satyadharṁe ca phalam tajjam na vidyate.

ธฺรฺมาธฺรฺมา น วิทฺยเต กฺริยาทีนํ สํภเว

ธฺรฺเม จาสตยธฺรฺเม จ ผลํ ตชฺชํ น วิทฺยเต.

若無作等法， 則無有罪福， 罪福等無故， 罪福報亦無。

เมื่อไม่มีการเคลื่อนไหวมีการกระทำเป็นต้น กุศลธรรมและอกุศลธรรมก็ไม่มี เมื่อกุศลธรรมและอกุศลธรรมไม่มี
ผลที่เกิดจากการประกอบกุศลธรรมและอกุศลธรรมก็ไม่มีไปด้วย

8-(6)

phale' sati na mokṣāya na svargāyopapadyate

mārgaḥ sarvakriyāṇāṁ ca nairarthakyam prasajyate.

ผล' สติ น โมกฺษาย น สฺวรกฺาโยปฺพทฺยเต

มารฺกคะ สฺรวกฺริยาณํ จ ไนรรฺถกฺยํ ปฺรฺสชฺยเต.

若無罪福報， 亦無有涅槃， 諸可有所作， 皆空無有果。

เมื่อผลกรรมไม่มี ทางแห่งความหลุดพ้นและทางไปสู่สวรรค์ก็ไม่เกิด ความไร้ความหมายของการกระทำกรรมทั้ง
ปวงจะเป็นผลตามมา

8-(7)

kārakaḥ sadasadbhutaḥ sadasatkurute na tat parasparaviruddham hi saccasaccaikataḥ kutah.

การกะ สทสทฏตะ สทสตุฏตุเต น ตต

ปรสปรวิรุฑํ หิ สจจาสจไจกตะ กุตะ.

作者定不定， 不能作二業， 有無相違故， 一處則無二

ผู้ทำทั้งมีตัวอยู่จริง และไม่มีตัวอยู่จริง ไม่อาจทำกรรมที่มีอยู่จริงและไม่มีอยู่จริงได้ ความกลามเกลี่ยรวมเป็น
หนึ่งเดียวของความมีอยู่และความไม่มีอยู่ ซึ่งโดยปกติขัดแย้งกัน จะเกิดขึ้นได้อย่างไร?

8-(8)

satā ca kriyate nāsannāsatā kriyate ca sat

kartrā sarve prasajyante doṣāstatra ta eva hi.

स्ता ज क्रियते नासन्नास्ता क्रियते ज स्त

कर्तुरा सर्वे प्रसज्यन्ते दोषास्तत्र त एव हि.

有不能作無， 無不能作有， 若有作作者， 其過如先說

กรรมที่ไม่มีอยู่จริงได้ถูกกระทำโดยบุคคลที่ไม่มีอยู่จริง และกรรมที่มีอยู่จริงได้ถูกกระทำโดยบุคคลที่ไม่มีตัวจริง
เพราะถ้าเป็นจริงตามนี้ ความบกพร่องทั้งหลายที่เกี่ยวกับผู้ทำกรรมจะเป็นผลตามมา

8-(9)

nāsadbhūtam na sadbhutaḥ sadasadbhūtameva vā

karoti kārakaḥ karma pūrvoktaireva hetubhiḥ.

นาสทภูตํ น สทภูตะ สทสทภูตเมว वा

กโรติ การกะ กรม ปุรุโวกไตเรว เทตุภิเ.

作者不作定， 亦不作不定， 及定不定業， 其過如先說。

ตามเหตุผลที่ได้แถลงไว้แล้วก่อนหน้านี้ ผู้ทำที่มีอยู่แล้ว ไม่ได้ทำกรรมที่ไม่มีอยู่ หรือกรรมที่ทั้งมีอยู่และไม่มีอยู่ได้

8-(10)

nāsadbhūto' pi sadbhūtam sadasadbhūtameva vā

karoti kārakaḥ karma purvoktaireva hetubhiḥ.

นาสทภูโต' ปี สทภูตํ สทสทภูตเมว वा

กโรติ การกะ กรม ปุรุโวกไตเรว เทตุภิเ.

(ฉบับจีนไม่ปรากฏ)

ด้วยเหตุผลที่ได้กล่าวแล้วก่อนหน้านี้เช่นเดียวกัน แม้ผู้ที่มีอยู่แล้ว ไม่ได้ทำกรรมที่มีอยู่แล้ว หรือกรรมที่ทั้งมีอยู่
และไม่มีอยู่ได้

8-(11)

karoti sadasadbhūto na sannāśacca kāraḥ karma tattū vijānīyatpūrvoktaireva hetubhiḥ.

กโรติ สทสทภูโต น สนนาสจจ การกะ กรรม ตตตุ วิชานียาตปุรุไวกุไตเรว เหตุภิเ.

作者定不定、亦定亦不定 不能作於業： 其過如先說。

ผู้ทำที่ทั้งมีอยู่และไม่มีอยู่ ไม่สามารถทำกรรมที่มีอยู่และไม่มีอยู่ได้ เรื่องนี้ควรทำความเข้าใจ ตามเหตุผล
ทั้งหลายที่ได้เสนอไว้แล้วก่อนหน้านี้

8-(12)

pratītya kāraḥ karma tam pratītya ca kārakam

karma pravartate nanyatpaśyāmaḥ siddhikāraṇam.

ปรตีตย การกะ กรรม ตั ปรตีตย จ การกม กรรม ปรวรวตเต นานยตปศยามะ สิทฺธิการณม.

因業有作者， 因作者有業， 成業義如是， 更無有餘事。

ผู้ทำเกี่ยวพันอยู่กับการกระทำ (กรรม) การกระทำ (กรรม) เองก็เกี่ยวเนื่องอยู่กับผู้ทำ (กรรม) เราทั้งหลายเห็นว่า
ไม่มีหลักเกณฑ์อื่นนอกไปจากนี้

8-(13)

evam vidyādūpādānam vyutsargāditi karmaṇaḥ

kartuśca karmakartṛbhyam śeṣān bhāvān vibhāvayet.

เอว วิทยาทุปาทานัน วยุตฺสฺรคาทิตติ กรมณะ กรตุศจ กรมกรตุตถภุยา เศษานู ภาวานู วิภาวเยต.

如破作作者， 受受者亦爾， 及一切諸法， 亦應如是破。

ด้วยวิธีการดังบรรยายมานี้ ผู้ปฏิบัติจะเข้าใจเรื่องความยึดมั่นถือมั่น (อุปาทาน) ด้วยการถอดความเชื่อเรื่องผู้ทำ
(กรรม) ให้ได้เสียก่อน ข้ออื่นๆ ที่เหลือก็อาจเข้าใจแจ่มแจ้ง โดยใช้วิธีการเปรียบเทียบกับผู้กระทำ (กรรม) และ
การกระทำ (กรรม) ได้โดยง่าย

บทที่ 9

Pūrvaparīkṣā

觀本住品第九

ปุรวปรีกษา การพิสูจน์ความจริงเรื่องสิ่งที่มีอยู่ก่อน

9-(1)

darśanasravanādīni vedanādīni cāpyatha bhavanti yasya prāgebhyaḥ so' stītyeke vadantyuta.

ทฤษฎนศรวณาทินิ เวทนาทีนิ จาปยุถ ภาวนุติ ยสุย ปุราเคภยะ โส' สุตีตุเยเก วทนตุยตุ.

眼耳等諸根， 苦樂等諸法， 誰有如是事？ 是則名本住。

บางคนกล่าวว่า อารมณ์ที่เกิดจากอายตนะภายใน มีตาเป็นต้น กระพกับอายตนะภายนอก เช่น รูป เกิดความรู้ เช่น การเห็น การได้ยิน เป็นต้น และส่วนประกอบของร่างกายจิตใจเรียกว่า ชัน์ 5 มีเวทนาชัน์ การเสวยรส อารมณ์แล้ว เป็นสุข เป็นทุกข์ เป็นต้น เป็นของคน ผู้มีมาก่อนอารมณ์เหล่านี้

9-(2)

katham hyavidyamānasya darśanadi bhaviṣyati

bhāvasya tasmātpṛāgebhyaḥ so' sti bhāvo vyavasthitaḥ.

กถั หยวิทุยมานสุย ทฤษฎนาทิ ภวิษยติ ภาวสุย ตสมตปุราเคภยะ โส' สติ ภาโว วยวสุถิตะ

若無有本住， 誰有眼等法？ 以是故當知， 先已有本住。

(ผู้คัดค้าน) เนื่องด้วยอารมณ์มีการเห็น เป็นต้น ของสิ่งที่ไม่ได้อยู่จะเกิดขึ้นได้อย่างไร? เพราะฉะนั้น ความมีอยู่นั้น จึงมีอยู่อย่างมั่นคงก่อน อารมณ์มีการเห็น เป็นต้น เหล่านี้

9-(3)

darśanaśravaṇādibhyo vedanādibhya eva ca

yaḥ pṛāgvvyavasthito bhavaḥ kena prajñāpyate' tha sah.

ทฤษฎนศรวณาทิภโย เวทนาทิภย เอว จ ยะ ปุระควยวสุถิตโต ภาวะ เกน ปุระจัญญปุยเต' ถ สะ.

若離眼等根， 及苦樂等法， 先有本住者， 以何而可知？

ถ้าสิ่งที่มีอยู่อย่างมั่นคงก่อนอารมณ์ มีการเห็น การได้ยิน เป็นต้น และก่อนชัน์ มีเวทนาชัน์ เป็นต้น สิ่งที่มีอยู่นั้นถูกรู้โดยสิ่งใด?

9-(4)

vināpi darśanādīni yadi cāsau vyavasthitaḥ

amunyapi bhaviṣṣyanti vina tena na samsayaḥ.

วินาปี ทฤษฎนาทีนิ ยติ จาเสา วยวสุถิตะ อมุนยปิ ภวิษยนติ วินา เตน น สนัศยะ.

若離眼耳等， 而有本住者； 亦應離本住， 而有眼耳等。

ถ้าสิ่งที่มีอยู่อย่างมั่นคง โดยปราศจากอารมณ์มีการเห็น การได้ยิน เป็นต้น ไม่ต้องสงสัยเลยว่า อารมณ์เหล่านี้ มีการเห็นเป็นต้น จะมีอยู่โดย ปราศจากสิ่งที่มีอยู่อย่างมั่นคงนั้น

9-(5)

ajyate kenacitkaścit kimcitkenacidajyate kutah kimcidvinā kaścit kimcitkamcidvinā kutah.

อชฺยเต เกนจิตฺกสฺจิจิตฺ กิจิตฺเกนจิตฺชฺยเต

กุตตะ กิจิตฺวินา กสฺจิจิตฺ กิจิตฺกํจิตฺวินา กุตตะ.

以法知有人， 以人知有法； 離法何有人？ 離人何有法？

บางคนถูกทำให้เปิดเผยด้วยบางสิ่ง บางสิ่งถูกทำให้ปรากฏด้วยบางคน ทำไมบางคนมีอยู่โดยไม่มีบางสิ่ง? และทำไมบางสิ่งจึงมีอยู่โดยไม่มีบางคน

9-(6)

sarvebhyo darśanadibhyaḥ kaścitpurvo na vidyate ajyate darśanadīnamanyena punaranyadā.

สรวฺภโย ทฺรศนาทิภฺยะ กสฺจิจิตฺปุรุโว น วิทฺยเต

อชฺยเต ทฺรศนาทีนํมณฺเยน ปุณฺรณฺยทา.

一切眼等根， 實無有本住； 眼耳等諸根， 異相而分別。

(ผู้คัดค้าน) บรรดาอารมณ์ทั้งปวง มีการเห็น เป็นต้น บางอารมณ์ไม่มีอยู่ก่อน อารมณ์มีการเห็นเป็นต้น ถูกทำให้ปรากฏโดยคนอื่น ในเวลาอื่น

9-(7)

sarvebhyo darśanadibhyo yadi purvo na vidyate

ekaikasmātkatham purvo darśanādeḥ sa vidyate.

สรวฺภโย ทฺรศนาทิภฺโย ยถิ ปุรุโว น วิทฺยเต

เอไกกสมฺมาตฺกถํ ปุรุโว ทฺรศนาเตหะ ส วิทฺยเต.

若眼等諸根， 無有本住者， 眼等一一根， 云何能知塵？

(ผู้ตอบ) ถ้าสิ่งที่มีอยู่ไม่มีอยู่ก่อนอารมณ์ทั้งปวง มีการเห็นเป็นต้น สิ่งที่มีอยู่นั้น จะมีอยู่ก่อนอารมณ์แต่ละอย่าง มีการเห็น การได้ยิน เป็นต้น ได้อย่างไร?

9-(8)

draṣṭā sa eva sa śrota sa eva yadi vedakah

ekaikasmādbhavetpurvam evam caitanna yujyate.

ทฺรขฺฎฺฐา ส เอว ส ศฺรตา ส เอว ยถิ เวทกะ

เอไกกสมฺมาทฺภเวตฺปุรุवं เอวํ ใจตฺนฺน ยฺชฺยเต.

見者即聞者， 聞者即受者， 如是等諸根， 則應有本住。

ถ้าว่ามีอยู่ นั่น คือ ผู้เห็น ผู้ได้ยิน และผู้เสวยอารมณ์ สิ่งที่มีอยู่นั้น จะมีอยู่ก่อนอินทรีย์แต่ละอย่าง เช่น ผู้เห็น เป็นต้น ลมมตีสฐานเช่นนั้นไม่ถูกต้อง

9-(9)

draṣṭānya eva śrotānyo vedako' nyah punaryadi

sati syad drastari śrotā bahutvam catmanām bhavet.

ทฤษฎานุย เอว โศรตานุโย เวทโก' นุยะ ปุนรยติ สติ สุยาท ทฤษฎริ โศรตา พหุตวํ จาตมนำ ภเวต.

若見聞各異， 受者亦各異， 見時亦應聞， 如是則神多。

อีกอย่างหนึ่ง ถ้าผู้เห็น ผู้ฟัง และผู้รู้สึก แตกต่างจากกัน เป็นคนละคนกัน เมื่อเป็นเช่นนี้ เมื่อมีผู้เห็น ก็จะต้องมี ผู้ฟัง และจะมีอาตมันมากมายหลากหลาย

9-(10)

darśanasravanādīni vedanādīni capyatha

bhavanti yebhyasteṣveṣa bhūteṣvapi na vidyate.

ทฤษนศรวณาทินิ เวทนาทินิ จาปยถ

ภวนติ เยภยสฺเตษฺเวษ ภูเตษฺวปี น วิทฺยเต.

眼耳等諸根， 苦樂等諸法， 所從生諸大， 彼大亦無神。

อารมณ์ทั้งหลาย มีการเห็น การได้ยิน เป็นต้น และขันธ์ทั้งหลายมีเวทนาขันธ์ เป็นต้น เกิดมีอยู่ สิ่งนี้ (อาตมัน) ไม่มี อยู่ในธาตุ (ภูติ) ทั้งหลายเหล่านั้น

9-(11)

darśanaśravanādīni vedanādīni capyatha

na vidyate cedyasya sa na vidyanta imanyapi.

ทฤษนศรวณาทินิ เวทนาทินิ จาปยถ

น วิทฺยเต เจทฺยสฺย ส น วิทฺยนฺต อิมานฺยปี.

若眼耳等根， 苦樂等諸法， 無有本住者， 眼等亦應無。

เมื่ออาตมันซึ่งเป็นเจ้าของอารมณ์ มีการเห็น การได้ยิน เป็นต้น และของขันธ์ทั้งหลาย มีเวทนาขันธ์ เป็นต้น ไม่มี อยู่ อารมณ์และขันธ์ทั้งหลายก็ไม่มีอยู่

9-(12)

prak ca yo darśanadibhyaḥ sampratam cordhvameva ca

na vidyate' sti nāstīti nivr̥ttāstatra kalpanāḥ.

ปรากฏ โย ทฤษฏนาทฤษฎะ สำปรต โจธวเมว จ นวิทเขต' สติ นาสตีติ นิจุตตาสตตร กฤษณะ.

眼等無本住， 今後亦復無， 以三世無故， 無有無分別。

สิ่งใด (อาตมัน) ไม่มีอยู่ก่อน มีพร้อมกัน หรือเกิดมีภายหลังจากอารมณ์ มีการเห็น การได้ยิน เป็นต้น การคิดจิตตนาการในเรื่องนี้ว่า "มี" หรือ "ไม่มี" ก็จะหายไป

บทที่ 10

Agnindhanaparīkṣā 觀燃可燃品第十

อคินุณนปริกษา การพิสูจน์ความจริงเรื่องไฟกับเชื้อไฟ

10-(1)

yadindhanam sa cedagnirekatvam kartṛkarmanoh

anyaścedindhanādagnirindhanādapyṛte bhavet.

ยทินุณน ส เจทคฺนิเรกตฺวํ กรุทธฺกฺรมโณชะ

อนฺยสเจทินุณนาทคฺนิรินุณนาทปฺยฤเต ภเวต

若燃是可燃， 作作者則一； 若燃異可燃， 離可燃有燃。

ถ้าไฟเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับเชื้อไฟ (ก็จะเกิดความเข้าใจว่า) ผู้ทำเป็นอันเดียวกับกรรม ถ้าไฟแตกต่างกับเชื้อไฟ ไฟก็จะเกิดมีได้โดยไม่ต้องอาศัยเชื้อไฟ

10- (2)

nityapradipta eva syadapradipanahetukaḥ punararambhavaiyarthamevam cakarmakaḥ sati.

นิตฺยปรที่ปฺต เอว สฺยาทปรที่ปนเหตุกะ

ปฺนรารมฺภวไวยรฺฤยเมวํ จากรมกะ สติ.

如是常應燃， 不因可燃生； 則無燃火功， 亦名無作火。

การเผาไหม้โดยไม่มีเหตุ (เชื้อไฟ) ก็จะเผาไหม้ติดต่อนิรันดรกาล การเริ่มจุดไฟขึ้นใหม่ก็จะหมดความหมายเมื่อเป็นเช่นนั้น การเผาไหม้ก็จะมีโดยปราศจากการกระทำ (การเผาไหม้เชื้อเพลิง)

10- (3)

paratra nirapekṣatvādapradipanahetukaḥ punararambhavaiyartham nityadiptaḥ prasajyate.

ปรตฺร นิริเปกษตฺวาทปรที่ปนเหตุกะ

ปฺนรารมฺภวไวยรฺฤยํ นิตฺยที่ปฺตชะ ปฺรสมฺชยเต.

燃不待可燃， 則不從緣生； 火若常燃者， 人功則應空。

ต่อจากนี้ ไฟย่อมลุกไหม้โดยไม่มีสาเหตุ เพราะไม่หวังมีสิ่งใด (เชื้อไฟ) อุดหนุน การเผาไหม้มีอยู่ตลอดเวลา เป็น การชี้แนะว่า “การจุดไฟขึ้นใหม่ไม่มีประโยชน์อะไร

10- (4)

tatraitasmādidhyamānamindhanam bhavatiti cet

kenedhyatāmindhanam tattavanmātramidam yadā.

ตตรตสุมาทิถุยमानमिनुธน์ ภवตีติ เจต

เกเนธยตามิनुธน์ ตตตาวานุมาติรมิทํ ยทา.

若汝謂燃時， 名為可燃者； 爾時但有薪， 何物燃可燃？

ในเรื่องนี้ ถ้า (มีคนพูดว่า) “เชื้อไฟนี้เป็นสิ่งกำลังลุกไหม้” ก็จะต้องถามต่อว่า “เชื้อไฟกำลังถูกเผาไหม้โดยอะไร?” เมื่อในขณะนั้นเห็นมีแต่เชื้อไฟ

10- (5)

anyo na prapsyate'prapto na dhakṣyatyadahan punah

na nirvāsyatyanirvāṇaḥ sthāsyate vā svalingavān.

อนฺโย น ปฺราปฺสฺยเต' ปฺราปฺโต น ธกฺษยตฺยทหนฺ ปฺนุ น นิรวาสฺยตฺยนิรวาณะ สฺถาสฺยเต วา สฺวลิงฺวณฺ.

若異則不至， 不至則不燒， 不燒則不滅， 不滅則常住。

ถ้าไฟแยกต่างหากจากเชื้อไฟ ไฟก็เข้าไม่ถึงเชื้อไฟ เมื่อไฟขาดเชื้อไฟ ไฟก็จะไม่ลุกไหม้อีกต่อไป แต่ไฟก็จะไม่ดับ เมื่อไม่ดับ ไฟจะคงภาวะอยู่อย่างเดิม โดยคงรักษาลักษณะของไฟอยู่อย่างเดิม

10- (6)

anya evendhanādagnirindhanam prāpnuyādya

stri samprāpnoti puruṣam purusaśca striyam yathā.

อนฺย เอเวนฺธนาทคฺนิรินฺธณํ ปฺราปฺนฺยาทฺยทฺธิ สฺตรี สํปฺราปฺโนติ ปฺรุษํ ปฺรุษศฺจ สฺตรียํ ยธา

燃與可燃異， 而能至可燃； 如此至彼人， 彼人至此人。

(ผู้คัดค้าน) ถ้าไฟแยกต่างหากจากเชื้อไฟ ไฟจะเข้าถึงเชื้อไฟได้เช่นเดียวกับสตรีคบหาบุรุษ (ได้สามี) และบุรุษคบหาสตรี (ได้ภรรยา)

10-(7)

anya evendhanā dagnirindhanam kāmamāpnuyāt agnindhane yadi syatamanyonyena tiraskṛte.

อนฺย เอเวฺนฺธนทคฺฉนฺริณฺธนํ กามมาปฺนุยาตุ

อคฺฉนฺริณฺธเน ยถิ สฺยาตามนฺุโยนฺเยน ติริสฺกฺฤเต.

若謂燃可燃， 二俱相離者， 如是燃則能， 至於彼可燃。

(ผู้ตอบ) ไฟและเชื้อไฟมีอยู่แยกขาดจากกัน ไฟสามารถเข้าถึงเชื้อไฟได้ตามต้องการ ถ้าว่าไฟและเชื้อไฟถูกจับแยกออกจากกันได้

10-(8)

yadindhanamapeksyāgnirapeksyāgnim yadindhanam

kataratpurvaniṣpannam yadapekṣyāgnirindhanam.

ยถิณฺธนมเปกฺษยาคฺฉนฺริเปกฺษยาคฺฉนฺริ ยถิณฺธนม

กตฺรตฺปุรวนฺิษฺปนํ ยทเปกฺษยาคฺฉนฺริณฺธนม.

若因可燃燃， 因燃有可燃， 先定有何法， 而有燃可燃？

ถ้าไฟอิงอาศัยเชื้อไฟ และเชื้อไฟอิงอาศัยไฟ ในสองสิ่งนี้ สิ่งไหนเกิดก่อนกัน? ไฟที่อิงอาศัยเชื้อไฟ หรือเชื้อไฟอิงอาศัยไฟ

10-(9)

yadindhanamapeksyāgniragneḥ siddhasya sadhanam

evam satīndhanam capi bhaviṣyati niragnikam.

ยถิณฺธนมเปกฺษยาคฺฉนฺริคฺฉเน สธิทฺธสฺย สาดฺหนม

เอวํ สติณฺธนํจาปิ ภวิษฺยติ นฺริคฺฉนฺิกม.

若因可燃燃， 則燃成復成； 是為可燃中， 則為無有燃。

10- (10)

yo'pekṣya sidhyate bhāvastamevapekṣya sidhyati

yadi yo'pekṣitavyaḥ sa sidhyatām kamapekṣya kah.

โย' เปกฺษย สธิชฺยเต ภาวสฺตเมวาเปกฺษย สธิชฺยติ

ยถิ โย' ปกฺษิตวฺยะ ส สธิชฺยตํ กมเปกฺษย กะ.

若法因待成， 是法還成待； 今則無因待， 亦無所成法。

ถ้าภาวะใดถูกพิสูจน์ว่าอิงอาศัยสิ่งอื่น สิ่งอื่นที่ถูกอิงอาศัยนั้นถูกพิสูจน์ว่าอิงอาศัยกัน ถ้าสิ่งที่ถูกพิสูจน์ว่าขึ้นอยู่กับกันและกันมีอยู่แล้ว อะไรจะขึ้นอยู่กับอะไร?

10- (11)

yo'pekṣya sidhyate bhavaḥ so' siddho' pekṣate katham

athāpyapekṣate siddhastvapekṣāsyā na yujyate.

โย' เปกฺษย สิถฺยเต ภาวะ โส' สิถฺโห เปกฺษเต กถม

อถาปฺยเปกฺษเต สิถฺสฺตฺวเปกฺษาสฺย น ยฺจฺยเต

若法有待成， 未成云何待？ 若成已有待， 成已何用待？

สิ่งใด ถูกพิสูจน์ว่ามีอยู่โดยอิงอาศัยสิ่งอื่น ถ้ายังไม่ถูกพิสูจน์ว่ามีอยู่ สิ่งนั้นจะอิงอาศัยกันและกันได้อย่างไร?

ในทางกลับกัน สิ่งที่ถูกพิสูจน์ว่ามีอยู่แล้วจะอิงอาศัยสิ่งอื่นได้อย่างไร? การขึ้นอยู่กับสิ่งอื่นจึงไม่ถูกต้อง

10-(12)

apeksyendhanamagnirna nanapekṣyāgnirindhanam

apeksyendhanamagnim na nanapekṣyāgnimindhanam.

อเปกฺษยเณฺธณมคฺนิรฺน นานเปกฺษยาคฺนิรฺนณม

อเปกฺษยเณฺธณมคฺนิ น นานเปกฺษยาคฺนิมฺนณม.

因可燃無燃， 不因亦無燃； 因燃無可燃， 不因無可燃。

10- (13)

agacchatyanyato nagnirindhane'gnirna vidyate

atrendhane śeṣamuktam gamyamānagatāgataiḥ.

อาคจฺตฺยนฺยโต นาคฺนิรฺนณเ' คฺนิรฺน วิถฺยเต

อตรฺนณเ เศษมุกฺตํ คมฺยมานคตาคไตะ.

燃不餘處來， 燃處亦無燃， 可燃亦如是， 餘如去來說。

ไฟไม่ได้มาจากสิ่งอื่น ไฟไม่ได้มีอยู่ในเชื้อไฟ เช่นเดียวกัน ในกรณีเชื้อไฟ ส่วนคำที่เหลือที่เกี่ยวกับเชื้อไฟ ได้

บรรยายไว้แล้วในการพิสูจน์เรื่องสิ่งที่กำลังไป ไปแล้ว และยังไม่ได้ไป

10-(14)

indhanam punaragnirna nagniranyatra cendhanat

nāgnirindhanavānnāgnāvindhanāni na teṣu sah.

อินฺธนํ ปฺนรคฺนิรฺน นาคฺนิรฺนยฺตร เจนฺธนาต

นาคฺนิรฺนณวานฺนาคฺนาวิฺนณานิ น เตชฺ สะ.

可燃即非然， 離可燃無燃； 燃無有可燃， 燃中無可燃，

可燃中無燃。

10-(15)

agnindhanābhyām vyākhyāta ātmopādānayoḥ kramah

sarvo niravaśeṣena sārddham ghatapaṭātibhiḥ,

อคุนีนธนาภุยา วุยาชยาต อาตโมปาทานโยะ กุระมะ สรุโว นีรวเศเชณ สารุธิ์ ฆฎฎาฏาทิภิเะ.

以燃可燃法， 說受受者法， 及以說瓶衣， 一切等諸法。

ตัวอย่างเรื่องไฟและเชื้อไฟ ตรรกบทตามลำดับคำ อัตตา (อาตมัน) และอุปาทาน พร้อมด้วยตัวอย่างเรื่องหม้อดิน และท่อนผ้า เป็นต้น ได้อภิปรายไว้อย่างครบถ้วนโดยไม่เหลืออะไรไว้ให้พูดอีก

10-(16)

atmanaśca satattvam ye bhāvānām ca prthakprthak

nirdiśanti na tānmanyē śāsanasyārthakovidān.

อาตุมนศจ สตตตุวั เย ภาวานำ จ ปุถุกุปุถุกุ นีรุทิสนุติ น ตานมฺนุเย ศาสนสฺยารุถโกวิทานุ.

若人說有我， 諸法各異相； 當知如是人， 不得佛法味。

คนพวกใดเชื่อว่า อัตตา (อาตมัน) เป็นนิรันดร และความที่สิ่งทั้งหลายแต่ละอย่างมีความเที่ยงแท้ถาวร ข้าพเจ้าถือว่า คนพวกนั้นดูเหมือนจะไม่รู้ความหมายแห่งคำสอน (ของพระพุทธเจ้า)

บทที่ 11

Pūrvaparakoṭiparīkṣā 觀本際品第十一

ปุรวาปรโกฏิปรีกฺษา การพิสูจนความจริงเรื่องจุดเริ่มต้นและจุดสิ้นสุด

11-(1)

pūrvā prajñāyate kotirnetyuvāca mahāmuniḥ samsaro' navaragro hi nasyādīrnāpi paścimam.

ปุรวา ปฺรชฺญายเต โกฏฺฐิเณตฺยววจ มหามฺนิเะ. สํสาโร' นวราโครฺ หิ นาสุยาทฺิรฺนาปิ ปศฺจิมม.

大聖之所說， 本際不可得， 生死無有始， 亦復無有終。

พระมหามุนี (พระสัมมาสัมพุทธเจ้า) ตรัสว่า ปลายยสุดที่เป็นจุดเริ่มต้น (ของสังสาระ) ไม่มีใครรู้ สังสาระปราศจากจุดเริ่มต้นและจุดสิ้นสุด เพราะฉะนั้น จุดตั้งต้นและจุดจบของสังสาระจึงไม่มี

11-(2)

naivāgram nāvaram yasya tasya madhyam kuto bhavet

ในวาคูร์ นาวริ ยสฺย ตสฺย มธฺยํ ภูโต ภเวตุ

ตสฺมานุนาโตรปฺปทฺยนฺเต ปฺรูวาปรสฺหกฺรมาะ.

若無有始終， 中當云何有？ 是故於此中， 先後共亦無。

สิ่งใดไม่มีจุดเริ่มต้น สิ่งนั้นก็ไม่มีจุดจบ จุดตรงกลางจะมีมาจากไหน? เพราะฉะนั้น ในกรณีนี้ ลำดับของการคิด
คำหนึ่งถึงสิ่งที่มีมาก่อน สิ่งที่มาทีหลัง และสิ่งที่มีมาพร้อมๆ กัน ย่อมไม่เป็นจริง

11-(3)

pūrvam jātiryadi bhavejjarāmarañamuttaram nirjarāmarāṇā jātirbhavejjāyeta camṛtaḥ.

ปฺรูวํ ชาติริยติ ภเวจฺจรามรณมุตฺตรม

นิริจฺรามรณา ชาติริภถเวจฺจชาเยต จามฺฤตะ.

若使先有生， 後有老死者； 不老死有生， 不生有老死。

ถ้าหากชาติเกิดมีมาก่อน ชรา และมรณะ ตามมาทีหลัง ก็จะมีชาติ โดยไม่แก่และไม่ตาย และสิ่งเป็นอมตะพึง
เกิดขึ้น

11-(4)

paścājjātiryadi bhavejjarāmarañamāditah ahetukamajātasya syajjarāmarañam katham.

ปศฺจชาติริยติ ภเวจฺจรามรณมาติตะ

อเหตุกมชาตสฺย สฺยาจฺจรามรวิ กถมฺ.

若先有老死， 而後有生者； 是則為無因， 不生有老死。

ถ้าชาติมาทีหลัง ส่วนชรา และมรณะมีอยู่ก่อน ชรา และมรณะก็จะมีมูลเหตุ ชรามรณะจะบังเกิดแก่ผู้ที่ยังไม่
เกิดได้อย่างไร?

11-(5)

na jarāmarañenaiva jātiśca saha yujyate mriyeta jāyamānaśca syāccahetukatobhayoh.

น จรามรณเณว ชาติสฺจ สห ยฺยเต

มฺริเยต ชายมานสฺจ สฺยาจฺจาเหตุกโตภโยะ

生及於老死， 不得一時共； 生時則有死， 是二俱無因。

(คำกล่าวที่ว่า) ชาติซึ่งเกิดพร้อมกับชราและมรณะไม่เหมาะสม (หากเป็นเช่นนั้น) สิ่งที่กำลังเกิดจะตาย และชรา
และมรณะทั้งคู่ ก็จะเกิดขึ้นโดยปราศจากเหตุ

11-(6)

yatra na prabhavantiyete pūrvāparasahakramāḥ

prapañcayanti tām jātim tajjarāmaranam ca kim.

ยตุร น ปุรภาวนตุเยเต ปุรุวาปรสหุรมาะ.

ปรปญจยนุติ ตำ ซาตี ตซุซรามรณำ จ กิม.

若使初後共， 是皆不然者， 何故而戲論， 謂有生老死？

ณ ที่ใด ลำดับของการมีอยู่ก่อน มาทีหลัง และมาพร้อมๆ กัน ไม่ได้เกิดขึ้น พวกเราจะปล่อยให้ความงุงงสงสัย ด้วยเรื่องชาติ ชรา มรณะ ครอบงำไปทำไม?

11-(7)

kāryam ca kāraṇam caiva lakṣyam lakṣaṇameva ca

vedanā vedakaścaiva santyārtha ye ca kecana.

การุย์ จ การณ์ ใจว ลกษย์ ลกษณเมว จ

เวทนา เวทกศุใจว สนตยรุธา เย จ เกจน.

諸所有因果， 相及可相法， 受及受者等， 所有一切法，

เพราะไม่มีการพิสูจน์ยืนยันถึงทุกข์ที่ตัวเองทำขึ้น ทุกข์ที่ผู้อื่นทำให้จะมีอยู่จากไหน? เพราะว่ามีทุกข์ใดที่ผู้อื่นทำ ทุกข์นั้นที่จริง อาจเป็นทุกข์ที่ตัวเองทำ

11-(8)

purvā na vidyate kotih samsarasya na kevalamits

sarveṣā mapi bhāvānām purvā kotirna vidyate.

ปุรุวา น วิทยเต โทหิเ สัมสารสย น เกวลม

สรุเวซามปิ ภาวานำ ปุรุวา โทหิเ รุน วิทยเต.

非但於生死， 本際不可得， 如是一切法， 本際皆亦無。

เงื่อนไขที่มีอยู่ก่อนของสังสารวัฏไม่มีอย่างแน่นอน และเงื่อนไขที่มื่ออยู่ก่อนของสรรพสิ่งก็ไม่มีเช่นเดียวกัน

บทที่ 12

Duḥkhaṇḍikā 觀苦品第十二

ทุขปรีกษา การพิสูจน์ความจริงเรื่องทุกข์

12-(1)

svayam kṛtam parakṛtam dvābhyām kṛtamahetukam

duḥkhamityeka icchanti tacca kāryam na yujyate.

สวयัม กฤตัม ปรกรฤตัม ทวารภยา กฤตมเหตุกม.

ทฺษมิตฺยเอก อิจฺจนฺติ ตจฺจ การุญํ น ยฺชยเต.

自作及他作， 共作無因作， 如是說諸苦， 於果則不然。

บางคนกล่าวว่า ทุกข์ตนทำเอง คนอื่นทำให้ ทั้งสองทำให้ (ทั้งตนเองและคนอื่นช่วยทำให้) หรือ ทุกข์เกิดโดยไม่มีสาเหตุ และ (ความเข้าใจว่า) ทุกข์เป็นธรรมชาติที่ถูกสร้างขึ้นนั้นไม่ถูกต้อง

12- (2)

svayam krtam yadi bhavetpratītya na tato bhavet

skandhānimānami skandhāḥ sambhavanti pratītya hi.

สวยัม กฤตัม ยทิ ภเวตฺปรตีตฺย น ตโต ภเวต

สฺกนธานิมานมี สฺกนฺธาะ สํภวนฺติ ปรตีตฺย หิ.

苦若自作者， 則不從緣生， 因有此陰故， 而有彼陰生。

ถ้าทุกข์เกิดจากตนทำเอง ทุกข์ก็จะเกิดขึ้นโดยไม่สัมพันธ์อิงอาศัยสิ่งอื่น (แต่ปรากฏว่า) ทุกข์เกิดเพราะอาศัยชั้นอื่นทั้งหลายเหล่านี้ ชั้นอื่นทั้งหลาย (ทุกข์ทั้งหลาย) จึงเกิดขึ้น

12-(3)

yadyamibhya ime' nye syurebhyo vāmi pare yadi

bhavetparakṛtam duḥkham parairebhirami kṛtāḥ.

ยทุยมิภฺย อิมะ' นฺเย สฺยฺเรภฺโย วามิ ปเร ยทิ

ภเวตฺปรกรฤตัม ทฺษํ ปไรเรภิริมิ กฤตาะ

若謂此五陰， 異彼五陰者， 如是則應言， 從他而作苦。

ถ้าชั้นนี้แตกต่างจากชั้นนั้น และถ้าชั้นนั้นแตกต่างจากชั้นนี้ คงมีทุกข์ที่คนอื่นทำให้ ทุกข์เหล่านี้พึงถูกกระทำโดยชั้นเหล่านั้น

12-(4)

svapudgalakṛtam duḥkham yadi duḥkham punarvinā

svapudgalaḥ sa katamo yena duḥkham svayam kṛtam.

สวปฺทุกฺลกรฤตัม ทฺษํ ยทิ ทฺษํ ปฺนรฺวินา

สวปฺทุกฺล ส กตโม เยน ทฺษํ สวยัม กฤตมฺ.

若人自作苦， 離苦何有人？ 而謂於彼人， 而能自作苦。

ถ้าทุกข์ถูกทำขึ้นด้วยตัวเอง ตัวของมันนั้นดำรงอยู่โดยไม่มีทุกข์ บุคคลคือตัวของมันนั้นคือใคร? ทุกข์อันผู้ใดทำเอง
คนผู้ทำทุกข์ให้ตัวเองนั้น คือคนไหน?

12- (5)

parapudgalajam duḥkham yadi yasmai pradīyate

pareṇa kṛtvā tadduḥkham sa duḥkhena vinā kutaḥ.

ปรปฺทุกฺลจํ ทฺขํ ยถิ ยสฺไม ปรฺทียเต

ปรเณณ กฺฤตฺวา ตตฺทุกฺขํ ส ทฺขเณ วินา กฺตฺะ.

若苦他人作， 而與此人者； 若當離於苦， 何有此人受？

ถ้าทุกข์ที่เกิดจากผู้อื่นทำให้ และทุกข์ที่ผู้อื่นทำให้นั้นถูกส่งต่อไป ให้แก่ผู้ใด ทุกข์นั้นที่ผู้อื่นทำให้ ผู้คนที่แยกขาด
จากทุกข์จะอยู่ที่ไหน?

12-(6)

parapudgalajam duḥkham yadi kaḥ parapudgalah

vina duḥkhena yah kṛtvā parasmai prahinoti tat.

ปรปฺทุกฺลจํ ทฺขํ ยถิ กะ ปรปฺทุกฺลละ

วินาทฺขเณ ยะ กฺฤตฺวา ปรสฺไม ปรฺหิโนติ ตตฺ.

苦若彼人作， 持與此人者； 離苦何有人， 而能授於此？

ถ้าทุกข์ถูกบุคคลอื่นทำให้ บุคคลอื่นผู้เว้นขาดจากทุกข์ได้สร้างทุกข์ไว้ แล้วส่งต่อไปให้ผู้อื่นนั้นคือใคร?

12-(7)

svayamkṛtasyāprasiddherduḥkham parakṛtam kutaḥ

paro hi duḥkham yatkuryattattasya syātsvayam kṛtam.

สฺวยํกฺฤตฺสฺยาปรฺสฺสิทฺทฺเรทฺขํ ปรกฺฤตฺ กฺตฺะ

ปรโ หิ ทฺขํ ยตฺกฺรฺยตฺตตฺสฺย สฺยตฺสฺวยํ กฺฤตฺมฺ.

自作若不成， 云何彼作苦？ 若彼人作苦， 即亦名自作。

เพราะไม่มีการพิสูจน์ถึงทุกข์ที่ตัวเองทำขึ้น ทุกข์ที่ผู้อื่นทำให้จะมีได้อย่างไร? เพราะว่า ทุกข์ที่ผู้อื่นทำให้อาจเป็น
ทุกข์ที่ตัวเองทำก็ได้

12-(8)

na tāvatsvakṛtam duḥkham na hi tenaiva tatkṛtam

น ตาวตฺสฺวภูตํ ทุขํ น หิ เตโนว ตตฺถภูตมฺ

ปโร นาทฺมกฺกฺกตฺสฺเจตฺสฺยาทฺทุขํ ปรฺกฺกตํ กถมฺ.

苦不名自作， 法不自作法， 彼無有自體， 何有彼作苦？

ตราบใดที่ทุกข์ที่ตัวเองทำไม่มีอยู่ เพราะทุกข์นั้นไม่ได้ถูกทำด้วยตัวเอง หากผู้อื่นไม่ได้ทำทุกข์นั้นด้วยตัวเอง ทุกข์ จะถูกทำโดยผู้อื่นได้อย่างไร?

12-(9)

syādubhābhyām kṛtam duḥkham syādekaikakṛtam yadi

parākārāsvayamkāram duḥkhamahetukam kutah.

สุยาทฺภาภฺยํ กฺกตํ ทุขํ สุยาเทโกกฺกตํ ยถิ

ปราการาสุยํการํ ทุขมฺเหตุกํ กฺกตฺ.

若此彼苦成， 應有共作苦； 此彼尚無作， 何況無因作！

ถ้าทุกข์ถูกสร้างขึ้นโดยคนทั้งสอง (คือ โดยตนเองและโดยผู้อื่น) คือ ทุกข์จะถูกสร้างขึ้นโดยแต่ละฝ่าย ถ้าทุกข์ ไม่ได้ถูกสร้างขึ้นโดยคนอื่นและด้วยตนเอง ทุกข์ที่ไม่มีสาเหตุจะมาจากไหน?

12-(10)

na kevalam hi duḥkhasya caturvidhyam na vidyate

bāhyānāmapi bhāvānām cāturvidhyam na vidyate.

น เกวลํ หิ ทุขสฺย จาตุรฺวิธฺยํ น วิทฺยเต

พาหฺยานามปิ ภาวานํ จาตุรฺวิธฺยํ น วิทฺยเต

非但說於苦， 四種義不成； 一切外萬物， 四義亦不成。

ไม่เพียงแต่ลักษณะทั้ง 4 ประการ (จตุรวิธ) ของทุกข์จะไม่มีแล้ว แม้ลักษณะทั้ง 4 ของสิ่งที่มีอยู่ภายนอก ก็ไม่มี เช่นกัน

บทที่ 13

Samskāraparīkṣā 觀行品第十三

สังสการปริกษา การพิสูจน์ความจริงเรื่องสังขาร

13-(1)

tanmṛṣā moṣadharmā yadbhagavānityabhāṣata

ตณฺมุฏษา โมษธรมฺ ยทุภควานิตฺยภาษต

สฺรเว จ โมษธรมฺมานะ สํสฺการาสฺเตน เต มฺฤษา.

如佛經所說， 虛誑妄取相， 諸行妄取故， 是名為虛誑。

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ธรรมใดมีธรรมชาติหลอกหลวง ธรรมนั้นเป็นเท็จ” สังขารทั้งหลายทั้งปวงมีธรรมชาติหลอกหลวง ดังนั้น สังขารทั้งปวงจึงเป็นเท็จ

13-(2)

tanmṛṣā moṣadharmā yadyadi kim tatra muṣyate etattuktam bhagavatā sūnyataparidīpakam.

ตณฺมุฏษา โมษธรมฺ ยทุยทิ กิ ตตฺร มฺษยเต

เอตตฺตฺกตฺ ภาควตา สฺนฺยตาปริทีปกมฺ.

虛誑妄取者， 是中何所取？ 佛說如是事， 欲以示空義。

(ตามที่พระผู้มีพระภาคตรัสว่า) “ธรรมใดมีธรรมชาติหลอกหลวง ธรรมนั้นเป็นเท็จ” ถ้าเป็นดังนี้ สิ่งใดในเรื่องนี้ที่หลอกหลวง? พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเทศนาเรื่องสังขารนี้ก็เพื่อแสดงหลักศูนฺยตา

13-(3)

bhāvānām niḥsvabhāvatvamanyathābhāvadarśanāt

asvabhāvo bhāvo nāsti bhāvānām sūnyata yataḥ.

ภาวานำ นิเสฺวภาวตฺวมนฺยถาภาวทฺรศนาต

อเสฺวภาโว ภาโว นาสติ ภาวานำ สฺนฺยตา ยตตะ.

諸法有異故， 知皆是無性； 無性法亦無， 一切法空故。

(ผู้คัดค้าน) เพราะการมองดูสิ่งทั้งหลายเห็นแต่ความเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพ (อันยถาภาวะ) สิ่งที่มีอยู่ทั้งปวงจึงปราศจากตัวตนที่เที่ยงแท้ถาวร (สวภาวะ) เพราะเหตุที่สรรพสิ่งเป็นศูนฺยตา สิ่งที่มีอยู่ทั้งหมดดำรงอยู่โดยไม่มีสวภาวะ (อสวภาวะ)

13-(4) kasya syadanyathābhavaḥ svabhavaścenna vidyate

kasya syadanyathābhavaḥ svabhāvo yadi vidyate.

กสฺย สฺยาทนฺยถาภาวะ สฺวภาวสฺเจนน วิทุยเต

กสฺย สฺยาทนฺยถาภาวะ สฺวภาโว ยทิ วิทุยเต.

若諸法有性， 云何而得異？ 若諸法無性， 云何而有異？

(ผู้คัดค้าน) ถ้าสวภาวะไม่มี ความเปลี่ยนแปลงต่างๆ จะเป็นความเปลี่ยนแปลงของอะไร? (ผู้ตอบ) ถ้าสวภาวะมีอยู่ ความเปลี่ยนแปลงจะเป็นความเปลี่ยนแปลงของอะไร?

13-(5)

tasyaiva nānyathābhāvō napyanyasyaiva yujyate yuva na jiryate yasmādyasmājjīrṇo na jiryate.

ตสุไยว นานุยถาภาโว นาปยุนยุสไยว ยวุชยุเต ยฺวา น ชีรยุเต ยสมาทุยสมาชุชีรุโณ น ชีรยุเต.

是法則無異，異法亦無異，如壯不作老，老亦不作壯。

ความเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างอื่นของสิ่งนั้น และแม้ของสิ่งอื่น ย่อมเป็นไปได้ เพราะว่า คนหนุ่มย่อมไม่แก่ และคนแก่ก็ไม่แก่

13-(6)

tasya cedanyathābhāvah kṣīrameva bhaveddadhi

kṣīrādanyasya kasyatha dadhibhāvō bhaviṣyati.

ตสุย เจทนุยถาภาวะ กุชีรเมว ภเวทตติ กุชีราทนุยสุย กสุยาถ ทติภาโว ภวยุติ.

若是法即異，乳應即是酪；離乳有何法，而能作於酪？

ถ้าความเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างอื่นของสิ่งที่มีอยู่เกิดขึ้นเป็นธรรมชาติในนมสดจะเปลี่ยนเป็นนมต้ม ความเป็นนมต้มจักแปรสภาพต่อไปจากความเป็นนมสด

13- (7)

yadyaśūnyam bhavetkimcitsyācchūnyamiti kimcana

na kimcidastyaśūnyam ca kutaḥ śūnyam bhaviṣyati.

ยทยศุนยํ ภเวตกีจิตสุยาจจฺจนุยมิติ กิจน น กิจิตสุตยศุนยํ จ กุตะ ศุนยํ ภวิษยติ

若有不空法，則應有空法；實無不空法，何得有空法？

ถ้าบางสิ่งเป็นอศุนยะ (ไม่ศุนย์ คือ ยืนอยู่ไม่คงที่) บางสิ่งก็จะเป็นศุนยะ (ไม่เที่ยงแท้ถาวร) แต่บางสิ่งที่เป็นอศุนยะไม่มีอยู่ สิ่งที่เป็นศุนยะจะมีมาจากไหน?

13-(8)

śūnyata sarvadṛṣṭinām proktā niḥsaranam jinaiḥ

yeṣām tu śūnyata dṛṣṭistānasādhyān babhāṣire.

ศุนยตา สรวทฺฤษฏินำ โปรกฺตา นิสรณํ ชินะเยษำ ตฺ ศุนยตา ทฺฤษฏิสฺตานสาธฺยานุ พภาษิเร.

大聖說空法， 為離諸見故； 若復見有空， 諸佛所不化。

พระชินศรี (พระสัมมาสัมพุทธเจ้า) ทั้งหลาย ตรัสแสดงหลักศูนยตาเป็นหลักธรรมที่ชวนให้รู้เท่าทัน และไม่ยึดถือ ทฤษฏี (ทฤษฎี) ทั้งปวงเหล่านั้นสำหรับผู้ใดที่ยึดศูนยตาว่าเป็นทฤษฏี (พระองค์) ตรัสถึงผู้นั้นว่า เป็นผู้ที่ยัง
แนะนำไม่ได้

บทที่ 14

Samsargaparīkṣā : 觀合品第十四

สี่สรวคปริกษา การพิสูจน์ความจริงะเรื่องการเกี่ยวสัมพันธ์

14-(1)

draṣṭavyam darśanam draṣṭā trīnyetāni dviśo dviśaḥ

sarvaśaśca na samsargamanyonyena vrajantyuta.

ทฤษฏวูยั ทฤษณั ทฤษฏา ตรินญเอตานิ ทวิไซ ทวิสะ สรวคศจ น สัสมคมนุโยนุเยน วรชนตยุต.

見可見見者， 是三各異方； 如是三法異， 終無有合時。

สิ่งที่ถูกเห็น การเห็น ผู้เห็น ทั้งสามนี้ไม่ได้ทำงานสัมพันธ์กัน ไม่ว่าจะ เข้ากันเป็นคู่ หรือไปด้วยกันทั้งหมด

14-(2)

evam rāgaśca raktaśca rañjanīyam ca drśyatām

traidhena śeṣāḥ kleśāśca śeṣāṇyāyatanāni ca.

เอว รากศจ รกตศจ รญชนียัม จ ทฤษยตาม ไตรเณ เศษะ กุลศาศจ เศษานุยายตานานิ จ.

染與於可染， 染者亦復然， 餘入餘煩惱， 皆亦復如是。

รากะ ผู้มีรากะ และอารมณ์กระตุ้นรากะ ควรถูกเข้าใจในทำนองเดียวกันนี้ ก็เลสทั้งหลายที่เหลือ และอายตนะ
เครื่องเชื่อมต่อให้เกิดความรู้ที่เหลือ ก็ควรถูกเข้าใจโดยลักษณะทั้งสาม

14-(3)

anyenānyasya samsargastaccānyatvam na vidyate

draṣṭavyaprabhṛtīnām yanna samsargam vrajantyataḥ.

อนุนยานนุสย สัสมคสตุจขจानุนยตวัม น วิทยเต ทฤษฏวูยปรภฤตีนา ยนุน สัสมคัม วรชนตยตตะ.

異法當有合， 見等無有異， 異相不成故， 見等云何合？

การรวมกันของสิ่งที่ต่างกันกับสิ่งที่ต่างกัน (อาจมีได้) แต่ความต่างกันของอารมณ์ทั้งหลาย มีสิ่งที่มองเห็นเป็น
ต้น ย่อมไม่มี การรวมกันนั้น ไม่ได้เกี่ยวข้องสัมพันธ์ต่อกัน

14-(4)

na ca kevalamanyatvam draṣṭavyāderna vidyate

kasyacitkenacitsārdham nānyatvamupapadyate.

น จ เกวลมนตฺวํ ทุรุษฏฺวยาเทรฺน วิทฺยเต

กสฺยจิทฺเณจิทฺสารุหํ นานฺยตฺวมฺบุปฺพทฺยเต

非但見等法， 異相不可得； 所有一切法， 皆亦無異相。

ความแตกต่างกันอย่างเดี่ยว ในสิ่งที่ถูกมองเห็น เป็นต้น จะไม่มีเท่านั้น เมื่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งรวมกับอีกสิ่งหนึ่ง ความ
ต่างกันก็เป็นไปไม่ได้

14-(5)

anyadanyatpratītyānyannanyadanyadṛte' nyatah yatpratītya ca yattasmāttadanyannopapadyate.

อนฺยทฺนฺยตฺปรตฺตีตฺยานฺยนฺนทานฺยทฺนฺยทฺฤเต' นฺยตตะ

ยตฺปรตฺตีตฺย จ ยตฺตสฺมาตฺตทฺนฺยนฺนบุปฺพทฺยเต

異因異有異， 異離異無異； 若法從因出， 是法不異因。

สิ่งที่แตกต่าง อาศัยสิ่งอื่นที่แตกต่าง เพื่อให้ตัวเองแตกต่าง เมื่อไม่มีสิ่งอื่นที่แตกต่างเข้าผสม สิ่งที่แตกต่างก็ไม่
เป็นสิ่งที่แตกต่าง สิ่งใดๆ อาศัยสิ่งใดๆ ดังนั้น สิ่งนั้นจะเป็นสิ่งที่แตกต่างจึงไม่ถูกต้อง

14-(6)

yadyanyadanyadanyasmādanyasmādapṛte bhavet

tadanyadanyadanyasmādrte nāsti ca nastyatah.

ยทฺยนฺยทฺนฺยสฺมาทฺนฺยสฺมาทฺบุยฺฤเต ภเวตฺ

ตทฺนฺยทฺนฺยทฺนฺยสฺมาทฺฤเต นาสฺติ จ นาสฺตฺยตตะ.

若離從異異， 應餘異有異； 離從異無異， 是故無有異。

ถ้าสิ่งใดที่แตกต่างเกิดแตกต่างจากสิ่งอื่นที่แตกต่าง สิ่งที่แตกต่างนั้น แม้ปราศจากสิ่งอื่นที่แตกต่าง ก็อาจมีได้
แต่สิ่งที่แตกต่างนั้นไม่มีอยู่โดยปราศจากสิ่งอื่นที่แตกต่าง เพราะฉะนั้น สิ่งที่แตกต่างจึงไม่มี

14-(7)

nanyasmin vidyate' nyatvamananyasminna vidyate

นานุยสุมิน วิทฺยเต' นฺยตฺวมนนฺยสุมินฺน วิทฺยเต

อวิทฺยมาเน จานฺยตฺเว นาสุตฺยนฺยทฺวา ตเทว วา.

異中無異相， 不異中亦無； 無有異相故， 則無此彼異。

ความแตกต่างไม่มีอยู่ในสิ่งที่แตกต่าง และในสิ่งที่ไม่แตกต่าง เมื่อความแตกต่างไม่มี ความแตกต่างและความเหมือนก็ไม่มีเช่นกัน

14-(8)

na tena tasya samsargo nanyenānyasya yujyate ar

samsrjyamānam samsrstam samsraṣṭā ca na vidyate.

น เตน ตสฺย สํสฺรโค นานฺยนานฺยสฺย ยฺจฺยเต

สํสฺรชฺชฺมานํ สํสฺรชฺชฺวํ สํสฺรชฺชฺวา จ น วิทฺยเต.

是法不自合， 異法亦不合， 合者及合時， 合法亦皆無。

ความรวมกันของสิ่งที่เหมือนกัน กับสิ่งที่เหมือนกัน และการรวมกันของสิ่งที่แตกต่างกับสิ่งอื่น ย่อมไม่ถูกต้อง การกำลังรวมกัน สิ่งที่รวมกันแล้ว และผู้รวมกัน จึงไม่มี

บทที่ 15

Svabhāvaparīkṣā 觀有無品第十五

สวभावปริกษา การพิสูจน์ความจริงเรื่องสวภาวะ

15-(1)

na sambhavaḥ svabhavasya yuktaḥ pratyayahetubhiḥ

hetupratyayasambhūtaḥ svabhavaḥ kṛtako bhavet.

น สํภาวะ สวभावสฺย ยฺกฺตตะ ปฺรตฺยยเหตุบิเ

เตตฺปฺรตฺยยสํภูตะ สวभावะ กฺฤตโก ภเวตฺ.

眾緣中有性， 是事則不然； 性從眾緣出， 即名為作法。

การเกิดขึ้นของสวภาวะ เพราะเหตุและปัจจัยสร้างขึ้น เป็นเรื่องไม่ถูกต้องสวภาวะที่เกิดขึ้นด้วยเหตุและปัจจัย จะกลายเป็นสภาพที่ถูกสร้างขึ้น

15-(2)

svabhāvaḥ kṛtako nama bhaviṣyati punaḥ katham akṛtrimah svabhavo hi nirapekṣaḥ paratra ca.

สวภาวะ กฤตโก นาม ภวิษยติ ปุณะ กถม

อกฤตริมะ สวภาโว หิ นิรเปกษะ ปรตฺร จ.

性若是作者， 云何有此義？ 性名為無作， 不待異法成。

สวภาวะที่ชื่อว่าถูกสร้างขึ้น จะเป็นได้อย่างไร? เพราะว่า สวภาวะมีลักษณะ 3 ประการ คือ 1 ไม่ได้ถูกสร้าง 2 ไม่อิงอาศัยสิ่งอื่น และ 3 ไม่เปลี่ยนแปลง

15-(3)

kutaḥ svabhāvasyābhāve parabhavo bhavisyati svabhāvaḥ parabhavya parabhavo hi kathyate.

กุดะ สวภาวสุยามาภาเว ปรภาโว ภวิษยติ

สวภาวะะ ปรภาวสุย ปรภาโว หิ กถยเต.

法若無自性， 云何有他性？ 自性於他性， 亦名為他性。

เมื่อสวภาวะ (ของสิ่งต่างๆ) ไม่มี ปรภาวะจะมีจากที่ไหน? เพราะสวภาวะของปรภาวะ ถูกเรียกชื่อว่า ปรภาวะ

15- (4)

svabhāvaparabhāvābhyāmṛte bhavaḥ kutaḥ punaḥ

svabhāve parabhave ca sati bhavo hi sidhyati.

สวภาวปรภาวามุยามฤเต ภาวะะ กุดะ ปุณะ

สวภาเว ปรภาเว จ สติ ภาโว หิ สิดฺยติ.

離自性他性， 何得更有法？ 若有自他性， 諸法則得成。

ถ้าไม่มีสวภาวะ และปรภาวะทั้งสองอย่าง ความมีความเป็นของสิ่งพร้อมกัน ความมีความเป็น (ภาวะ) จึงสำเร็จ

15-(5)

bhāvasya cedaprasiddhirabhāvo naiva sidhyati

shar bhāvasya hyanyathābhāvamabhāvam bruvate janāḥ.

ภาวสุย เจทปฺรสิทฺธิรภาโว ไนว สิดฺยติ

ภาวสุย หุยนฺยถาภาวมภาวํ พฺรุตฺเต ชนาะ.

有若不成者， 無云何可成？ 因有有法故， 有壞名為無。

ถ้าความมีอยู่ไม่ถูกพิสูจน์ ความไม่มีอยู่ก็จะไม่ถูกพิสูจน์ คนทั้งหลายเรียกความเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างต่างๆ นานาของความมีอยู่ของสิ่งต่างๆ ว่า เป็นความไม่มี (ภาวะ)

15-(6)

svabhāvam parabhavam ca bhāvam cābhāvameva ca

ye pasyanti na pasyanti te tattvam buddhaśāsane.

สุภาวํ ปรภาวํ จ ภาวํ จาภาวเมว จ

เย ปศฺยนฺตฺติ น ปศฺยนฺตฺติ เต ตตฺตฺตฺวํ พุทฺธศฺาสนเ.

若人見有無， 見自性他性； 如是則不見， 佛法真實義。

คนพวกใดเห็นความมีตัวตนเพียงแต่ถาวรในตัว (สุภาวะ) เห็นคนอื่นมีตัวตนเพียงแต่ถาวรในตัว (ปรภาวะ) เห็นความมีความเป็น (ภาวะ) และความไม่มีไม่เป็น (อภาวะ) คนพวกนั้นไม่เห็นสัจธรรมในพระพุทศาสนา

15-(7)

katyāyaṇāvavāde cāstīti nāstīti cobhayam pratisiddham bhagavata bhāvābhāvavibhāvīna.na

กาตฺยาณาววาทเ จาสฺตฺตีติ นาสฺตฺตีติ โจภยม

ปฺรตฺติชฺิฑฺธํ ภคฺวตฺตา ภาวาภาววิภาวินา.

佛能滅有無， 如化迦旃延， 經中之所說， 離有亦離無。

ใน กาทยายนาววาทสูตร พระผู้มีพระภาคผู้ทรงรู้แจ้งเรื่องความมีและความไม่มี ทรงปฏิเสธทรรศนะทั้งสอง คือ ความมีอยู่ และความไม่มีอยู่

15-(8)

yadyastitvam prakṛtyā syānna bhavedasya nāstītā

prakṛteranyathābhāvo na hi jātūpapadyate. prep

ยทฺยสฺตฺตฺตฺวํ ปฺรคฺฤตฺยตฺยาสุยฺยานฺน ภเวทสฺย นาสฺตฺตีตา

ปฺรคฺฤตฺเตรณฺยถาภาโว น หิ ชาตฺตฺตฺตฺยเต

若法實有性， 後則不應異； 性若有異相， 是事終不然。

ถ้าความมีอยู่เป็นแก่นสารถาวรมีอยู่ในสิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติ ความไม่มีแก่นสารถาวรในธรรมชาติก็จะมี
ความเปลี่ยนแปลงเป็นต่างๆ ของสิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติ ก็จะไม่เหมือนกัน

15-(9)

prakṛtau kasya vasatyamanyathātvam bhavisyati

prakṛtau kasya ca satyamanyathātvam bhaviṣyati.

ปฺรคฺฤตฺเตตา กสฺย วาสตฺยามนฺยถาตฺวํ ภวิชฺยติ

ปฺรคฺฤตฺเตตา กสฺย จ สตฺยามนฺยถาตฺวํ ภวิชฺยติ

若法實有性， 云何而可異？ 若法實無性， 云何而可異？

(ผู้คัดค้าน) หากไม่มีสวภาวะ ความเปลี่ยนแปลงจะเป็นความเปลี่ยนแปลงของอะไร? (ผู้ตอบ) หากมีสวภาวะ ความเปลี่ยนแปลงจะเห็นความเปลี่ยนแปลงของอะไร?

15-(10)

astīti śāsvatagrāho nāstītyucchedadarśanam imp tasmādastitvanāstitve nāsrīyeta vicakṣaṇaḥ.

อสุตีสติ ศาสฺวตคฺราโห นาสฺตีสฺตยฺจฺเจททฺรศฺนम् ตสมฺอาดสฺติตฺวานาสฺติตฺเว นาสฺรีเยต วิคกฺษณฺชะ.

定有則著常， 定無則著斷； 是故有智者， 不應著有無。

(การกล่าวว่) “สิ่งนี้มี” ดั่งนี้ เป็นความยึดมั่นถือมั่นของผู้ที่ถือว่ามีความเที่ยงแท้ถาวร (สัสตติภฺยฺญฺ) ส่วน (การ กล่าวว่) “สิ่งนี้ไม่มี” ดั่งนี้ เป็นความยึดมั่นถือมั่นของผู้มีความเห็นว่า ทุกสิ่งขาดสูญ (อฺจเจทภฺยฺญฺ) เพราะฉะนั้น ผู้มีวิจฺจรณฺญาณไม่ควรเอนเอียงไปทางความเชื่อว่า “มี” หรือ “ไม่มี”

15-(11)

asti yaddhi svabhāvena na tannāstīti śāsvatam nāstīdānīmabhūtpūrvamityucchedaḥ prasajyate.

อสุติ ยทฺธิ สฺวภาเวน น ตนนฺนาสฺตีสฺติ ศาสฺวตมฺ นาสฺตีทานีมภฺตฺปุรวฺมิตฺยฺจฺเจทชะ ปฺรศฺชยฺเต.

若法有定性， 非無則是常； 先有而今無， 是則為斷滅。

(ความยึดถือว่) “สิ่งใดมีอยู่โดยสวภาวะ สิ่งนั้นเป็นสิ่งที่ไม่มีอยู่” ดั่งนี้ เป็นสัสตติภฺยฺญฺ (ส่วนความยึดถือว่) “สิ่ง ใดที่ไม่มีอยู่เดี๋ยวนี แต่ได้เคยมีมาก่อนแล้ว” ชื่อว่ เกิดอฺจเจทภฺยฺญฺ ตามมา

บทที่ 16

Bandhamokṣaparīkṣā 觀縛解品第十六

พนธโมกฺษปรีกฺษา การพิสูจนฺความจริงเรื่องการผูกพันและการหลุดพ้น (พันธะและโมกษะ)

16-(1)

samskārah samsaranti cenna nityaḥ samsaranti te samsaranti ca nanityāḥ sattve' pyeṣa samaḥ kramaḥ.

สํสฺการาชะ สํสรฺนฺติ เจนฺน นิตฺยาชะ สํสรฺนฺติ เต สํสรฺนฺติ ฉ นานิตฺยาชะ สตฺตฺเว' ปฺเยชะ สามา ḥ กรามาชะ.

諸行往來者， 常不應往來， 無常亦不應， 眾生亦復然。

ถ้าหากว่า สังขตธรรม (สังสการะ) เวียนว่ายตายเกิด สังขตธรรมนั้น ย่อมไม่ไปเกิดใหม่ในฐานะเป็นของเที่ยงแท้ และไม่ไปเกิดใหม่ในฐานะไม่เป็นของเที่ยงแท้ วิธีคิดแบบนี้มีประจำกับสัตว์โลกทั้งหมด

16-(2)

pudgalaḥ samsarati cet skandhāyatanadhātuṣu

pañcadhā mṛgyamāṇo' sau nāsti kaḥ samsarisyati.

บุุคคลละ สัสมรติ เจต สุกนธายตนาตตุษุ

ปณจธา มฤคฺยมาโน' เสา นาสุติ กะ สัสมริษฺยติ.

若眾生往來， 陰界諸入中， 五種求盡無， 誰有往來者？

ถ้าบุคคลเวียนว่ายตายเกิด แต่เมื่อค้นหาบุคคลผู้จะต้องเวียนว่ายตายเกิดเหล่านั้น โดยวิธี 5 ประการ คือในขันธ ธาตุ และในอายตนะ ก็ไม่พบบุคคลเหล่านั้น แล้วใครไปเวียนว่ายตายเกิด?

16-(3)

upādānādupādānam samsaran vibhavo bhavet

vibhavaścānupādānaḥ kaḥ sa kim samsarisyati.

อุปาทานาอุปาทานั สัสมรณ วิภโว ภเวต

วิภวสุจานุอุปาทานะ กะ ส กิ สัสมริษฺยติ.

若從身至身， 往來即無身； 若其無有身， 則無有往來。

เมื่อท่องเที่ยว (ย้าย) จากอุปาทานหนึ่งไปอุปาทานอื่น ความอยากมีภพใหม่ (วิภพ) พึ่งเกิดขึ้น ใครคือผู้ที่ไม่มีความอยากมีภพใหม่และไม่มีอุปาทาน เขาผู้จะเวียนว่ายตายเกิดผู้นั้นคือใคร?

16-(4)

samskāraṇā na nirvāṇam kathamcidupapadyate

sattvasyāpi na nirvāṇam kathamcidupapadyate.

สัสมการาณา น นิริวาวณั กถัจิทุปฺปทยเต

สตตฺตวสุยาปิ น นิริวาวณั กถัจิทุปฺปทยเต.

諸行若滅者， 是事終不然； 眾生若滅者， 是事亦不然。

พระนิพพาน (นิรวาณ) ของสังขตธรรมทั้งหลายจะไม่เกิดขึ้นไม่ว่า ในทางใด พระนิพพาน (นิรวาณ) ของสัตว์ไม่เกิดขึ้นไม่ว่าในทางใด

16-(5)

na badhyante na mucyante udayavyayadharmiṇaḥ

samskārah pūrvavat sattvo badhyate na na mucyate.

น พหฺยนฺเต น มุจฺยนฺเต อุทยวฺยยธรมิณฺชะ

สํสฺการาชะ ปุรุววตุ สตุตุโว พหฺยเต น น มุจฺยเต.

諸行生滅相， 不縛亦不解； 眾生如先說， 不縛亦不解。

สังขตธรรม ซึ่งมีธรรมชาติเกิดขึ้นและดับไป ไม่ได้ถูกผูกมัด และไม่ได้หลุดพ้น สัตว์ (ที่ค้นหาไม่พบ ตามที่กล่าวไว้ในโคลกที่2) ก็ไม่ได้ถูกผูกมัดและไม่ได้หลุดพ้นเช่นเดียวกัน

16- (6)

bandhanam cedupādānam sopādāno na badhyate

badhyate nānupādānaḥ kimavastho' tha badhyate.

พฺนฺธํ เจตุปาทานํ โสปาทานโน น พหฺยเต

พหฺยเต นานุปาทานชะ กิมวสฺโถ' ถ พหฺยเต.

若身名為縛， 有身則不縛， 無身亦不縛， 於何而有縛？

ถ้าอุปาทานเป็นพันธนาการ ผู้ที่มีอุปาทานก็จะไม่ถูกพันธนาการ ผู้ที่ไม่มีอุปาทานก็ไม่ถูกพันธนาการ ดังนั้น ใคร ย่อมถูกพันธนาการในสภาพใด?

16-(7)

badhniyādbandhanam kamam bandhyātpūrvam bhavedyadi

na cāsti taccheṣamuktam gamyamānagatāgataiḥ.

พฺนฺนิยาทุพฺนฺธํ กามํ พนฺธฺยาตุปุรุวํ ภเวทุยติ

น จาสฺติ ตจฺเชษฺมุกฺตํ คมฺยมานกตาคติชะ.

若可縛先縛， 則應縛可縛； 而先實無縛， 餘如去來答。

ถ้าว่าการผูกมัดมีมาก่อนการผูกมัด และมีมาก่อนผู้ที่จะถูกผูกมัด การผูกมัดก็จะมี คำที่เหลือได้พิสูจน์ความจริงไว้แล้ว ด้วยหัวข้อเรื่องที่กำลังไป ไปแล้ว และยังไม่ได้ไป

16-(8)

baddho na mucyate tavadabaddho naiva mucyate

syātām baddhe mucyamane yugapadbandhamokṣaṇe.

พทฺโธ น มุจฺยเต ตาวทพทฺโธ โนว มุจฺยเต

สฺยาดํ พทฺธ มุจฺยมาเน ยฺคปทฺพนฺธโมกฺษเณ.

縛者無有解， 無縛亦無解， 縛時有解者， 縛解則一時。

ผู้ที่ถูกผูกมัด ไม่ได้ถูกปลดปล่อยให้หลุดพ้น และผู้ที่ไม่ถูกผูกมัดก็ไม่ถูกปลดปล่อย เมื่อผู้ที่ถูกผูกมัดกำลังถูกปลดปล่อย การถูกผูกมัดและการถูกปลดปล่อยก็จะเกิดขึ้นพร้อมกัน

16-(9)

nirväsyaṃyanupādāno nirvanam me bhaviṣyati itī yeṣāṃ grahasteṣāṃupādānamahāgrahaḥ.

นินฺรฺวาสฺยอญฺยณฺุปาทาโน นินฺรฺวานํ เม ภวิสฺยติ

อิติ เยษํ กรฺหสฺเตษํอุปาทานมหากรฺหะ.

若不受諸法， 我當得涅槃； 若人如是者， 還為受所縛。

ตนพวกใดมีความยึดมั่นถือมั่นว่า “เราเป็นผู้ไม่มีอุปาทาน จักบรรลुพระนิพพาน พระนิพพานจักเป็นของเรา” ดังนี้ ทัฏฐิขของคณพวคนั้นจักเป็นอุปาทานที่มืหีมา

16-(10)

na nirvāṇasamāropo na samsarapakarṣaṇam ryatra kastatra samsāro nirvāṇam kim vikalpyate.

น นินฺรฺวานสมโรรโป น สํสาราปกรฺษณม

ยตฺร กสฺตตฺร สํสาโร นินฺรฺวานํ ก็ วิคฺลฺปิยเต.

不離於生死， 而別有涅槃， 實相義如是， 云何有分別？

ที่ใดไม่มีการบรรลุพระนิพพาน และไม่มีการหักทำลายสังสารวัฏ ที่นั่น สังสารวัฏคืออะไร? พระนิพพานที่ท่านแสวงหาคืออะไร?

บทที่ 17

Karmaphalaparīkṣa 觀業品第十七

กรรมผลปริกษา การพิสูจน์ความจริงเรื่องกรรมและผลของกรรม

17-(1)

ātmasamyamakam cetah parānugrahakam ca yat

maitram sa dharmastadbījam phalasya pretya ceha ca.

อาตฺมสํยมกํ เจตะ ปฺรานฺุกรฺหกํ จ ยต

ไมตฺรํ ส ธรมฺสฺตตฺพิขํ ผลสฺย เปรฺตฺย เจห จ.

人能降伏心， 利益於眾生， 是名為慈善， 二世果報種。

การควบคุมสำรวมระวังตนเอง และการบำเพ็ญประโยชน์เพื่อผู้อื่นด้วยจิตที่เป็นไมตรีเต็มเปี่ยมด้วยเมตตา นี่คือ
ธรรมปฏิบัติซึ่งจะสร้างเมล็ดพันธุ์ที่จะให้ผลทั้งในชาตินี้และชาติหน้า

17-(2)

cetanā cetayitva ca karmoktam paramarśiṇā tasyānekavidho bhedaḥ karmaṇaḥ parikīrtitaḥ.

เจตนา เจตยิตฺวา จ กฺรโมกฺตํ ปรมฺรฺชิณฺา

ตสฺยฺาเนกวิธฺอ ภเฑะ กฺรมณฺะ ปริกิรฺติตะ.

大聖說二業， 思與從思生， 是業別相中， 種種分別說。

พระบรมฤษี (พระสัมมาสัมพุทธเจ้า) ได้ตรัสไว้แล้วว่า เจตนา คือ กรรม และสิ่งที่ทำด้วยเจตนา (เป็นกรรม) พระ
ศรีศากยมุนีโคตมพุทธะได้ทรงจำแนกประเภทของกรรมต่างๆ ไว้ (อย่างพิสดารแล้ว)

17-(3)

tatra yaccetanetyuktam karma tanmānasam smṛtam cetayitva ca yattuktam tattu kāyikavācīkam.

ตตฺร ยจฺเจตเนตฺยุกฺตํ กฺรม ตนฺมานสํ สฺมฤตฺม

เจตยิตฺวา จ ยตฺตฺยุกฺตํ ตตฺตฺ กายิกาวจิกมฺ.

佛所說思者， 所謂意業是； 所從思生者， 即是身口業。

บรรดากรรมเหล่านั้น กรรมใดที่ทำด้วยเจตนา ควรจำไว้ว่า กรรมนั้น คือ มโนกรรม (กรรมที่ทำทางใจ) ส่วนกรรม
ที่คิดแล้วทำทางกายและทางวาจา เรียกว่า กายกรรม และวจีกรรม

17-(4)

vāgviśpando' viratayo yaścāvijñaptisamjñitāḥ avijñaptaya evānyāḥ smṛtā viratayastathā.

วาคฺวิษฺปนฺโ' วิรตโย ยาศฺจาวิจฺญปฺติสฺมจฺญิตฺา

อวิจฺญปฺตย เหวานฺยฺา สฺมฤตฺา วิรตยสฺตถฺา.

身業及口業， 作與無作業， 如是四事中， 亦善亦不善。

วจีกรรมที่เป็นกุศลและอกุศล กายกรรมที่เป็นกุศลและอกุศล กรรมที่เป็นกุศลที่ยังไม่ให้เกิด กรรมที่เป็นอกุศลที่ยัง
ไม่ให้เกิด (กรรมสี่ประเภทนี้) ที่ผู้ศึกษาคควรจดจำ

17-(5)

paribhoganvayam punyamapunyam ca tathavidham

cetanā ceti saptaitte dharmāḥ karmāñjanāḥ smṛtāḥ.

ปริโภคานฺวยํ ปฺณฺยมฺปฺณฺยํ จ ตถาวิชฺม

เจนนฺา เจติ สปฺไตฺเต ธฺรฺมาเฑ กฺรมณฺชฺนฺาเฑ สฺมฤตฺาเฑ.

從用生福德， 罪生亦如是， 及思為七法， 能了諸業相。

บุญที่เกิดจากจิตที่เป็นกุศลประกอบด้วยโสมนัส บาปที่เกิดจากจิตที่เป็นอกุศลประกอบด้วยโสมนัส และเจตนา
นี้คือ ธรรมทั้งเจ็ดประการที่ทำให้กรรมเกิดขึ้น

17-(6)

tiṣṭhatyā pākakālāccetkarma tanniyatāmiyāt

niruddham cenniruddham satkim phalam janayisyati.

ติษฺฐตฺยา ปากกาลาจฺเจตฺกรมฺ ตนฺนิตฺยตฺตามิยาตฺ

นิรุทฺถํ เจนฺนิรุทฺถํ สตฺกํ ผลํ ชนฺยิษฺยติ.

業住至受報， 是業即為常； 若滅即無業， 云何生果報？

ถ้ากรรมสงบนิ่งอยู่จนถึงเวลาให้ผล กรรมนั้นย่อมถึงการถือว่าเป็นธรรมชาติเที่ยง ถ้ากรรมดับไป กรรมที่ดับไป
แล้วจะให้ผลได้อย่างไร?

17-(7)

yo' nkuraprabhṛtirbījātsamtāno' bhpravartate

tataḥ phalamṛte bījātsa ca nābhpravartate.

โย' งฺกุรปฺรภฺตฺริทฺริพีชาตฺสํตฺตานो' ภิปรวฺรตเต

ตตตะ ผลมฺฤเต พีชาตฺส จ นาภิปรวฺรตเต.

如芽等相續， 皆從種子生， 從是而生果， 離種無相續。

การสืบพืชพันธุ์ย่อมเริ่มต้นจากหน่อ ผลย่อมเกิดจากเมล็ด เมื่อปราศจากเมล็ด ความสืบพืชพันธุ์ย่อมไม่เจริญ
ต่อไป

17-(8)

bījācca yasmātsamtanaḥ samtānācca phalodbhavaḥ

bijapūrvam phalam tasmannocchinnam napi śāśvatam.

พีชาจฺจ ยสฺมาตฺสํตฺตานะ สํตฺตานาจฺจ ผลโถทฺภวะ

พีชปฺุรฺวํ ผลํ ตสฺมานฺโนจฺฉินฺนํ ปาปิ ศาศฺวตฺม.

從種有相續， 從相續有果， 先種後有果， 不斷亦不常。

การสืบพืชพันธุ์ (สํตฺตานะ) เกิดจากเมล็ด (พีชะ) และการเกิดผลไม่เป็นผลมาจากพีชะ เพราะฉะนั้น เมล็ด (พีชะ)
ซึ่งมีอยู่ก่อนผลไม้นั้น จะเป็นสิ่งที่ไม่ขาดสูญและไม่เที่ยงแท้ถาวร

17-(9)

yastasmāccittasamtanaścetaso' bhīpravartatebordet

tataḥ phalamrte cittatsa ca nābhīpravartate.

ยสตุตสุมัจจิตตัสตํตานศเจตโส' ภิปฺรารวฺตเต

ตตตะ ผลมฤเต จิตฺตาทุส จ นาภิปฺรารวฺตเต.

如是從初心， 心法相續生， 從是而有果， 離心無相續。

เพราะฉะนั้นความสืบต่อของจิต ย่อมเกิดจากจิต และจากความสืบต่อของจิตก็เกิดผล ถ้าปราศจากจิต ความสืบต่อนั้นย่อมไม่เกิดมี

17-(10)

cittacca yasmātsamtanaḥ samtānācca phalodbhavaḥ

karmapūrvam phalam tasmānnocchinnam napi śāśvatam.

จิตฺตัจจ ยสฺมาตฺตํตานะ สํตานาจฺจ ผลโถภว

กรรมปุรวํ ผลํ ตสมฺมานุโนจฺฉินฺนํ นาปิ ศาสฺจตม.

從心有相續， 從相續有果， 先業後有果， 不斷亦不常。

เมื่อสันตติ (ความสืบต่อ) เกิดจากจิต และจากความสืบต่อของจิตก็บังเกิดผล (ดังนั้น) กรรมซึ่งมีอยู่ก่อนผลกรรมจะเป็นสิ่งที่ไม่ขาดสูญ และไม่เที่ยงแท้แน่นอน

17-(11)

dharmasya sadhanopāyāḥ śuklāḥ karmapathā daśa

phalam kāmaguṇaḥ pañca dharmasya pretya ceḥa ca.

ธรรมสฺย สาธโนปายะ ศุภกาธ ธรรมปถา ทศ

ผลํ กามกุณาะ ปญจ ธรรมสฺย เปฺรตฺย เจห จ.

能成福德者， 是十白業道， 二世五欲樂， 即是白業報。

กุศลกรรมมถ 10 เป็นวิธีแห่งการปฏิบัติเพื่อบรรลุธรรม ผลของการปฏิบัติเพื่อบรรลุธรรม คือ ได้เสพกามคุณ 5 ทั้งในชาตินี้และชาติหน้า

17-(12)

bahavaśca mahāntaśca dosah syurapi kalpana

yadyeṣā tena naivaiṣā kalpanatropapadyate.

พหุสจ มหานฺตสจ โทษาะ สฺยฺรปปี กल्पนา

ยทุยेषา เตน ไนไวสา กल्पนาโตรปปทุยเต.

若如汝分別， 其過則甚多， 是故汝所說， 於義則不然。

(บางท่านกล่าวว่า) ถ้ามีความดำริ (ผิด) เช่นนี้ โทษทั้งมากมายและใหญ่หลวง จะพึงมี ด้วยเหตุนี้ ความดำริผิดเช่นนี้ไม่ควรให้เกิด

17-(13)

imam punah pravakṣyāmi kalpanam yātra yojyate

buddhaiḥ pratyekabuddhaiśca śravakaiścānuvarṇitām.

อิมำ ปุนะ ปฺรวัคคฺษยามี กल्पนํ ญาตฺร โยจฺยเต

พุทฺธโระ ปฺรเตยฺยกพุทฺธโระศฺจ ศฺราวโกศฺจานุวฺรณิตามุ.

今當復更說， 順業果報義， 諸佛辟支佛， 賢聖所稱歎。

อนึ่งเล่า ข้าพเจ้าจะขออธิบายความคิดที่ถูกต้องในเรื่องนี้ ซึ่งพระพุทธเจ้าพระปัจเจกพุทธเจ้า และพระสาวกทั้งหลายของพระพุทธเจ้า ได้กล่าวสรรเสริญไว้แล้ว

17-(14)

patram yathāvipraṇāśastatharṇamiva karma ca

caturvidho dhatutaḥ sa prakṛtyāvyākṛtaśca saḥ.

ปตฺรํ ยถาวิปฺรณาสฺตถฺรณมิว กรม จ

จตุรฺวิโธ ธาตุตฺถ ส ปฺรคฺฤตฺตฺยาวยาคฺฤตฺตฺจ ส

不失法如券， 業如負財物， 此性則無記， 分別有四種

กรรมเป็นเหมือนหนี้สินที่ก่อไว้ เป็นเหมือนตัวสัญญาใช้เงินที่ยังมีผลตามกฎหมาย กรรมแบ่งเป็น 4 ธาตุ และตามธรรมชาติกรรมเป็นกลางๆ (คือ ไม่เป็นกุศล หรืออกุศล)

17-(15)

prahānato na praheyo bhāvanāheya eva vā

tasmādavipraṇāśena jāyate karmanām phalam.

ปฺรหฺานโต น ปฺรเหยโย ภาวนาเหย เหว วา

ตสมฺมาทวิปฺรณาสฺเนน ชายเต กรมณํ ฬลม

見諦所不斷， 但思惟所斷， 以是不失法， 諸業有果報。

กรรมที่ยังไม่ให้ผลเป็นวิบาก ไม่สามารถถูกทำลายด้วยการกำจัดให้หมดไป แต่กรรมจะถูกทำลายโดยการภาวนาอย่างเดียวกเท่านั้น เพราะเหตุนั้น ผลของกรรมจึงเกิดขึ้น เพราะการที่กรรมไม่ถูกทำลายลบล้างให้หายไป

17-(16)

prahānataḥ praheyaḥ syātkarmanah samkrameṇa vā

yadi doṣaḥ prasajyeramstatra karmavadhādayaḥ.

ปรุหาณตะ ปรุเหยะ สุยาตุกรรมณะ สักรุเมณ วา

ยทิ โทษาะ ปรุสชฺเยร่ำสุดตฺร กรุมาวาทยะ

若見諦所斷， 而業至相似， 則得破業等， 如是之過咎。

ถ้า (กรรมที่ไม่ถูกทำลาย และกรรมนั้นยังไม่ให้ผล) พึ่งถูกทำลายด้วยการลบล้าง หรือด้วยการเปลี่ยนแปลงของกรรมเอง ในเรื่องนี้ โทษทั้งหลายมีการทำลายกรรมเป็นต้น ก็จะต้องตามมา

17-(17)

sarveṣāṃ viśabhāgānāṃ sabhāgānāṃ ca karmaṇāṃ

pratisamdhau sadhātūnāmekā utpadyate tu saḥ.

สรุเวร่ำ วิษภาคาน่ำ สภาคาน่ำ จ กรุมาวม

ปรุติสัธธา สธาตุนาเมก อุตฺปทยเต ตฺ สะ.

一切諸行業， 相似不相似， 一界初受身， 爾時報獨生。

บรรดากรรมทั้งหลายของภพภูมิหนึ่งๆ ทั้งที่เป็นกรรมเหมือนกันและต่างกัน ในขณะที่ปฏิสนธิ กรรมที่ยังไม่ให้ผลอย่างเดียวกันนั้นจะให้ผล

17-(18)

karmaṇaḥ karmano dṛṣṭe dharmā utpadyate tu saḥ

dviprakārasya sarvasya vipakve' pi ca tiṣṭhati.

กรุมาณะ กรุมาโน ทฺฤษฺฐเฐ ธรม อุตฺปทยเต ตฺ สะ

ทฺวิปรุปรุอารุสฺย สรวุสฺย วิปรุเกเว' ปรุ จ ติษฺฐติ.

如是二種業， 現世受果報， 或言受報已， 而業猶故在。

กรรมที่ยังไม่ให้ผลนั้น แต่ละกรรมจะให้ผลที่ละกรรมไปตามลำดับ จะเกิดขึ้นในชีวิตในปัจจุบันชาติ โดยสอดคล้องกับลักษณะ 2 ประการ (คือกรรมชนิดเดียวกันกับต่างชนิด ที่เป็นกรรมดี และกรรมชั่ว กุศลและอกุศลเป็นต้น) และกรรมนั้นจะคงอยู่ในสภาพนั้น แม้ให้ผลไปแล้ว

17-(19)

phalavyatikramādvā sa maraṇādvā nirudhyate

anāsravam sāsravam ca vibhāgam tatra lakṣayet.

ผลวยติกรุมาทฺวา ส มรณาทฺวา นิรุชฺยเต

อนาสรวัม สาสรวัม จ วิภาคัม ตตฺร ลกฺษเยตฺ.

若度果已滅， 若死已而滅， 於是中分別， 有漏及無漏。

กรรมนั้นย่อมดับไป เพราะการเปลี่ยนแปลงของผล หรือมีสาเหตุมาจากการตาย ในเรื่องนี้ เราควรแบ่งกรรมเป็น 2 ลักษณะ คือ กรรมที่ไม่ได้ผูกไว้กับอสังขะ กับกรรมที่ผูกไว้กับอสังขะ

17-(20)

sunyata ca na cocchedaḥ samsaraśca na śāśvatam

karmano' vipraṇāśaśca dharmo buddhena deśitaḥ.

ศุญฺยตา จ น โฉงฺเฉทะ สํสํารสฺสจ น ศาศฺวตฺม

กรรมโณ' วิปฺรณาสฺสจ ธฺรมโ พุทฺธเณ เทตฺติเต.

雖空亦不斷， 雖有亦不常， 業果報不失， 是名佛所說。

17-(21)

karma notpadyate kasmāt niḥsvabhāvam yatastataḥ

yasmācca tadanutpannam na tasmādvipraṇāśyati.

กรรม โนตฺปทฺยเต กสมฺมาตฺ นิสฺสวภวํ ยตฺตตเต

ยสมฺมาจฺจ ตทฺนฺตฺปนฺนํ น ตสมฺมาทฺวิปฺรณสฺยติ

諸業本不生， 以無定性故； 諸業亦不滅， 以其不生故。

(ถามว่า) กรรมไม่เกิดขึ้น เพราะใด? (ตอบว่า) กรรมไม่มีสวภาวะ กรรมนั้นไม่ได้เกิดขึ้นด้วยเหตุใด กรรมก็ไม่ดับสลายลงด้วยเหตุนี้

17-(22)

karma svabhāvataścetsyacchāśvatam syadasamśayam

akṛtam ca bhavetkarma kriyate na hi śāśvatam.

กรรม สฺวภวตฺสจฺเจตฺสยจฺจาสฺสวตํ สฺยาทสํศยม

อกฺฤตํ จ ภเวตฺกรรม กฺริยเต น หิ ศาสฺวตม

若業有性者， 是則名為常， 不作亦名業， 常則不可作。

ถ้ากรรมเป็นสิ่งที่มีความคงที่ ไม่ต้องสงสัยว่า กรรมต้องเป็นสิ่งที่เที่ยงแท้ถาวรเป็นนิรันดร์ และกรรมย่อมไม่ถูกสร้างขึ้น เพราะว่าสิ่งที่เที่ยงแท้ถาวรเป็นสิ่งที่ไม่ถูกสร้างขึ้น

17-(23)

akṛtābhyāgamabhayam syātkarmākṛtakam yadi abrahmacaryavāsaśca doṣastatra prasajyate.

อกุฏตารุญาคมภยํ สุยาตุกรรมากุฏตํ ยทิ

อพรหมจรรยาสาสุจ โทษสุดตฺร ปรุสชฺยเต.

若有不作業， 不作而有罪， 不斷於梵行， 而有不淨過。

ถ้าเขาไม่ได้ทำกรรมนั้น แต่หวาดกลัวที่จะผจญกับผลของกรรมที่เขาไม่ได้ทำ ในเรื่องทำนองนี้ โทษ คือ ความไม่สามารถรักษาชีวิตอันประเสริฐได้ได้ก็จะตามมา

17-(24)

vyavahārā virudhyante sarva eva na samsayah punyapapakṛtornaiva pravibhāgaśca yujyate.

วฺยวหารา วิรุชฺยนฺเต สรว เอว น สํชยะ

ปฺนุญฺยปาปกุฏฺโตรฺโนว ปรุวิภาตฺศจ ญฺชฺยเต.

是則破一切， 世間語言法， 作罪及作福， 亦無有差別。

(ถ้าเกิดกรณีดังกล่าว ตามโคลกที่23) ไม่ต้องสงสัยว่าแบบแผนชนบประเพณีทางโลกที่มนุษย์สร้างขึ้นก็จะผิดเพี้ยนบิดเบี้ยวไปหมด การแบ่งแยกผู้ทำกุศลและผู้ทำบาปก็จะพิรุณไปด้วย

17-(25)

tadvipakvavipakam ca punareva vipakṣyati karma vyavasthitam yasmātsmātsvābhāvīkam yadi.

ตฺทวิปกุวิปากํ จ ปฺนเรว วิปกุชฺยติ

กฺรม วฺยวสฺถิติตํ ยสฺมาตฺตสฺมาตฺสฺวาภาวิกํ ยทิ

若言業決定， 而自有性者， 受於果報已， 而應更復受。

ถ้ากรรมเป็นธรรมชาติแน่นอนตายตัว เพราะเป็นสวภาวะ (สภาพที่ดำรงอยู่แน่นอนตายตัว) กรรมวิบากที่ให้ผลแล้ว จะให้ผลแล้วๆ เล่าๆ ไม่รู้จบ

17-(26)

karma kleśātmakam cedam te ca kleśā na tattvataḥ

na cete tattvataḥ kleśaḥ karma syāttattvataḥ katham.

กฺรม เกฺลศาทฺมกํ เจทฺ เต จ เกฺลศาน ตตฺตฺวตตะ

น เจตฺเต ตตฺตฺวตตะ เกฺลศาะ กฺรม สฺยาตฺตตฺตฺวตตะ กถม.

若諸世間業 從於煩惱生， 是煩惱非實， 業當何有實？

หากกรรมมีกองกิเลสเป็นลักษณะเฉพาะ แต่กิเลสทั้งหลายเหล่านั้นไม่เป็นของมีอยู่จริง ถ้ากิเลสทั้งหลายไม่มีจริง กรรมจะเป็นจริงได้อย่างไร?

17-(27)

karma kleśāsca dehānām pratyayāḥ samudāhṛtāḥ

karma kleśāśca te sunya yadi deheṣu kā kathā.

กรรม เกลศาศจ เทหานำ ปฺรตฺยยาอะ สฺมฺทาหฺฤตาตะ

กรรม เกลศาศจ เต ศฺนฺยา ยทิ เทเหษุ กา กถา

諸煩惱及業， 是說身因緣； 煩惱諸業空， 何況於諸身。

กรรมและกิเลสที่ว่าเป็นเหตุปัจจัยของรูปกายทั้งหลาย แต่ถ้ากรรมและกิเลสทั้งหลายเป็นของสูญ เราจะกล่าวอย่างไรกับรูปกาย?

17-(28)

avidyānivṛto jantustrnāsamyojanaśca saḥ sa bhoktā sa ca na karturanyo na ca sa eva sah.

อวิหฺยานิวิรฺโต จนตฺสฺตรฺนํสํยोजनाสํโยชนศจ

ส โภกฺตา ส จ น กฺรฺตฺรฺนํโย น จ ส เอว สหะ.

無明之所蔽， 愛結之所縛， 而於本作者， 不即亦不異。

(ผู้คัดค้าน) สัตว์ถูกห่อหุ้มด้วยอวิชชา และถูกผูกมัดด้วยตัณหา เขาเป็นผู้เสวยผลของกรรมที่เขาก่อ เขาไม่ได้เป็นหนึ่งเดียวและแตกต่างจากผู้ทำกรรม

17-(29)

na pratyayasamutpannam napratyayasamutthitam

asti yasmādidam karma tasmākartāpi nāstyatah.

น ปฺรตฺยยสมฺตฺปนฺนํ นาปฺรตฺยยสมฺตฺถิตม

อสติ ยสมฺมาทิํ กฺรม ตสมฺมาตฺกฺรฺตาปิ นาสฺตฺยตะ.

業不從緣生， 不從非緣生， 是故則無有， 何有受果者？

(ผู้ตอบ) เพราะเหตุที่กรรม (การกระทำ) ที่เกิดจากปัจจัย และไม่ได้เกิดจากปัจจัยไม่มี เพราะเหตุนั้น ผู้ทำ (กรรม) จึงไม่มี

17-(30)

karma cennāsti kartā ca kutaḥ syātkarmajam phalam

asatyatha phale bhoktā kuta eva bhaviṣyati.

กรรม เจนฺนาสติ กฺรฺตา จ กฺตะ สฺยาตฺกฺรมจํ ผลม

อสตฺยถ ผล โภกฺตา กฺต เอว ภวิษฺยติ.

無業無作者， 何有業生果？ 若其無有果， 何有受果者？

ถ้ากรรมและผู้ทำ (กรรม) ไม่มี ผลที่เป็นวิบากของกรรมจะมาจากไหน? เมื่อผลของกรรมไม่มี ผู้รับกรรมจะมาจากไหน

17-(31)

yatha nirmitakam **sāstā** nirmimītarddhisampadā nirmīto nirmimītānyam sa ca nirmitakaḥ punaḥ.

ยถา นิรมิตกัม ศาสฺตาทา นิรมิมิตรตฺตหิสํปทา นิรมิตโต นิรมิมิตานุโย ส จ นิรมิตกะ ปฺนุชะ.

如世尊神通， 所作變化人， 如是變化人， 復變作化人。

อุปมาเหมือนนกฤตยาจารย์ ได้เสกรูปนิรมิตขึ้นมาด้วยวิทิตฤทธิ และรูปนิรมิตนั้นก็เสกรูปนิรมิตอื่นๆ ต่อๆ ขึ้นมา ฉะนั้น

17-(32)

tathā nirmitakā¹kaḥ kartā karma ca tatkr̥tam tadyatha nirmitenānyo nirmīto nirmitastathā.

ตถา นิรมิตกาการะ กรตฺตา กรฺม จ ตตฺตฤตฺตม ตพฺยถา นิรมิตเตนานุโย นิรมิตโต นิรมิตสฺตถา.

如初變化人， 是名為作者， 變化人所作， 是則名為業。

ผู้ทำกรรมก็แจกเช่นเดียวกับอาการของรูปที่ถูกปลุกเสกขึ้น และกรรมที่ทำก็เป็นกระบวนการดังนี้ คือ รูปที่ถูกปลุกเสกขึ้น ปลุกเสกรูปนิรมิตอื่นๆ ต่อไป ฉะนั้น

17-(33)

kleśaḥ karmāṇi dehāśca kartāraśca phalāni ca

gandharvanagarā¹kārā marīcisvapnasamnibhāḥ,

เกฺลศาะ กรฺมาณิ เทหาศฺจ กรฺตารศฺจ ผลานิ จ คนฺธรวนฺครากาธา มรีจิสฺวปฺนสํนิภาชะ

諸煩惱及業， 作者及果報， 皆如幻與夢， 如炎亦如嚮

บรรดาภิเลส กรรม รูปกาย ผู้ทำกรรม และผลกรรม ทั้งหมดนี้อุปมา เช่นเดียวกับเมืองคนธรรพ์ พยับแดด และความฝัน

บทที่ 18

Atmaparīkṣā 觀法品第十八

อาตมปริกษา การพิสูจน์ความจริงเรื่องอัตตา (อาตมัน)

18-(1)

ātmā skandha yadi bhavedudayavyayabhagbhavet

skandhebhyo' nyo yadi bhavedbhavedaskandhalakṣaṇaḥ.

อาตฺมา สกนฺธา ยติ ภเวทฺทวยยภาคฺภเวตฺ

สกนฺธेषฺโย' นโย ยติ ภเวทฺทเวทสกนฺธลกฺษณะ.

若我是五陰， 我即為生滅； 若我異五陰， 則非五陰相

ถ้าอตฺตา (อาตฺมัน) เป็นสิ่งเดียวกับขันธ (สกันฺธะ) ไชร์ อตฺตาพึงมีลักษณะการเกิดขึ้นและการแตกดับ แต่ถ้าอตฺตาเป็นสภาพแตกต่างจากขันธ อตฺตาก็ไม่พึงมีลักษณะของขันธ

18-(2)

ātmānyasati cātmīyam kuta eva bhaviṣyati

nirmamo nirahamkāraḥ śamādātmātmanīnayoḥ.

อาตฺมณฺยสติ จาตฺมียํ กุต เหว ภวิษฺยติ

นิรมโม นินรํการะ ศมาทาตฺมาตฺมนินโยะ.

若無有我者， 何得有我所？ 滅我我所故， 名得無我智。

เมื่ออตฺตาไม่มี ความรู้สึกของอตฺตา เช่น ตัวฉัน ของฉัน จักมีจากที่ไหน? เมื่อตนและสิ่งของอันเนื่องด้วยตนสงบลง การยึดมั่นกับตัวฉันและของของฉันก็จะไม่มี

18-(3)

nirmamo nirahamkaro yaśca so' pi na vidyate

nirmamam nirahamkāram yaḥ paśyati na paśyati.

นิรมโม นินรํกาโร ยสฺจ สโ' ปิน วิทฺยเต

นิรมมํ นินรํการํ ยะ ปศฺยติ น ปศฺยติ.

得無我智者， 是則名實觀； 得無我智者， 是人為希有。

ผู้ใด ไม่ยึดมั่นถือมั่นว่า ตัวฉัน ของของฉัน ผู้เช่นนั้นไม่มีตัวอยู่ ผู้ใดเห็นแต่ตัวฉัน ของของฉัน ผู้นั้นไม่เห็น (ความจริง)

18-(4)

mametyahamiti kṣine bahirdhādhyātmameva ca

nirudhyata upādānam tatksayājjanmanah kṣayah.

มตฺยหฺมิตฺติ กฺ्षิเณ พหิรฺธาทฺตฺมาตฺมเมว จ

นิรฺฤตฺยต อฺปาทานํ ตตฺกฺษยาจฺจมนฺนหะ กฺ्षยะ.

內外我我所， 盡滅無有故， 諸受即為滅， 受滅則身滅。

เมื่อความยึดมั่นถือมั่นว่า “ตัวฉัน” “ของของฉัน” ทั้งภายนอกและภายในดับไป อุปาทานก็ดับลง เพราะการดับไป
ของอุปาทาน การเกิดก็สิ้นไปด้วย

18-(5)

karmakleśakṣayānmokṣaḥ karmakleśā vikalpataḥ

te prapañcātprapañcastu śūnyatāyām nirudhyate.

กรุเกลศกษยานโมกษะ กรุมเกลศฯ วิกุลปะตะ

เต ปรปญจตปรปญจสตฺตุ ศฺนฺยตายำ นิรุฑฺยเต.

業煩惱滅故， 名之為解脫， 業煩惱非實， 入空戲論滅，

ความหลุดพ้น (โมกษะ) เป็นผลของความสิ้นไปของกรรมและกิเลสกรรมและกิเลสเกิดจากความดำริผิด (วิกัล
ปะ) ความดำริผิดเป็นบ่อเกิดแห่งประปัญจธรรม ประปัญจธรรมย่อมดับไปในศูนฺยตา

18-(6)

ātmetyapi prajñāpitamanātmetyapi deśitam

buddhairnātmā na cānātmā kaścidityapi deśitam.

อาตุเมตฺยปิ ปรฺจฺญฺปิตฺมนาทฺเมตฺยปิ เทตฺติตฺม

พุทฺโธรฺนฺนาตฺมา น จานฺนาตฺมา จศฺฉฺฉิทิตฺยปิ เทตฺติตฺม.

諸佛或說我， 或說於無我， 諸法實相中， 無我無非我。

พระพุทฺธเจ้าทั้งหลายทรงแสดงเรื่องอัตตา (อัตตมัน) และอนัตตา (อนาตมัน) ไว้แล้ว แต่ไม่ทรงชี้สิ่งใดว่าเป็นอัตตาและ
อนัตตา

18-(7)

nivṛttamabhidhātavyam nivṛtte cittagocare

anutpannāniruddhā hi nirvāṇamiva dharmatā.

นิวฺรุตฺตมภิธฺาตฺวฺยํ นิวฺรุตฺเต จิตฺตโคจเร

อนฺตฺปนฺนฺานิรฺุฑฺธา หิ นิรฺวฺาณมิว ฐรมฺตา.

諸法實相者， 心行言語斷， 無生亦無滅， 寂滅如涅槃。

เมื่ออารมณ์ที่เป็นทางเดินของจิตดับลง ชื่อที่จะเรียกก็ดับไป เพราะว่าภาวะธรรมซึ่งไม่เกิดและไม่ดับเป็นธรรมดา
เช่นเดียวกับพระนิพพาน

18-(8)

sarvam tathyam na va tathyam tathyam catathyameva ca

naivātathyam naiva tathyametadbuddhānuśāsanam.

สรวุ ตถุยั น วา ตถุยั ตถุยั จาตถุเมว จ

โนวาทถุยั นว ตถุยเมตตพทุฑาณูศาสนมฺ.

一切實非實， 亦實亦非實， 非實非非實， 是名諸佛法。

ธรรมพสิ่งเป็นจริงไม่เป็นจริง ทั้งเป็นจริงและไม่เป็นจริง และทั้งเป็นจริงก็ไม่ใช่ ไม่เป็นจริงก็ไม่ใช่ นี่คืคำสอนของ
พระพุทเจ้า

18-(9)

aparapratyayam śāntam prapañcairaprapañcitam

nirvikalpamanānāṛthametad tattvasya lakṣaṇam.

อปรปรตถุยั ศานตุํ ปฺรปญฺไจรปฺรปญฺจิตมฺ

นิริวิกल्पมนานารุฑเมตต ตตตวสุย ลกฺษณมฺ.

自知不隨他， 寂滅無戲論， 無異無分別， 是則名實相。

ธรรมชาติที่ไม่อาศัยปัจจัยปรุงแต่ง สงบระงับ ไม่เคลือบด้วยประบัญญัติธรรม ไม่มีความดำริผิด ไม่มีความหมาย
หลายอย่าง นี่คืคุณสมบัตินเฉพาะของความจริง (ดีตธรรม)

18-(10)

pratītya yadyadbhavati na hi tavattadeva tat

na canyadapi tattasmannocchinnam napi śāsvatam.

ปรตีตย ยทุยทุภาวติ น หิ ตาวตติเทว ตต

น จานุยทปี ตตตสุมานโนจฉินฺนํ นาปี.ศาสุวตมฺ.

若法從緣生， 不即不異因， 是故名實相， 不斷亦不常。

ธรรมชาติใด มีอยู่โดยไม่อิงอาศัยสิ่งอื่น ธรรมชาตินั้นไม่เหมือนหรือแตกต่างจากสิ่งนั้น ดังนั้น ธรรมนั้นไม่ขาดสูญ
ไม่เป็นของเที่ยง

18-(11)

anekāṛthamanānāṛthamanucchedamaśāsvatam

etattalokaṇāthānām buddhānām śāsanāmṛtam.

อเนการุฑมนานารุฑมนุจเฉทมศาสุวตมฺ

เอตตตลฺโลกนาถานำ พุฑุฑานำ ศาสนามุฑตมฺ.

不一亦不異， 不常亦不斷， 是名諸世尊， 教化甘露味。

ธรรมชาติใดไม่เป็นสิ่งเดียวกัน ไม่มีความหมายหลายอย่าง ไม่ขาดสูญ ไม่มีความเที่ยง นี่คืคำสอนที่เป็นอมตะ
ของพระพุทเจ้า พระองค์ผู้เป็นที่พึ่งของโลก

18-(12)

สัมพุทธานามนุตฺปาเท ศฺราวกาณฺหา ปฺุนหะ กฺุษเย

จฺญานํ ปฺรเตยฺกพฺุทธานามสํสฺรตฺตาตฺปฺรฺวฺรตฺเต.

若佛不出世， 佛法已滅盡， 諸辟支佛智， 從於遠離生。

เมื่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้าไม่ทรงอุบัติ (ในโลก) และยิ่งไปกว่านั้น การหมดสิ้นไปของเหล่าพระสาวกของพระองค์ พระปัญญาของพระปัจเจกพุทธเจ้า ย่อมเกิดขึ้นอย่างสมบูรณ์อย่างไม่อิงอาศัยผู้ใด (เป็นครู)

บทที่ 19

Kālaparīkṣā 觀時品第十九

กาลปริกษา การพิสูจน์ความจริงเรื่องกาล(เวลา)

19-(1)

pratyutpanno' nāgataśca yadyatītamapekṣya hi pratyutpanno' nāgataśca kale' tite bhavisyatah.

ปรตฺยุตฺปนฺโน' นาคตฺศฺจ ยตฺยตฺตีตมเปกฺษย หิ ปรตฺยุตฺปนฺโน' นาคตฺศฺจ กาลे' ตีเต ภวิสฺยตตะ.

若因過去時， 有未來現在； 未來及現在， 應在過去時。

ถ้าว่า ปัจจุบันและอนาคตขึ้นอยู่กับอดีต กาลปัจจุบันและกาลอนาคต ก็จักมีอยู่ในเวลาที่เป็นอดีตกาล

19-(2)

pratyutpanno' nagataśca na stastatra punaryadi

pratyutpanno' nagataśca syātām kathamapekṣya tam.

ปรตฺยุตฺปนฺโน' นาคตฺศฺจ น สฺตตฺสฺตฺตฺร ปฺนฺรยติ ปรตฺยุตฺปนฺโน' นาคตฺศฺจ สฺยตฺตา กถมเปกฺษย ตม.

若過去時中， 無未來現在； 未來現在時， 云何因過去。

ถ้าปัจจุบันและอนาคตไม่มีอยู่ในอดีต ปัจจุบันกับอนาคตจะเกี่ยวข้องกับอดีตได้อย่างไร?

19-(3)

anapekṣya punah siddhirnāītam vidyate tayoh pratyutpanno' nagataśca tasmātkālo na vidyate.

อนเปกฺษย ปฺนฺหะ สิทฺธิรฺนาตีตํ วิทฺยเต ตโยหะ ปรตฺยุตฺปนฺโน' นาคตฺศฺจ ตสฺมาตฺกาโล น วิทฺยเต.

不因過去時， 則無未來時， 亦無現在時， 是故無二時。

อีกอย่างหนึ่ง เมื่อปัจจุบันและอนาคตไม่อิงอาศัยอดีต ทั้งกาลทั้งสอง (คือ ปัจจุบันและอนาคต) ไม่สามารถพิสูจน์ได้ว่ามีอยู่ เพราะฉะนั้น ปัจจุบันกาลและอดีตกาลจึงไม่มีอยู่

19-(4)

etenaivavaśiṣṭau dvau krameṇa parivartakau uttamādhamamadhyādīnekatvādīmśca lakṣayet.

เอเตโนวาวาศิษฏา ทูวา กุรเมณ ปวิวตทา อุตตมาธมมธยาทีเนกตวาทศจ ลกษเยต.

以如是義故， 則知餘二時， 上中下一異， 是等法皆無。

ด้วยวิธีนี้ กาลที่เหลืออีก 2 (ได้แก่ อดีตเข้ากับอนาคต) ถูกเลื่อนไปโดยลำดับโดยสลับกัน โดยกำหนดวิธีจัดเป็นสูง ต่ำ กลาง เป็นต้น และเป็นหนึ่งเดียว เป็นต้น อาจช่วยให้เข้าใจได้

19-(5)

nāsthito grhyate kālah sthitaḥ kālo na vidyate yo grhyetagrhitāśca kālah prajñapyate katham.

นาสฺถิตอ กฤษเยเต กาละ สฺถิตะ กาโล น วิดยเต โย กฤษเยตากรหิตศจ กาละ ปฺรจฺญปฺยเต กถม.

時住不可得， 時去亦叵得， 時若不可得， 云何說時相？

เวลาที่ไม่หยุดนิ่ง ไม่สามารถถูกยึดจับได้ ส่วนเวลาซึ่งอยู่นิ่งที่ถูกยึดจับได้ก็ไม่มี ถ้าเราไม่จับยึดเวลาที่ควรจับไว้ได้ เราจะรู้จักเวลานั้นได้อย่างไร?

19-(6)

bhavam pratītya kālaścetkālo bhāvādrte kutah na ca kaścana bhāvo' sti kutaḥ kālo bhaviṣyati.

ภาวํ ปฺรตีตฺย กาลศฺเจตฺกาลี ภาวาทฺฤเต กุตตะ น จ กศฺจน ภาวอ' สฺติ กุตตะ กาลี ภวิษฺยติ.

因物故有時， 離物何有時？ 物尚無所有， 何況當有時！

บทที่ 20

Samagriparikṣāhamuch 觀因果品第二十

สามคุรีปริกฺษา การพิสูจน์ความจริงเรื่องสามัคคี(การรวมตัวกัน)

20-(1)

hetośca pratyayānām ca sāmagryā jāyate yadi

phalamasti ca samagryāṃ sāmāgryā jāyate katham. yale katham,

हेतुस्य प्रतययानां च साम्प्रया चयते यति फलमस्ति च साम्प्रया साम्प्रया चयते गद्य.

若眾緣和合， 而有果生者； 和合中已有， 何須和合生？

ถ้าผลเกิดจากความสามัคคีของเหตุและปัจจัย และผลมีอยู่แล้วในสามัคคีนั้น ผลนั้นจะเกิดจากการรวมตัวกันนั้นได้อย่างไร?

20-(2)

hetośca pratyayānām ca sāmāgryā jāyate yadi

phalam nāsti ca samagryāṃ sāmāgryā jāyate katham.

हेतुस्य प्रतययानां च साम्प्रया चयते यति फलं नास्ति च साम्प्रया साम्प्रया चयते गद्य.

若眾緣和合， 是中無果者， 云何從眾緣， 和合而果生？

ถ้าผลเกิดจากการรวมตัวกันของเหตุและปัจจัย และผลไม่มีตัวอยู่ในการรวมตัวกันนั้น ผลนั้นจะเกิดจากการรวมตัวกันนั้นได้อย่างไร?

20-(3)

hetośca pratyayanam ca samagryāmasti cetphalam

grhyeta nanu samagryāṃ sāmāgryam ca na grhyate.

हेतुस्य प्रतययानां च साम्प्रयामस्ति जेतुफलम कुणुयेत ननु साम्प्रया साम्प्रया च न कुणुयेते.

若眾緣和合， 是中有果者； 和合中應有， 而實不可得。

ถ้าผลมีอยู่ในการรวมตัวกันของเหตุและปัจจัย ผลควรจะจับต้องได้อย่างแน่นอน แต่ผลไม่ถูกจับต้องได้ในการรวมกันนั้น

20-(4)

hetośca pratyayanam ca samagryām nāsti cetphalam

hetavaḥ pratyayaśca syurahetupratyayaiḥ samāḥ.

हेतुस्य प्रतययानां च साम्प्रया नास्ति जेतुफलम हेतवः प्रतययास्य स्युरहेतुप्रतययैः समाः.

若眾緣和合， 是中無果者； 是則眾因緣， 與非因緣同。

ถ้าผลไม่มีอยู่ในการรวมตัวกันของเหตุและปัจจัย เหตุและปัจจัยเหล่านี้จะเป็นเหมือนความไม่ใช่เหตุและปัจจัย

20-(5)

hetukam phalasya datva yadi heturnirudhyate

yaddattam yanniruddham ca heterātmadvayam bhavet.

เหตุก็ ผลสูญ ทดว่า ยทิ เหตุรฺนิรฺรุธฺยเต

ยทฺทตฺตํ ยนฺนฺรฺรุธฺตํ จ เหฺโตราตฺมทฺวํ ภาเวตฺ.

若因與果因， 作因已而滅， 是因有二體， 一與一則滅。

ถ้าเหตุทำหน้าที่ความเป็นเหตุที่ผลิตผลแล้วดับไป เหตุดังกล่าวจะมีหน้าที่ 2 ประการ คือ 1 เหตุที่ทำหน้าที่ให้
เกิดผล และ 2 เหตุที่ดับไปแล้ว

20-(6)

hetum phalasyādatvā ca yadi heturnirudhyate

hetau niruddhe jātam tatphalamāhetukam bhavet.

เหตฺ ผลสุยาทฺวํ จ ยทิ เหตุรฺนิรฺรุธฺยเต

เหเตา นิรฺรุธฺเต ชาตํ ตตฺผลมาเหตุกา ภาเวตฺ.

若因不與果， 作因已而滅， 因滅而果生， 是果則無因。

ถ้าเหตุไม่ได้ทำหน้าที่ให้ความเป็นเหตุที่จะผลิตผลแล้วดับไป เมื่อเหตุดับแล้ว ผลซึ่งเกิดขึ้นตามมาจากเหตุที่ดับ
ไปแล้วนั้น พึ่งเป็นผลที่เกิดโดยไม่มีเหตุ (อเหตุกะ)

20-(7)

phalam sahaiva sāmagryā yadi prādurbhavetpunah

ekakālau prasajyete janako yaśca janyate.paunch

ผลํ สหฺไว สามกรฺยา ยทิ ปฺราทรฺภเวตฺปนฺนํ

เอกกาเลา ปฺรสจฺยเต ชนโก ยศฺจ ชนฺยเต.

若眾緣合時， 而有果生者， 生者及可生， 則為一時俱。

ถ้าผลพึ่งเกิดขึ้นพร้อมกับการรวมตัวกันของเหตุและปัจจัย ความผิดพลาดจะเกิดขึ้นว่า ผู้ทำให้เกิดกับสิ่งที่ถูกทำ
ให้เกิดพึงมีในเวลาเดียวกัน

20-(8)

pūrvameva ca samagryāḥ phalam pradurbhavedyadil

hetupratyayanirmuktam phalamāhetukam bhavet.

ปุรวเมว จ สามคฺรฺยาะ ผลํ ปฺราหฺฏรฺกเวทฺยทฺติ

เหตุปรตฺยยนิรมุคฺตํ ผลมาเหตุกํ ภเวตฺ.

若先有果生， 而後眾緣合， 此即離因緣， 名為無因果

ถ้าผลมีอยู่ ก่อนการรวมตัวกันของเหตุและปัจจัย โดยปราศจากเหตุและปัจจัย ผลก็จะมีอยู่โดยไม่มีเหตุ

20-(9)

niruddhe cetphalam hetau hetoh samkramanam bhavet

pūrvajātasya hetośca punarjanma prasajyate.

นิรุทฺธเจ เจตฺผลํ เหเตา เหโตะ สํกฺรณณํ ภเวตฺ

ปุรวชาติสฺย เหโตศฺจ ปฺนรฺชนฺม ปฺรตฺชยเต

若因變為果， 因即至於果， 是則前生因， 生已而復生。

ถ้าเหตุดับไปแล้ว ผลซึ่งจะกลายมาเป็นการแปรเปลี่ยนรูปของเหตุพึงบังเกิดขึ้น การเกิดขึ้นอีกของเหตุที่เคยเกิดมาก่อนแล้วจะเป็นผลตามมา

20-(10)

janayetphalamutpannam niruddho' stamgatah katham

tisthannapi katham hetuh phalena janayedvrtah.

ชนเยตฺผลมฺตฺปนฺนํ นิรุทฺธโ' สฺตํคต กถมฺ

ติษฺฐนฺนปฺปี กถํ เหตุะ ผลเณ ชนเยทฺวฤตฺตะ.

云何因滅失， 而能生於果？ 又若因在果， 云何因生果？

เหตุที่ดับหายไปแล้ว จะทำให้เกิดผลซึ่งได้เกิดขึ้นแล้ว เกิดขึ้นได้อย่างไร? เหตุซึ่งกำลังให้ผลอยู่ และถูกห้อมล้อมอยู่ด้วยจะสร้างผลให้เกิดขึ้นได้อย่างไร?

20-(11)

athāvṛtaḥ phalenāsau katamajjanayetphalam

na hyadṛṣṭvā vā dṛṣṭvā vā heturjanayate phalam.

อถาวฤตฺตะ ผลเณนาเสา กตมจฺชชนเยตฺผลมฺ

น หยทฺฤษฺฏวฺวา วา ทฺฤษฺฏวฺวา วา เหตุรฺชนยเต ผลมฺ.

若因遍有果， 更生何等果？ 因見不見果， 是二俱不生。

ถ้าเหตุไม่มีความสัมพันธ์กับผล ผลชนิดไหนที่เกิดขึ้น? เพราะเหตุไม่ได้ก่อให้เกิดผล โดยไม่คำนึงว่า มีผู้เห็น หรือไม่มีผู้เห็น

20-(12)

nāṭītasya hyatītena phalasya saha hetuna

nājātena na jātena samgatirjātu vidyate.

นาตีตสฺย หฺยตีเตน ผลสฺย สห เหตุนา

นาชาเตน น ชาเตน สํคตฺริชาตฺ วิหฺยเต

若言過去因， 而於過去果， 未來現在果， 是則終不合。

ขอให้พิสูจน์ความจริงว่า การรวมตัวกันของผลในอดีตกับเหตุในอดีต การรวมตัวกันของผลในอดีตกับเหตุที่ยังไม่เกิดขึ้น การรวมตัวกันของผลในอดีตกับเหตุที่เกิดในปัจจุบัน (ทั้งสามกระบวนการนี้) ไม่เคยเกิดขึ้นเลย

20-(13)

na jātasya hyajātena phalasya saha hetunā

nāṭītena na jātena samgatirjātu vidyate

น ชาตสฺย หฺยชาเตน ผลสฺย สห เหตุนา

นาตีเตน น ชาเตน สํคตฺริชาตฺ วิหฺยเต.

若言未來因， 而於未來果， 現在過去果， 是則終不合。

การรวมตัวกันของผลที่ยังไม่เกิดขึ้นกับเหตุที่ยังไม่เกิด การรวมตัวกันของผลในอดีตกับเหตุที่ยังไม่เกิด และการรวมตัวของผลที่ยังไม่เกิดกับเหตุที่เกิดในปัจจุบัน (ทั้งสามกระบวนการนี้) ไม่เคยเกิดขึ้นเลย

20-(14)

nājātasya hi jātena phalasya saha hetunā

nājātena na naṣṭena samgatirjātu vidyate.

นาชาตสฺย หิ ชาเตน ผลสฺย สห เหตุนา

นาชาเตน น นษฺฏฺเณ สํคตฺริชาตฺ วิหฺยเต.

若言現在因， 而於現在果， 未來過去果， 是則終不合。

การรวมตัวกันของผลที่ยังไม่เกิดกับเหตุที่เกิดแล้วในปัจจุบัน การรวมตัวกันของผลในอดีตกับเหตุที่ยังไม่เกิด การรวมตัวกันของผลที่ยังไม่เกิดกับเหตุที่ดับไปแล้ว (ทั้งสามกระบวนการนี้) ไม่เคยเกิดขึ้นเลย

20-(15)

asatyām samgatau hetuḥ katham janayate phalam

satyām vā samgatau hetuḥ katham janayate phalam.

อสตุยํ สํคเตา เหตุะ กถํ ชนยเต ผลมฺ

สตุยํ วา สํคเตา เหตุะ กถํ ชนยเต ผลมฺ.

若不和合者， 因何能生果？ 若有和合者， 因何能生果？

เมื่อไม่มีการรวมตัวกัน เหตุจะทำผลให้เกิดได้อย่างไร ? เมื่อมีการรวมตัวกัน เหตุจะทำให้ผลให้เกิดขึ้นได้อย่างไร?

20-(16)

hetu^h phalena sūnyaścetskatham janayate phalam

hetu^h phalenāśunyaścetskatham janayate phalam.

เหตุะ ผลเณ ศูนฺยศฺเจตฺกถํ ชนยเต ผลมฺ

เหตุะ ผลเณนาศูนฺยศฺเจตฺกถํ ชนยเต ผลมฺ.

若因空無果， 因何能生果？ 若因不空果， 因何能生果？

ถ้าเหตุว่างเปล่าจากผล เหตุจะสร้างผลให้เกิดได้อย่างไร? ถ้าเหตุไม่ว่างเปล่าจากผล เหตุจะสร้างผลให้เกิดได้อย่างไร?

20-(17)

phalam notpatsyate' sūnyamaśūnyam na nirotsyate

aniruddhamanutpannamaśūnyam tadbhaviṣyati.

ผลํ โนตฺปตฺสยเต' ศูนฺยมศูนฺยํ น นิโรตฺสยเต

อนิรุตฺตมฺนตฺปนฺนมศูนฺยํ ตทฺภวิษฺยติ.

果不空不生， 果不空不滅， 以果不空故， 不生亦不滅。

ผลที่ไม่เป็นสูญไม่อาจเกิดขึ้นได้ ผลที่ไม่เป็นสูญไม่อาจดับได้ (เพราะว่า) สิ่งที่ไม่เป็นสูญ จักไม่ดับและไม่เกิดขึ้น

20-(18)

kathamutpatsyate śūnyam katham śūnyam nirotsyate

śūnyamapyaniruddham tadanutpannam prasajyate.

กถมฺตฺปตฺสยเต ศูนฺยํ กถํ ศูนฺยํ นิโรตฺสยเต

ศูนฺยมปฺยนิรุตฺตํ ตทฺนตฺปนฺนํ ปฺรศชฺยเต.

果空故不生， 果空故不滅， 以果是空故， 不生亦不滅。

สิ่งที่เป็นสูญเกิดขึ้นได้อย่างไร? สิ่งที่เป็นสูญดับไปได้อย่างไร? ความเข้าใจว่า “ถ้าสิ่งใดเป็นสูญ สิ่งนั้นจะไม่ดับและไม่เกิดขึ้น” จะเป็นผลตามมา

20-(19)

heto^h phalasya caikatvam na hi jātūpapadyate

heto^h phalasya canyatvam na hi jātūpapadyate.

เหโตะ ผลสฺย ไจกตฺวํ น หิ ชาตฺตฺปพฺยเต

เหโตะ ผลสฺย จานฺยตฺวํ น หิ ชาตฺตฺปพฺยเต.

因果是一者， 是事終不然； 因果若異者， 是事亦不然。

เพราะว่า ตามที่รู้กัน ความเป็นหนึ่งเดียวกัน (ความเหมือนกัน) ของเหตุและผล ย่อมเป็นไปได้ และความแตกต่างกันของเหตุและผล ย่อมเป็นไปได้เช่นเดียวกัน

20-(20)

ekatve phalahetvoḥ syādaikyam janakajanyayoḥa

pṛthaktve phalahetvoḥ syattulyo heturahetunā.

เอกตเว ผลเหตุโหวะ สยามาไทกยัม ชนากจันยโยชะ

ปฤถกตเว ผลเหตุโหวะ สยามาตุลโย เหตุรเหตุนา.

若因果是一， 生及所生一； 若因果是異， 因則同非因。

ในความเป็นสิ่งเดียวกัน (ความเหมือนกัน) ของเหตุและผล จะมีความเป็นสิ่งเดียวกัน (ความเหมือนกัน) ของผู้ทำให้เกิดขึ้นกับสิ่งที่ถูกทำให้เกิดในความแตกต่างกันของเหตุและผล เหตุจะเท่ากับควมไร้เหตุ

20-(21)

phalam svabhāvasadbhūtam kim heturjanayiṣyati

phalam svabhāvāsadbhūtam kim heturjanayisyati.

ผล สวภาวสทฐฏัตถ์ ก็ เหตุจันยโยชะติ

ผล สวภาวาสทฐฏัตถ์ ก็ เหตุจันยโยชะติ

若果定有性， 因為何所生？ 若果定無性， 因為何所生？

เหตุจะทำให้เกิดผลซึ่งเป็นสิ่งที่มีตัวตนอยู่จริงอย่างมีสวภาวะได้หรือ? เหตุจะทำให้เกิดผลซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่มิตัวตนอยู่จริงอย่างมีสวภาวะได้หรือ?

20-(22)

na cājanayamānasya hetutvamupapadyate

hetutvānupapattau ca phalam kasya bhaviṣyati.

น จาจันยยามันสยา เหตุตุวมุปปทยเต

เหตุตุวานูปปตเตตา จ ผล กสย ภวิษยติ.

因不生果者， 則無有因相， 若無有因相， 誰能有是果？

ยิ่งกว่านั้น เมื่อผลไม่ได้ถูกเหตุทำให้เกิดขึ้น ความเป็นเหตุให้เกิดผลก็ไม่ถูกต้อง เมื่อเหตุไม่เกิดขึ้น (ในการสร้างผล) ผลจะเป็นผลของอะไร?

20-(23)

na ca pratyayahetūnāmiyamātmānamātmanā yā sāmagri janayate sā katham janayetphalam.

น จ ปรตฺยุยเหตุณามิยามาตุมานมาตฺมนา ยา สามคฺรี ชนยเต สกถํ ชนเยตฺตผลมฺ.

若從眾因緣， 而有和合生， 和合自不生， 云何能生果？

การรวมตัวของเหตุและปัจจัยไม่สามารถสร้างตัวเองนี้ให้เกิดด้วยตัวเองได้ การรวมตัวกันนั้น จะสร้างผลได้อย่างไร?

20-(24)

na samagrikṛtam phalam nāsāmagrikṛtam phalam asti pratyayasamagri kuta eva phalam vinā.

น สามคฺรีกฺฤตํ ผลํ นาสามคฺรีกฺฤตํ ผลมฺ อสฺติ ปรตฺยุยสามคฺรี กฺฤต เอว ผลํ วินา.

是故果不從， 緣合不合生； 若無有果者， 何處有合法？

ผลไม่ได้ถูกสร้างขึ้นโดยการรวมกัน (ของเหตุและปัจจัย) เพราะเหตุนั้นผลไม่ได้ถูกสร้างขึ้นโดยไม่มีการรวมกัน (ของเหตุและปัจจัย) เว้นขาดจากผล การรวมกันของปัจจัยจะมีมาจากไหน?

บทที่ 21

Sambhavavibhavaparīkṣā 觀成壞品第二十一

สํภววิภวปริกฺษา การรพิสูจนฺ์ความจริงเรื่องการเกิดและการดับ

21-(1)

vinā vā saha vā nāsti vibhavaḥ sambhavana vai

vinā vā saha vā nāsti sambhavo vibhavana vai.

วินา วา สห วา นาสฺติ วิภวะ สํภเวน ไว

วินา วา สห วา นาสฺติ สํภโว วิภเวน ไว

離成及共成， 是中無有壞； 離壞及共壞， 是中亦無成。

21-(2)

bhavisyati katham nāma vibhavaḥ sambhavam vinā

vinaiva janma maranam vibhavo nodbhavam vinā.

ภวิษฺยติ กถํ นาม วิภวะ สํภวํ วินา

วิโนว ชนฺม มรณํ วิภโว โนทฺภวํ วินา

若離於成者， 云何而有壞？ 如離生有死， 是事則不然。

21-(3)

sambhavenaiva vibhavaḥ katham saha bhavisyati

na janmamaramam caivam tulyakālam hi vidyate.

สัมภเวไนว วิภวะ กถํ สห ภวิษฺยติ

น ชนฺมมรณํ ใจวํ ตฺลฺยกาลํ หิ วิทฺยเต.

成壞共有者， 云何有成壞？ 如世間生死， 一時俱不然。

การดับจะมีพร้อมกับการเกิดได้อย่างไร ? เพราะว่า การเกิดและการตายจะเกิดในเวลาเดียวกันไม่เคยมี

21-(4)

bhavisyati katham nāma sambhavo vibhavam vinā anityata hi bhāveṣu na kadācinna vidyate.

ภวิษฺยติ กถํ นาม สัมภโว วิภวํ วินา

อนิตฺยตา หิ ภาวेषุ น กทาจิณฺน วิทฺยเต.

若離於壞者， 云何當有成？ 無常未曾有， 不在諸法時。

21-(5)

sambhavo vibhavenaiva katham saha bhaviṣyati na janmamaraṇam caiva tulyakālam hi vidyate.

สัมภโว วิภเวไนว กถํ สห ภวิษฺยติ

น ชนฺมมรณํ ใจว ตฺลฺยกาลํ หิ วิทฺยเต.

成壞共無成， 離亦無有成， 是二俱不可， 云何當有成？

การเกิดจะเกิดขึ้นพร้อมกับการดับได้อย่างไร? เพราะว่า การเกิดและการตายจะไม่เกิดในเวลาตรงกัน

21-(6)

sahānyonyena vā siddhirvinanyonyena vā yayoh

na vidyate tayoh siddhiḥ katham nu khalu vidyate.

(ฉบับจีนไม่ปรากฏ)

การพิสูจน์ยืนยันว่าสิ่งต่างๆ แต่ละอย่างเกิดขึ้นพร้อมกัน หรือเกิดแยกจากกัน ยังไม่เคยมี เพราะเหตุนั้น การพิสูจน์ยืนยันของสิ่งทั้งสอง คือ การเกิดขึ้น และการดับไปของสิ่งทั้งหลาย จะมีได้อย่างไร?

21-(7)

kṣayasya sambhavo nasti nākṣayasyāpi sambhavaḥ

kṣayasya vibhavo nasti vibhavo nākṣayasya ca.

กษยสย สัมภโว นาสติ นากษยสยาปี สัมภวะ

กษยสย วิภโว นาสติ วิภโว นากษยสย จ.

盡則無有成， 不盡亦無成； 盡則無有壞， 不盡亦不壞

ไม่มีการเกิดขึ้นของสิ่งที่ดับสูญไปแล้ว และไม่มีการเกิดขึ้นของสิ่งที่ยังไม่ดับสูญไป เช่นเดียวกัน ไม่มีการดับไปของสิ่งที่สิ้นสูญไปแล้ว และไม่มีการดับไปของสิ่งที่ยังไม่สิ้นสูญ

21-(8)

sambhavo vibhavaścaiva vina bhāvam na vidyate

sambhavam vibhavam caiva vina bhāvo na vidyate.

สัมภโว วิภวสฺสโวจว วินาภาวํ น วิทฺยเต

สัมภํ วิภवं โจว วินา ภาวโ น วิทฺยเต.

若離於成壞， 是亦無有法； 若當離於法， 亦無有成壞。

ถ้าปราศจากสิ่งที่มีอยู่ การเกิดขึ้นและการดับไปย่อมไม่มี ถ้าปราศจากการเกิดขึ้นและการดับไป สิ่งที่มีอยู่ย่อมไม่มี

21-(9)

sambhavo vibhavaścaiva na śunyasyopapadyate

sambhavo vibhavaścaiva naśunyasyopapadyate.

สัมภโว วิภวสฺสโวจว น สฺนฺยสฺสโยปฺปทฺยเต

สัมภโว วิภวสฺสโวจว นาสฺนฺยสฺสโยปฺปทฺยเต

若法性空者， 誰當有成壞？ 若性不空者， 亦無有成壞。

การเกิดขึ้นและการดับไปของสิ่งที่เป็นสูญ ย่อมไม่เกิด การเกิดขึ้นและการดับไปของสิ่งที่ไม่เป็นสูญ ก็ไม่เกิดขึ้น เช่นเดียวกัน

21-(10)

sambhavo vibhavaścaiva naika ityupapadyate

sambhavo vibhavaścaiva na nanetyupapadyate.

สัมภโว วิภวสฺสโวจว ไนค อิตฺยฺยฺยฺยฺย

สัมภโว วิภวสฺสโวจว น นานเตยฺยฺยฺย

成壞若一者， 是事則不然； 成壞若異者， 是事亦不然。

ไม่ควรถือว่า การเกิดและการดับเป็นสิ่งเดียวกัน และไม่ควรถือว่า การเกิดและการดับเป็นของแตกต่างกัน

21-(11)

drsyate sambhavaścaiva vibhavaścaiva te bhavet

drsyate sambhavaścaiva mohādvibhava eva ca.

ทฤษฎีเต สัมภวสฺใจว วิภวสฺใจว เต ภเวต

ทฤษฎีเต สัมภวสฺใจว โมหาทวิภว เอว จ.

若謂以眼見， 而有生滅者， 則為是癡妄， 而見有生滅。

ท่านอาจเคยคิดว่า ท่านเห็นการเกิดขึ้น และการดับไป(ของสิ่งทั้งหลาย) และภาวะเหล่านั้นมีอยู่ แต่การเกิดขึ้น และดับไป (ของสิ่งทั้งหลาย) อาจถูกมองเห็นด้วยอำนาจของโมหะ

21-(12)

na bhāvājjāyate bhāvo bhāvo' bhāvānna jāyate

nābhāvājjāyate' bhāvo' bhāvo bhāvānna jāyate.

น ภาวาชฺชายเต ภาวี ภาวี' ภาวานฺน ชายเต

นาภาวาชฺชายเต' ภาวี' ภาวี ภาวานฺน ชายเต

從法不生法， 亦不生非法； 從非法不生， 法及於非法。

สิ่งที่มีอยู่ไม่ได้เกิดจากสิ่งที่มีอยู่ สิ่งที่มีอยู่ไม่ได้เกิดจากสิ่งที่ไม่มีอยู่ สิ่งที่ไม่มีอยู่ไม่ได้เกิดจากสิ่งที่ไม่มีอยู่ สิ่งที่ไม่
มีอยู่ไม่ได้เกิดจากสิ่งที่มีอยู่

21-(13)

na svato jāyate bhavaḥ parato naiva jāyate

na svataḥ parataścaiva jāyate jāyate kutaḥ.

น สุวโต ชายเต ภาวะ ปฺรโต ไนว ชายเต

น สุวตะ ปฺรตสฺใจว ชายเต ชายเต กุตะ.

法不從自生， 亦不從他生， 不從自他生， 云何而有生？

สิ่งที่มีอยู่ไม่ได้เกิดจากตนเอง ไม่ได้เกิดจากสิ่งอื่น ไม่ได้เกิดจากทั้งตนเองและจากสิ่งอื่น สิ่งที่มีอยู่เกิดมาจาก
ไหน?

21-(14)

bhāvamabhyupapannasya śāśvatocchedadarśanam

prasajyate sa bhavo hi nityo' nityo' tha va bhavet.

ภาวมภยฺอุปปนฺนสฺย ศาสฺวโตจฺเจตทฺรศฺนम्

ปฺรศชฺยเต ส ภาวี หิ นิตฺโย' นิตฺโย' ทฺวา ภเวต.

若有所受法， 即墮於斷常， 當知所受法， 為常為無常。

ความเห็นว่า ตัวตน (อัตตา) และโลกเที่ยงแท้ยั่งยืนอยู่ตลอดไป (สัสสตทิฏฐิ) และเห็นว่าตัวตน และโลกขาดสูญ (อุจเฉททิฏฐิ) จะติดตามผู้ที่ยอมรับความมีอยู่ของสรรพสิ่ง เพราะสำคัญไปว่า ความมีอยู่เป็นสิ่งที่เที่ยงหรือไม่เที่ยง

21-(15)

bhavamabhyupapannasya naivocchedo na **sās**vatam

udayavyayasamtana**h** phalahetvorbhava**h** sa hi.

ภวามภยูปปนนสย ไนไวจเฉโท น ศาศุตม

อุทยวยยสตันะ ผลเหตุโอรุภาวะ ส หิ.

所有受法者， 不墮於斷常， 因果相續故， 不斷亦不常。

21-(16)

udayavyayasamtana**h** phalahetvorbhava**h** sa cet

vyayasyāpunarutpatterhetüccheda**h** prasajyate.

อุทยวยยสตันะ ผลเหตุโอรุภาวะ ส เจต

วยยสยาปนรุตฺปตฺเตรเหตุจฺเจทะ ปฺรศฺชยเต

若因果生滅， 相續而不斷； 滅更不生故， 因即為斷滅。

(ผู้ตอบ) ถ้าความมีอยู่เป็นอยู่ของสภาวะธรรม คือ ลำดับของความสืบต่อของการเกิดและการดับไปแห่งเหตุและผล เมื่อสิ่งที่ดับไปแล้วจะไม่เกิดขึ้นมาอีก ความขาดสูญของเหตุและผลก็จะตามมา

21- (17)

sadbhāvasya svabhāvena nasadbhāvaśca yujyate

nirvāṇakāle coccheda**h** praśamadbhavasamtate**h**.

สทฺภวสฺย สวภวเณ นาสทฺภวสฺจ ยฺยเต

นโรวณกาลเ โจจฺเจทะ ปฺรศฺมาทฺภวสฺตเต

法住於自性， 不應有有無； 涅槃滅相續， 則墮於斷滅。

ความไม่มีอยู่ของสภาวะธรรมอย่างมีสภาวะย่อไม่เหมาะสม ในทางตรงกันข้าม ในเวลาบรรลุนิพพาน จะมีการขาดสูญของความสืบต่อของสังสารวัฏ (ภวสัสตติ) เพราะผลของความสงบอย่างยิ่ง เกิดขึ้น

(18)

carama na niruddhe ca prathamo yujyate bhava**h**

carame naniruddhe ca prathamo yujyate bhavaḥ.

จรมเน น นินรุทเต จ ปุรธโม ยุชฺชเต ภาวะ

จรมเน นานินรุทเต จ ปุรธโม ยุชฺชเต ภาวะ.

若初有滅者， 則無有後有；

初有若不滅， 亦無有後有。

21-(19)

nirudhyamane carame prathamo yadi jāyate

nirudhyamāna ekaḥ syājāyamāno' paro bhavet.

นินรุชฺชมาเน จรมเน ปุรธโม ยถิ ชายเต

นินรุชฺชมาน เอกะ สฺยาชฺชชายมานโน' ปโร ภเวต.

若初有滅時， 而後有生者，

滅時是一有， 生時是一有。

21-(20)

na cennirudhyamānaśca jāyamānaśca yujyate

sardham ca mriyate yeṣu teṣu skandheṣu jāyate.

น เจนุนินรุชฺชมานศฺจ ชายมานศฺจ ยุชฺชเต

สํารุธํ จ มฺริยเต ยฺ เตชฺ สกนฺนุเจชฺช ชายเต

若言於生滅， 而謂一時者，

則於此陰死， 即於此陰生。

ถ้าสิ่งที่กำลังดับไป เป็นสิ่งที่กำลังเกิดขึ้น เกิดขึ้นพร้อมๆกัน ซึ่งเป็นไปไม่ได้ สิ่งใดก็ตามเกิดที่ขันธทั้งหลาย สิ่งนั้นย่อมตายที่ขันธทั้งหลายในขณะเดียวกัน

21-(21)

evam triṣvapi kāleṣu na yuktā bhavasamtatiḥ

triṣu kāleṣu yā nāsti sa katham bhavasamtatiḥ.

เอวํ ตฺริชฺชวปี กาเลชฺช น ยุกฺตา ภวสํตติะ

ตฺริชฺช กาเลชฺช ยา นาสฺติ สํ กถํ ภวสํตติะ.

三世中求有， 相續不可得，

若三世中無， 何有有相續？

สรุปว่า ความสืบต่อของการมีอยู่ ไม่สามารถเกิดในกาลทั้งสาม ความสืบต่อใดไม่เกิดขึ้นในกาลทั้งสาม ความสืบต่อของการมีอยู่นั้น เกิดขึ้นได้อย่างไร?

ตถาคตปริกษา การพิสูจน์ความจริงเรื่องพระตถาคต

22-(1)

skandha na nanyaḥ skandhebhyo nasmin skandha na teṣu saḥ

tathāgataḥ skandhavanna katamo' tra tathāgataḥ.

สกุณธา น นานนยะ สกุณนญโย นาสฺมินุ สกุณธา น เตษุ สะ ตถาคตตะ สกุณธวานฺน กตโม' ตฺร ตถาคตตะ.

非陰不離陰， 此彼不相在； 如來不有陰， 何處有如來？

พระตถาคต ไม่ได้เป็นชั้นทั้งหลาย ไม่ได้แตกต่างจากชั้นทั้งหลาย ชั้นทั้งหลายไม่ได้อยู่ในพระตถาคต พระตถาคตไม่ได้อยู่ในชั้นทั้งหลาย และพระตถาคตไม่ได้เป็นเจ้าของชั้นทั้งหลาย (ในบริบทนี้)พระตถาคตคือใคร?

22-(2)

buddhaḥ skandhānupādāya yadi nāsti svabhāvataḥ

svabhāvataśca yo nāsti kutaḥ sa parabhavataḥ.

พุทฺธะ สกุณฺธานุปาทาย ยถิ นาสฺติ สฺวภาวตะ สฺวภาวตฺสจ โย นาสฺติ ภูตะ ส ปฺรภาวตะ.

陰合有如來， 則無有自性； 若無有自性， 云何因他有？

ถ้าพระพุทธรเจ้า ทรงอิงอาศัยชั้นทั้งหลาย พระองค์ย่อมไม่ทรงดำรงอยู่ด้วยสวภาวะ เมื่อพระองค์ไม่ทรงดำรงอยู่ด้วยสวภาวะ พระองค์.จะทรงดำรงอยู่ด้วยปรภาวะได้อย่างไร?

22-(3)

pratītya parabhāvam yaḥ so'nātmetyupapadyate

yaścānātmā sa ca katham bhaviṣyati tathāgataḥ.

ปรตีตฺย ปฺรภาวํ ยะ ไส' รัคฺเมตฺยฺอุปฺพฺยเต ยศฺจนาตฺมา ส จ กถํ ภวิษฺยติ ตถาคตตะ.

法若因他生， 是即為非我； 若法非我者， 云何是如來？

ผู้ใดอิงอาศัยผู้อื่นเป็นอยู่ (ปรภาวะ) ผู้นั้นย่อมขึ้นชื่อว่า “ผู้ไม่มีอัตตา ผู้ใดไม่มีอัตตา ผู้นั้นจักเป็นพระตถาคตได้อย่างไร?

22-(4)

yadi nāsti svabhavaśca parabhavaḥ katham bhavet

svabhāvaparabhāvābhyamṛte kaḥ sa tathāgataḥ.

ยทิ นาสฺติ สฺวภาวสฺจ ปรภาวสฺ กถํ ภเวตุ

สฺวภาวปรสฺภาวามุยามุเต กสฺ ส ตถาคตสฺ.

若無有自性， 云何有他性？ 離自性他性， 何名為如來？

ถ้าสวภาวไม่มี ปรภาวจะมีได้อย่างไร ? ปราศจากภาวทั้งสอง คือ สวภาวและปรภาว พระตถาคตนั้นคือใคร?

22-(5)

skandhan yadyanupādāya bhavetkaścittathāgatah

sa idānīmupādadyadupādāya tato bhavet.

สฺกนฺธานํ ยตฺยนุปาทาย ภเวตุกสฺจิตฺตถาคตสฺ

ส อิทานิมนุปาทตฺยนุปาทาย ตโต ภเวตุ.

若不因五陰， 先有如來者， 以今受陰故， 則說為如來。

ถ้าหากว่า พระตถาคตองค์ใดองค์หนึ่ง ฟังอุบัติขึ้นโดยไม่อิงอาศัยชั้น 5 (แต่) ณ ปัจจุบันนี้ พระตถาคตทรงอุบัติขึ้น (ในโลก) โดยอาศัยชั้น 5 และต้องทรงอิงอาศัยตลอดไป

22-(6)

skandhamścāpyanupadaya nāsti kaścittathāgatah

yaścā nāstyanupadaya sa upadasyate katham.

สฺกนฺธํ สฺจ ปฺย นุปาทาย นาสฺติ กสฺจ จิตฺตถาคตสฺ

ยสฺจ นาสฺตฺย นุปาทาย ส อฺปาทาสฺยเต กถมฺ.

今實不受陰， 更無如來法， 若以不受無， 今當云何受？

พระตถาคตผู้ไม่อิงอาศัยชั้น 5 สักองค์หนึ่งก็ไม่มี เมื่อพระตถาคตที่ไม่อิงอาศัยชั้น 5 ไม่มี พระตถาคตนั้นจะถูกทำให้อิงอาศัยชั้น 5 ได้อย่างไร?

22-(7)

na bhavatyanupādattamupādānam ca kimcana

na casti nirupādānaḥ kathamcana tathāgataḥ.

น ภวตฺย นุปาทตฺตมฺ ปาทานํ จ กิञฺ

น จาสฺติ นฺรฺูปาทานสฺ กถิञฺ ตถาคตสฺ.

若其未有受， 所受不名受， 無有無受法， 而名為如來。

ความยึดมั่นถือมั่นในขั้นทั้งหลายไม่มี และอุปาทานในขั้นทั้งหลายก็ไม่มี เมื่อความมีอุปาทานไม่มี พระ
ตถาคตจะมีได้อย่างไร

22-(8)

tattvänyatvena yo nāsti mṛgyamāṇaśca pañcadhā

upādānena sa katham prajñapyeta tathāgataḥ.

ตตฺตฺวานุยตุเวณ โย นาสฺติ มฺฤคฺยมาณสฺจ ปญฺจธา

อุปาทาเนน ส กถํ ปฺรจฺญฺปิเยต ตถาคตเต.

若於一異中， 如來不可得， 五種求亦無， 云何受中有？

เมื่อถูกติดตามค้นหาด้วยอาการ 5 อย่าง ปรากฏว่าพระตถาคตไม่มีอยู่ในความเหมือน และความแตกต่างกัน
จากขั้นทั้งหลาย พระตถาคตจะถูทำให้ปรากฏพระองค์ผ่านทางอุปาทานขั้นได้อย่างไร

22-(9)

yadapīdamupādānam tatsvabhāvatvānna vidyate

svabhāvataśca yannāsti kutastatparabhavataḥ.

ยทปี้ทมฺอุปาทานํ ตตฺสฺวภาวตฺวานน วิทฺยเต

สฺวภาวตสฺจ ยนฺนํนาสฺติ กุตสฺตตฺปรภาวตเต.

又所受五陰， 不從自性有， 若無自性者， 云何有他性？

แม้ความยึดถือขั้นนี้ ไม่มีอยู่โดยความเป็นสวภาวะ สิ่งใดไม่มีอยู่โดยสวภาวะ สิ่งนั้นจะมีอยู่โดยปรภาวะได้
อย่างไร?

22-(10)

evam sunyamupādānamupādātā ca sarvaśaḥ

prajñapyate ca sunyena katham śūnyastathāgataḥ.

เอวํ สฺนฺยมฺอุปาทานมฺอุปาทาทา จ สฺรวสฺเต

ปฺรจฺญฺปิเยเต จ สฺนฺเยน กถํ สฺนฺยสฺตถาคตเต.

以如是義故， 受空受者空， 云何當以空， 而說空如來？

สิ่งที่ถูกยึดถือและผู้ยึดถือทั้งหมดล้วนเป็นสูญด้วยกันทั้งสิ้น พระตถาคตซึ่งก็เป็นสูญ จะพึงถูกรู้ โดยวิธีการที่เป็น
สูญได้อย่างไร?

22-(11)

śūnyamiti na vaktavyamaśūnyamiti vā bhavet

ubhayam nobhayam ceti prajñāptyartham tu kathyate.

ศุนฺยมิตฺติ น วกฺตวฺยมศุนฺยมิตฺติ วา ภเวต

อุภยํ โนภยํ เจติ ปฺรจฺญฺญปฺตฺยรฺถํ ตํ กถฺยเต.

空則不可說， 非空不可說， 共不共叵說， 但以假名說。

ไม่ควรกล่าวว่าเป็นสูญ หรือไม่สูญ เป็นทั้งสอง หรือไม่เป็นทั้งสอง ส่วนคำนี้ที่คนทั้งหลายใช้พูดกัน เป็นเพียงสักว่าชื่อเรียกเท่านั้น

22-(12)

śāśvatāsāśvatadya kutaḥ śānte catuṣṭayam

antānantādi capyatra kutaḥ śānte catuṣṭayam.

ศาศฺวตาศาศฺวตาทุยา กุตะ ศานฺเต จตฺตฺษฏฺยม

อนฺตานนฺตาทิ จาปฺยตฺร กุณฺตะ ศานฺเต จตฺตฺษฏฺยม.

寂滅相中無， 常無常等四； 寂滅相中無， 邊無邊等四。

เงื่อนไขเลือก 4 ประการ (จตุชโกฏีทางวิชาตรรกวิทยา) ของความเที่ยง ความไม่เที่ยง ฯลฯ ในเรื่องนี้มีอยู่ในความสงบ(ศานติ) ได้อย่างไร? เช่นเดียวกัน เงื่อนไขเลือก 4 ประการ ว่าด้วยความมีที่สุด และความไม่มีที่สุด ฯลฯ แม้ในเรื่องนี้ มีอยู่ในความสงบได้อย่างไร?

22-(13)

yena graho gṛhītastu ghano' stīti tathāgataḥamprints

nāstīti sa vikalpayannirvṛtasyāpi kalpayet.

เยน กราหิ กรฺหิตฺสฺตุ กฺฆนโ' สฺตีติ ตถาคตะ

นาสฺตีติ ส วิคฺลฺปยณฺนิริวฺรฺตสฺยาปิ กฺลฺปเยต.

邪見深厚者， 則說無如來； 如來寂滅相， 分別有亦非。

ผู้ใดมีความยึดถือเหนียวแน่นว่า พระพุทธเจ้ามีอยู่หรือไม่อยู่ ผู้นั้นย่อมคิดปรุงแต่งต่อไปว่า บุคคลมีอยู่หรือไม่มีหลังจากตายไปแล้ว

22-(14)

svabhāvavataśca śūnye' smimścintā naivopapadyate

param nirodhadbhavati buddho na bhavati vā.

สวภาวตสฺจ ศฺนุเย' สฺมีศฺจินฺตา ในโวปปทฺยเต

ปรี นิโรธาทฺภาวตี พุทฺโธ น ภาวตีตี วา.

如是性空中， 思惟亦不可， 如來滅度後， 分別於有無。

เมื่อพระตถาคตทรงว่างจากความเป็นอยู่ที่เรียกว่า สวภาวะ ความคิดคำนึงว่า พระพุทธเจ้ามีอยู่ หรือไม่มีอยู่
หลังจากทรงดับขันธปรินิพพานแล้วจึงไม่เกิดขึ้น

22-(15)

prapañcayanti ye buddham prapañcāṭītamavyayam

te prapañcahatāḥ sarve na paśyanti tathāgatam.

ปรฺปญฺจยฺนฺตี เย พุทฺธํ ปรฺปญฺจจตีตมวฺยยมฺ

เต ปรฺปญฺจหตฺตา สฺรวฺเ น ปศฺยนฺตี ตถาคตมฺ.

如來過戲論， 而人生戲論， 戲論破慧眼， 是皆不見佛。

ผู้ใดคิดปรุงแต่งเกี่ยวกับพระพุทธเจ้า ผู้ทรงดำรงอยู่เหนือการปรุงแต่ง ผู้นั้นทั้งหมดถูกความคิดปรุงแต่งทำร้าย
ย่อมไม่เห็นพระตถาคต

22-(16)

tathāgato yatsvabhāvastatsvabhāvamidam jagat

tathāgato niḥsvabhāvo niḥsvabhavamidam jagat.

ตถาคโต ยตฺสวภาวสฺตตฺสวภาวมิตฺ ฆคตฺ

ตถาคโต นิสฺสวภาโว นิสฺสวภาวมิตฺ ฆคตฺ.

如來所有性， 即是世間性； 如來無有性， 世間亦無性。

สิ่งใดเป็นสวภาวะของพระตถาคต สิ่งนั้นเป็นสวภาวะของโลกนี้ เนื่องจากพระตถาคตทรงปราศจากสวภาวะ โลก
นี้ก็ปราศจากสวภาวะด้วย

บทที่ 23

Viparyāsaparīkṣā 觀顛倒品第二十三

วิปรฺยาสปรฺริกฺษา การพิสฺฐจฺนฺความจริงเรื่องความหลงผิด

23-(1)

samkalpaprabhavo rāgo dveṣo mohaśca kathyate

śubhāśubhaviparyāśān sambhavanti pratītya hi.

สังขลุปปรภโว ราโค เทวโซ โมหสุจ กถยเต

ศุภาศุภวิปรุยาसानุ สัมภวนฺติ ปรตีตฺย หิ.

從憶想分別， 生於貪恚癡， 淨不淨顛倒， 皆從眾緣生。

(ผู้คัดค้าน) มีผู้กล่าวว่า ราคะ เทวษ (โทษะ) และโมหะ เกิดจากความคิดปรุงแต่ง เพราะว่า กิเลสเหล่านี้เกิดขึ้น โดยอิงอาศัยความหลงผิดเกี่ยวกับความงาม (ศุภสัญญา) และความไม่งาม (อศุภสัญญา)

23-(2)

subhāśubhaviparyāśān sambhavanti pratītya ye

te svabhāvānna vidyante tasmāt kleśā na tattvataḥ.

ศุภาศุภวิปรุยาसानุ สัมภวนฺติ ปรตีตฺย เย

เต สฺวภวานฺน วิฑฺยนฺเต ตสฺมาตฺ เกลฺสา น ตตฺตฺวตฺเต.

若因淨不淨， 顛倒生三毒， 三毒即無性， 故煩惱無實。

(ผู้ตอบ) กิเลสเหล่านี้โดยย่อเกิดขึ้น เพราะความหลงผิดเกี่ยวกับศุภสัญญา และอศุภสัญญา กิเลสเหล่านี้ย่อมไม่มีอยู่จริงอย่างมีสภาวะ เพราะฉะนั้น กิเลสทั้งหลาย จึงไม่เป็นของจริง

23-(3)

ātmano' stitvanāstitve na kathamcicca sidhyataḥ

tam vināstitvanāstitve kleśānām sidhyataḥ katham.

อาตฺมโน' สฺติตฺวานาสฺตีเตว น กถํจิจฺจ สฺธิยฺเต

ตํ วินาสฺติตฺวานาสฺตีเตว เกลฺसानํ สฺธิยฺเต กถมฺ.

我法有以無， 是事終不成； 無我諸煩惱， 有無亦不成。

ความมีอยู่หรือ ความไม่มีอยู่ของอาตมมัน ยังไม่ถูกพิสูจน์ความจริงในทางใดๆ เลย เมื่อปราศจากอาตมมัน ความมีอยู่ และความไม่มีอยู่ของกิเลส จะถูกพิสูจน์ได้อย่างไร?

23-(4)

kasyaciddhi bhavantime kleśāḥ sa ca na sidhyati

kaścidāho vinā kamcitsanti kleśā na kasyacit.

กสฺยจิทฺติ ภวนฺตีเม เกลฺสาะ ส จ น สฺธิยฺติ

กศฺจิทาโห วินา กํจิตฺสนฺติ เกลฺสา น กสฺยจิตฺ.

誰有此煩惱， 是即為不成； 若離是而有， 煩惱則無屬。

เพราะว่า กิเลสเหล่านี้เป็นของใครคนหนึ่ง แต่ใครคนนั้น ยังไม่ได้ถูกพิสูจน์ว่ามีอยู่หรือไม่ เมื่อปราศจากผู้นั้น กิเลสเหล่านี้จะเป็นของใคร?

23-(5)

svakayadr̥stivat kleśaḥ kliste santi na pañcadhā

svakāyadr̥ṣṭivat kliṣṭam kleśeṣvapi na pañcadhā.

สวากายตฺตฤษฏิวตฺ ฤลสะอะ ฤลิสฺฆฺ สนฺติ น ปญฺจธา

สวากายตฺตฤษฏิวตฺ ฤลิสฺฏํ ฤลสะเศฺวปิ น ปญฺจธา

如身見五種， 求之不可得， 煩惱於垢心， 五求亦不得。

เช่นเดียวกับทิวฐฐิ (ความเห็น) ที่ว่า ข้าพเจ้าเป็นเจ้าของร่างกายของตน “กิเลส” ไม่ได้พบว่ามีอยู่ในผู้ที่มีกิเลสโดยวิธีการค้นหาทั้ง 5 เช่นเดียวกับทิวฐฐิ (ความเห็น) ว่า ข้าพเจ้าเป็นเจ้าของร่างกายของตน แม้ “ผู้ที่มีกิเลส” ก็ไม่ได้พบว่ามีอยู่ในกิเลสทั้งหลายโดยวิธีการค้นหาทั้ง 5

23-(6)

svabhāvato na vidyante śubhāśubhaviparyayāḥ

pratītya katamān kleśāḥ śubhāśubhaviparyayān.

สวभावโต น วิทฺยนฺเต สฺภาสฺภวิปฺรยยาเซ

ปรตฺติตฺย กตมานฺ ฤลสะอะ สฺภาสฺภวิปฺรยยานฺ.

淨不淨顛倒， 是則無自性； 云何因此二， 而生諸煩惱？

ความหลงผิดในศุภสังญญา และอศุภสังญญา ไม่มีอยู่อย่างสวभावะ ดังนั้น กิเลสชนิดไหนเกิดขึ้นเพราะอาศัยความหลงผิดด้วยอำนาจศุภสังญญาและอศุภสังญญา

23-(7)

rūpaśabdarasasparśa gandha dharmāśca sadvidham

vastu rāgasya dveṣasya mohasya ca vikalpyate.

รูปศพฺทฺรสฺสปฺรฺศฺา คณฺธา ธฺรฺมาศฺจ ชฺทฺวิธมฺ

วสฺตุ ราคะสฺย เทวฺชฺสฺย โมหสฺย จ วิกฺลฺปฺยเต.

色聲香味觸， 及法為六種， 如是之六種， 是三毒根本。

(ผู้คัดค้าน) ธรรมทั้ง 6 คือ รูป เสียง รส สัมผัส กลิ่น และธรรมารมณฺ์ ทั้งหลาย เป็นที่เข้าใจว่า เป็นมูลรากของราคะ โทษะ และโมหะ

23-(8)

rūpaśabdarasasparśā gandha dharmāśca kevalāḥm

gandharvanagarākārā marīcisvapnasamnibhāḥ.

รูปศัพทรสสุปรุศา คนุธา ธรรมาศจ เกวลาะ

คนุทธวนคราการา มรีจิสวปฺนสนิภาะ

色聲香味觸， 及法體六種， 皆空如炎夢， 如乾闥婆城。

(ผู้ตอบ) รูป เสียง รส สัมผัส กลิ่น ธรรมาธรรม์ ทั้งสิ้นทั้งปวง เป็นเหมือนความสับสนวุ่นวายของเมืองคนธรรพ์
เปรียบเหมือนหยั้บแดด และความฝัน

23-(9)

aśubham vā subham vapi kutasteṣu bhaviṣyati

māyāpuruṣakalpeṣu pratibimbasameṣu ca.

อศุภํ วา ศุภํ วาปี กุตสฺเตษุ ภวิษฺยติ

มายาปुरुษกल्पेषุ ปฺรติพิมพสเมษุ จ.

如是六種中， 何有淨不淨？ 猶如幻化人， 亦如鏡中像。

อารมณ์ที่ไม่น่าชอบใจ หรือแม้อารมณ์ที่น่าชอบใจ จะมีอยู่ในบุคคลที่เป็นภาพมายา (มายาบุรุษ) และภาพ
สะท้อนของกระจกได้อย่างไร?

23-(10)

anapekṣya śubham nāstyāśubham prajñāpayemahi

yatpratitya subham tasmācchubham naivopapadyate.

อนเปกษฺย ศุภํ นาสุตฺยศุภํ ปฺรจฺญฺยปเยมहि

ยตฺปฺรตีตฺย ศุภํ ตสฺมาจฺจุภํ ไนโวปปทยเต.

不因於淨相， 則無有不淨； 因淨有不淨， 是故無不淨。

เราทั้งหลายเข้าใจว่า สิ่งที่ไม่งาม ไม่ได้มีอยู่โดยไม่อิงอาศัยสิ่งทีงาม เช่นเดียวกัน สิ่งทีงามมีอยู่โดยอิงอาศัยสิ่งที่ไม่
งาม เพราะเหตุนั้น สิ่งทีงามจึงไม่มี

23-(11)

anapeksyāśubham nāsti subham prajñāpayemahi

yatpratītyāśubham tasmādaśubham naiva vidyate.

อนเปกษฺยาศุภํ นาสุติ ศุภํ ปฺรจฺญฺยปเยมहि

ยตฺปฺรตีตฺยาศุภํ ตสฺมาทศุภํ ไนว วิทยเต.

不因於不淨， 則亦無有淨； 因不淨有淨， 是故無有淨。

เราทั้งหลายเข้าใจว่า สิ่งที่ยาม ไม่ได้มีอยู่โดยไม่อิงอาศัยสิ่งที่ไม่งาม เช่นเดียวกัน สิ่งที่ไม่งามมีอยู่โดยอิงอาศัยสิ่งที่ยาม เพราะเหตุนั้น สิ่งที่ไม่งามจึงไม่มี

23-(12)

avidyamane ca subhe kuto rago bhaviṣyati aśubhe' vidyamane ca kuto dveṣo bhaviṣyati.

อวิหฺยมาเน จ ศุภเก กุโต ราโ ค ภวิษฺยติ อศุภเก' วิหฺยมาเน จ กุโต เทวไซ ภวิษฺยติ.

若無有淨者， 何由而有貪？ 若無有不淨， 何由而有志？

เมื่อสิ่งที่ยามไม่มี ราคะจะมีมาจากไหน? เมื่อไม่มีสิ่งที่ไม่งาม โทษะจะมีมาจากไหน?

23-(13)

anitye nityamityevam yadi graho viparyayaḥ nanityam vidyate śūnye kuto grāho viparyayaḥ.

อนิตฺยเ นิตฺยमितฺยเवं ยทิ กราโห วิปรยยะ นานิตฺยํ วิหฺยเต ศฺฺนุเ กุโต กราโห วิปรยยะ.

於無常著常， 是則名顛倒； 空中無有常， 何處有常倒？

ถ้าการยึดมั่นถือมั่นอย่างนี้ว่า “สิ่งที่ไม่เที่ยง เป็นสิ่งที่เที่ยง” เป็นความหลงผิด (แต่) ความไม่เที่ยงไม่ใช่ศูนฺยตา (เพราะฉะนั้น) ความยึดมั่นถือมั่นดังกล่าว เป็นความหลงผิดได้อย่างไร?

23-(14)

anitye nityamityevam yadi grāho viparyayaḥ anityamityapi grāhaḥ śūnye kim na viparyayaḥ.

อนิตฺยเ นิตฺยमितฺยเवं ยทิ กราโห วิปรยยะ อนิตฺยमितฺยปิ กราหะ ศฺฺนุเ ก็ น วิปรยยะ

若於無常中， 著無常非倒； 空中無無常， 何有非顛倒？

ถ้าการยึดมั่นถือมั่นอย่างนี้ว่า “สิ่งที่ไม่เที่ยง เป็นสิ่งที่เที่ยง” เป็นความหลงผิด ทำไมหารยึดมั่นถือมั่นอย่างนี้ว่า “แม้สิ่งที่ไม่เที่ยงก็เป็นศูนฺยตา” จึงไม่เป็นการหลงผิดด้วย?

23-(15)

yena gṛhṇāti yo grāho grahītā yacca grhyate upaśāntāni sarvāṇi tasmādgrāho na vidyate.

เยน กรุหฺณาติ โย กราโห กรหิตา ยจจ กรุหฺยเต อุปศานฺตานิ สรวาณิ ตสมาทุกราโห น วิหฺยเต.

可著著者著， 及所用著法， 是皆寂滅相， 云何而有著？

อุปกรณ์ของความยึดมั่นถือมั่น ความยึดมั่นถือมั่น ผู้ยึดมั่นถือมั่นเมื่อธรรมทั้งหมดที่กล่าวข้างต้นถูกทำให้สงบ
ระงับ เมื่อนั้น ความยึดมั่นถือมั่นย่อมไม่มี

23-(16)

avidyamane grāhe ca mithyā vā samyageva vā

bhavedviparyayaḥ kasya bhavetkasyāvīpariyayaḥ.

อวิชฺชามานเ คฺราเห จ มิจฺญา วา สมฺยเคว วา

ภเวทวิปริยยะ กสฺย ภเวตฺกสฺยาวิปริยยะ.

若無有著法， 言邪是顛倒， 言正不顛倒， 誰有如是事？

เมื่อไม่มีความยึดมั่นถือมั่นที่เกิดขึ้น ด้วยความผิดพลาดของตัวเอง หรือด้วยความถูกต้องชอบธรรม ดังนั้น ความ
หลงผิดจะตกเป็นของใคร และความไม่หลงผิดจะตกไปเป็นของใคร?

23-(17)

na capi viparīṭasya sambhavanti viparyayāḥ

na cāpyaviparīṭasya sambhavanti viparyayāḥ.

น จาปี วิปริตสฺย สํภวนฺติ วิปริยยะ

น จาปฺยวิปริตสฺย สํภวนฺติ วิปริยยะ

有倒不生倒， 無倒不生倒， 倒者不生倒， 不倒亦不生。

ความหลงผิด ย่อมไม่เกิดแก่ผู้ถือผิดแนวทาง และความหลงผิด ย่อมไม่เกิดแก่ผู้ไม่ถือผิดแนวทาง

23-(18)

na viparyasyamānasya sambhavanti viparyayāḥ

vimṛśasva svayam kasya sambhavanti viparyayāḥ.

น วิปริยสฺยมานสฺย สํภวนฺติ วิปริยยะ

วิมฺฤตฺสฺว สฺวयํ กสฺย สํภวนฺติ วิปริยยะ

若於顛倒時， 亦不生顛倒， 汝可自觀察， 誰生於顛倒？

ความหลงผิดไม่ได้เกิดแก่ผู้กำลังผิดพลาด จงไตร่ตรองตรววจสอบตัวเองด้วยตัวเอง ความหลงผิดเกิดขึ้นแก่ใคร?

23-(19)

anutpannāḥ katham nāma bhaviṣyanti viparyayāḥ

viparyayeṣvajāteṣu viparyayagataḥ kutaḥ.

อนฺตฺปนฺนาหะ กถํ นาม ภวิษฺยนฺติ วิปริยยะ

วิปริยเยษฺวาเตษฺ วิปริยยคเต กุเต.

諸顛倒不生， 云何有此義？ 無有顛倒故， 何有顛倒者？

ความหลงผิดที่ยังไม่เกิดขึ้นจะเกิดขึ้นได้อย่างไร เมื่อความหลงผิดไม่เกิดขึ้น ผู้ที่เข้าไปพัวพันกับความหลงผิดจะมีได้อย่างไร?

23-(20)

na svato jāyate bhavaḥ parato naiva jāyate

na svataḥ parataśceti viparyayagataḥ kutaḥ.

น สฺวตต ชายเต ภาวะ ปฺรโต ไนว ชายเต

น สฺวตตะ ปฺรตศฺเจติ วิปฺรยยคตะ กุตะ.

(ฉบับจีนไม่ปรากฏ)

ความมีอยู่ไม่เกิดจากตนเอง ไม่ได้เกิดจากคนอื่น และไม่ได้เกิดจากทั้งตนเองและจากคนอื่น เมื่อเป็นดังนี้ ผู้ที่เข้าไปเกี่ยวข้องกับความหลงผิดจะมีมาจากไหน?

23-(21)

ātmā ca śuci nityam ca sukham ca yadi vidyate

ātmā ca śuci nityam ca sukham ca na viparyayāḥ.

อาตฺมา จ ศฺฉิ นิตฺยํ จ สฺขํ จ ยติ วิทฺยเต

อาตฺมา จ ศฺฉิ นิตฺยํ จ สฺขํ จ น วิปฺรยยาะ

若常我樂淨， 而是實有者， 是常我樂淨， 則非是顛倒。

ถ้าอาตมัน ความบริสุทธิ์สะอาด ความเที่ยง และความสุข มีอยู่ อาตมัน ความบริสุทธิ์สะอาด ความเที่ยง และความ สุข จะไม่ก่อให้เกิดความหลงผิด

23-(22)

nātmā ca śuci nityam ca sukham ca yadi vidyate

anātmāśucyanityam ca naiva duḥkham ca vidyate.

นาตฺมา จ ศฺฉิ นิตฺยํ จ สฺขํ จ ยติ วิทฺยเต

อนาตฺมาศฺฉยนิตฺยํ จ ไนว ทฺุขํ จ วิทฺยเต.

若常我樂淨， 而實無有者； 無常苦不淨， 是則亦應無。

ถ้าอาตมัน ความบริสุทธิ์สะอาด ความเที่ยง และความสุขไม่มี อนาตมัน ความไม่บริสุทธิ์สะอาด ความไม่เที่ยง และความทุกข์ก็ไม่มี

23-(23)

evam nirudhyate' vidya viparyayanirodhanat

เอวํ นิรุชฺยเต' วิชา วิปฺรยยนิโรธนาต

อวิชายาํ นิรุชฺยาयाํ สํสฺการาทุยํ นิรุชฺยเต.

如是顛倒滅， 無明則亦滅， 以無明滅故， 諸行等亦滅。

อวิชาเยอมดับลงเพราะความดับของความหลงผิด เมื่ออวิชาดับ ชัณฑ์ทั้งหลายมีสังขารชัณฑ์ เป็นต้น เยอมดับลง

23-(24)

yadi bhūṭāḥ svabhāvena kleśāḥ keciddhi kasyacit

katham nāma prahieran kaḥ svabhavam prahasyati.

ยทิ ภูตาะ สฺวภาเวน เกลศาะ เกจิหฺธิ กสฺยจิตฺ

กถํ นาม ปฺรหฺเียรนุ กะ สฺวภาวํ ปฺรหาสฺยติ.

若煩惱性實， 而有所屬者， 云何當可斷？ 誰能斷其性？

ถ้ากิเลสบางอย่างของคนใดคนหนึ่ง มีอยู่อย่างมีสวภาวะ กิเลสเหล่านั้นจะชื่อว่าถูกกำจัดไปได้ได้อย่างไร? ใครเล่าจะละวางสวภาวะได้?

23-(25)

yadyabhūṭāḥ svabhāvena kleśāḥ keciddhi kasyacit

katham nāma prahieran ko' sadbhavam prahasyati.

ยทยฺภูตาะ สฺวภาเวน เกลศาะ เกจิหฺธิ กสฺยจิตฺ

กถํ นาม ปฺรหฺเียรนุ โก' สทฺภาวํ ปฺรหาสฺยติ.

若煩惱虛妄， 無性無屬者， 云何當可斷？ 誰能斷無性？

ถ้ากิเลสบางอย่างของคนใดคนหนึ่ง ไม่มีอยู่ในฐานเป็นสวภาวะ กิเลสเหล่านั้นจะชื่อว่าถูกกำจัดไปได้ได้อย่างไร? ใครเล่าจะละวางอสวภาวะได้?

บทที่ 24

Āryasatyaparīkṣā 觀四諦品第二十四

อารฺยสฺตยปรีกฺษา การพิสูจนฺความจริงเรื่องอริยสัจ

24-(1)

yadi śūnyamidam sarvamudayo nāsti na vyayaḥ caturṇāmāryasatyānāmabhāvaste prasajyate.

ยทิ ศุณฺยมิทํ สรวมฺทโย นาสฺติ นวฺยยะ

จตุรฺณามารุยสฺตฺยานามภาวสฺส เต ปฺรสฺชฺยเต.

若一切皆空， 無生亦無滅， 如是則無有， 四聖諦之法。

ถ้าสิ่งทั้งหมดนี้เป็นความสูญ การเกิดขึ้นก็ไม่มี ความดับก็ไม่มี สำหรับท่าน อริยสัจทั้ง 4 ก็จะไม่ไปด้วย

24-(2)

parijñā ca prahāṇam ca bhāvanā sākṣīkarma ca

caturṇāmāryasatyānāmabhāvānnopapadyate.

ปริชญฺยา จ ปฺรหฺาณํ จ ภาวนา สากฺขิกรรม จ

จตุรฺณามารุยสฺตฺยานามภาวานฺโนปฺปทฺยเต.

以無四諦故， 見苦與斷集， 證滅及修道， 如是事皆無。

เพราะความไม่มีอริยสัจทั้ง 4 ความรู้ทุกข์ ความขจัดเหตุแห่งทุกข์ การเจริญภาวนาตามมรรคมีองค์ 8 และการทำให้แจ้งซึ่งพระนิพพานจึงไม่เกิดขึ้น

24-(3)

tadabhāvānna vidyante catvāryāryaphalāni ca

phalābhāve phalasthā no na santi pratipannakāḥ.

ตทภาวานฺน วิทฺยนฺเต จตฺวารุยารุยผลานิ จ

ผลภาเว ผลสฺถา โน น สนฺติ ปฺรติปนฺนกา.

以是事無故， 則無四道果； 無有四果故， 得向者亦無。

เพราะความไม่มีกิจทั้ง 4 ของอริยสัจ (คือ การรู้ทุกข์ รู้เหตุทำให้เกิดทุกข์ รู้ความดับทุกข์ และรู้ทางปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์) อริยผลทั้ง 4 จึงไม่มี เมื่ออริยผลไม่มี ผู้บรรลุลอริยผล และผู้ปฏิบัติตามอริยมรรคก็ไม่มี

214-215

24-(4)

samgho nāsti na cetsanti te' ṣṭau puruṣapudgalāḥ

abhāvāccāryasatyānām saddharmo' pi na vidyate.

สํโฆ นาสฺติ น เจตฺสนฺติ เต' ṣṭฺเฏา ปุรฺษปฺุคฺลาคะ

อภาวาคฺจารุยสฺตฺยานํ สทฺธรมฺ' ปิ น วิทฺยเต

若無八賢聖， 則無有僧寶； 以無四諦故， 亦無有法寶；

ถ้าบุรุษบุคคล (อริยบุคคล) 8 ไม่มี พระอริยสงฆ์ก็ไม่มี เพราะเหตุที่ไม่มีผู้บรรลุลอริยสัจทั้ง 4 แม้พระสังฆธรรมก็ไม่มี

24-(5)

dharme casati samghe ca katham buddho bhavisyati

evam trinyapi ratnani bruvāṇaḥ pratibādhase.

ธรมะ จาสติ สังฆะ จ กถัม พุทฺโธ ภวิสฺยติ

เอวํ ตฺริณฺยปิ รตนานิ พุรฺวณฺนะ ปฺรติพาธเส.

以無法僧寶， 亦無有佛寶。 如是說空者， 是則破三寶。

เมื่อพระธรรมและพระสงฆ์ไม่มี พระพุทธเจ้าจะมีขึ้นได้อย่างไร? เมื่อท่านพูดถึง (ศูนฺยตา) ในทำนองนี้ ท่านยอมได้ชื่อว่า ทำลายพระรัตนตรัยแม้ทั้งสาม

24-(6)

sunyatām phalasadbhavamadharmam dharmameva ca

sarvasamvyavahārāmśca laukikān pratibadhase.

ศูนฺยตา ผลสทฺภาวมธรมํ ธรมเมว จ

สรวํสํวยวหาราสาจ เลากิกานํ ปฺรติพาธเส.

空法壞因果， 亦壞於罪福， 亦復悉毀壞， 一切世俗法。

ท่านยอมทำลาย หลักศูนฺยตา หลักธรรมว่าด้วยผล (ของกรรมดี กรรมชั่ว) ธรรมปฏิรูป (พระธรรมปลอม) พระสัทธรรม และแบบแผนทางโลกทั้งหมด

24-(7)

atra brūmaḥ sūnyatāyām na tvam vetsi prayojanam

sūnyatām sūnyatārtham ca tata evam vihanyase.

อตร พฺรุมะ ศูนฺยตายำ น ตวํ เวตฺสิ ปฺรโยชนม

ศูนฺยตา ศูนฺยตารุถํ จ ตต เอวํ วิหนฺยเส.

汝今實不能， 知空空因緣， 及知於空義， 是故自生惱。

216-217

24-(8)

dve satye samupāśritya buddhānām dharmadeśanā

lokasamvṛtisatyam ca satyam ca paramarthataḥ.

เทว สตฺยเย สมฺปาศฺริตฺย พุทฺธานำ ธรมเทศนา

โลกสํวฤติสตฺยํ จ สตฺยํ จ ปรมารุถตะ.

諸佛依二諦， 為眾生說法： 一以世俗諦， 二第一義諦。

การแสดงธรรม (ธรรมเทศนา) ของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ตั้งอยู่บนรากฐานของความจริง 2 ประการ คือ ความจริงตามสมมติของโลก (สมมติสัจ) และความจริงสูงสุด (ปรมาตสัจ)

24-(9)

ye' nayorna vijānanti vibhāgam satyayordvayoḥ te tattvam na vijananti gambhire buddhaśāsane.

เย' นโยรณ วิชานนฺติ วิภาคํ สตฺยโยรฺวयोเช เต ตตฺตฺวํ น วิชานนฺติ คมฺภีเร พุทฺธศาสนเน.

若人不能知， 分別於二諦， 則於深佛法， 不知真實義。

คนใดไม่รู้แจ้งความแตกต่างระหว่างความจริงทั้งสองประเภท คนนั้นไม่รู้แจ้งความจริงแท้อันลึกซึ้งคัมภีรภาพในพระพุทธศาสนา

24-(10)

vyavahāramanāśritya paramārtho na deśyate

paramārthamanāgamya nirvāṇam nādhigamyate.

วฺยวหารมนาศฺริตฺย ปรมารุโถ น เทศฺยเต

ปรมารุถมนาคมฺย นฺิรวาณํ นาธิกมฺยเต.

若不依俗諦， 不得第一義， 不得第一義； 則不得涅槃。

ถ้าไม่พึ่งพาอาศัยสำนวนโวหารของชาวโลก (สมมติสัจ) ความจริงสูงสุดก็ไม่อาจสอนได้ เมื่อไม่มีการเข้าถึงความจริงสูงสุด (ปรมาตสัจ) ก็ไม่มีการบรรลุพระนิพพาน

24-(11)

vināśayati durdṛṣṭā sūnyata mandamedhasam sarpo yatha durgṛhīto vidyā vā duṣprasādhitā.

วินาศยติ พุรฺพุฏฺษฎฺฐา สฺุณฺยตา มนฺทเมธสม

สรฺไป ยถา พุรฺคฺฤหฺีโต วิทฺยา วา พุชฺปรฺสาธิตา.

不能正觀空， 鈍根則自害， 如不善呪術， 不善捉毒蛇。

ศฺุณฺยตาที่ถูกเข้าใจอย่างผิดๆ ย่อมทำลายผู้ตั้งปัญญา เหมือนงูที่ถูกจับผิดที่ หรือมนตร์วิเศษที่ถูกนำไปใช้อย่างผิดๆ

24-(12)

ataśca pratyudāvṛttam cittam deśayitum muneḥ

อตตฺสจ ปฺรตฺยทฺทาวุถตฺตํ จิตฺตํ เทศยิตฺตํ มฺเณะ

ธฺรฺมํ มาตฺวาสุย ธฺรฺมสุย มนุโฑรฺทฺรฺวคาหตามุ.

世尊知是法， 甚深微妙相， 非鈍根所及， 是故不欲說。

พระอุททัยของพระมหารามุนี (พระพุทธเจ้า) ทรงโน้มไปที่จะไม่แสดงธรรม เมื่อพระองค์ทรงพิจารณาถึงพระธรรมที่พระองค์ได้ตรัสรู้ ซึ่งเป็นธรรมที่ผู้มีปัญญาอ่อนยากที่จะเข้าใจ

24-(13)

śūnyatāyāmadhilayam yam punaḥ kurute bhavan

doṣaprasango nasmākam sa śūnye nopapadyate.

ศฺนฺยตายามธฺลยํ ยํ ปฺนุนะ กฺุรฺเต ภวานุ

โทษปฺรสงฺโค นาสฺมากํ ส ศฺนฺเย โนปปทฺยเต.

而為我生過； 汝謂我著空， 汝今所說過， 於空則無有。

ท่านผู้เจริญกล่าวคัดค้านอย่างผิดๆ ถึงความขาดสูญของหลักศุนยตา ความเกาะติดความผิดพลาดนั้นไม่ใช่ของพวกเรา การคัดค้านหลักศุนยตา (ตามที่ท่านเข้าใจ) นั้น ไม่ถูกต้อง

24-(14)

sarvam ca yujyate tasya sunyata yasya yujyate sarvam na yujyate tasya śūnyam yasya na yujyate.

สรวํ จ ยฺจุยเต ตสฺย ศฺนฺยตา ยสฺย ยฺจุยเต

สรวํ น ยฺจุยเต ตสฺย ศฺนฺยํ ยสฺย น ยฺจุยเต.

以有空義故， 一切法得成； 若無空義者， 一切則不成。

24-(15)

sa tvam doṣānātmanīnānasmāsu paripatayan

aśvamevābhirudhaḥ sannaśvamevasi vismṛtaḥ.

ส ตวํ โทษานาตฺมนีนานสฺมาสุ ปรีปาตยณ

อศฺวเมวาภฺริวุฒะ สนนศฺวเมวาสิ วิสฺมฺฤตะ.

汝今自有過， 而以迴向我， 如人乘馬者， 自忘於所乘。

ท่านเป็นคนโยนความผิดของตัวเองให้มาตกที่พวกเรา ท่านเป็นเหมือนคนขี่ม้า แล้วลืมม้าตัวที่ท่านกำลังขี่อยู่ ฉะนั้น

24-(16)

svabhāvādyadi bhāvānām sadbhāvamupaśyasi

ahetupratyayan bhāvāmstvamevam sati paśyasi.

สวभावาทุยติ ภาวานำ สทภาวมนุปศุยสิ

อเหตุปรตฺยยานุ ภาวำสุตฺวเมวํ สติ ปศุยสิ.

若汝見諸法， 決定有性者， 即為見諸法， 無因亦無緣。

ถ้าท่านเห็นความมีอยู่จริงของสิ่งทั้งหลายที่มีอยู่ด้วยสวภาวะ เมื่อเห็นดังนี้ ท่านจะเห็นสิ่งทั้งหลายที่มีอยู่ เป็นสิ่ง
ที่ไม่มีเหตุและปัจจัย

24-(17)

karyam ca kāraṇam caiva kartāram karaṇam kriyām

utpādam ca nirodham ca phalam ca pratibādhase.

การุย์ จ การณ์ ใจว กรุตารํ กรณ์ กุริยาม

อุตุปาทำ จ นิโรธํ จ ผลํ จ ปฺรติพาธเส.

即為破因果， 作作者作法， 亦復壞一切， 萬物之生滅。

ท่านได้แย้งความเห็นเรื่อง ผล และเหตุ ผู้กระทำ เครื่องมือของการกระทำ และการกระทำ การเกิดขึ้นและการดับ
ไป และผลของกรรม

24-(18)

yaḥ pratityasamutpādaḥ sūnyatām tām pracakṣmahe

sā prajñaptirupādāya pratipatsaiva madhyamā.

ยะ ปฺรตีตฺยสมุตฺปาทะ สุนฺยตา ตำ ปฺรจกฺษฺมเห

สา ปฺรจฺญปฺติรฺปาทาย ปฺรตีปฺตฺไสว มธฺยมา.

眾因緣生法， 我說即是無， 亦為是假名， 亦是中道義。

พวกเราขอประกาศยืนยันอย่างมั่นคงว่า สิ่งใดเกิดขึ้นโดยอิงอาศัยซึ่งกันและกัน (ปฏิจจสมุปบาท) สิ่งนั้น คือ
ศุนยตา ส่วนสิ่งที่อาศัยไวยาหารบัญญัติของชาวโลกเรียกขานกัน สิ่งนั้น คือ ทางสายกลาง (มัชฌิมาปฏิปทา)

24-(19)

apratītya samutpanno dharmah kaścinna vidyate

yasmāttasmādaśūnyo hi dharmah kaścinna vidyate.

อปรตีตฺย สมุตฺปนฺโน ธรมฺมะ กศฺจินฺน วิทฺยเต

ยสมฺมาตฺตสมฺมาทศฺนฺโย หิ ธรมฺมะ กศฺจินฺน วิทฺยเต.

未曾有一法， 不從因緣生， 是故一切法， 無不是空者。

ธรรมอย่างใดอย่างหนึ่งที่เกิดขึ้นโดยไม่อิงอาศัยซึ่งกันและกัน ย่อมไม่มี เพราะฉะนั้น ธรรมอย่างใดอย่างหนึ่งที่ไม่เป็นศูนย์กลาง ก็ไม่มีเช่นเดียวกัน

24-(20)

yadyaśūnyamidam sarvamudayo nāsti na vyayah

caturṇāmāryasatyanamabhāvaste prasajyate.

ยหฺยศุญฺญมิตํ สรวฺมุทโย นาสฺติ น วฺยยะ

จตุรฺณามารฺยสฺตฺยานามภาวสฺเต ปฺรฺสจฺยเต.

若一切不空， 則無有生滅， 如是則無有， 四聖諦之法。

ถ้าสิ่งทั้งหมดนี้ไม่เป็นศูนย์กลาง การเกิดขึ้นและการดับไปก็จะมี แล้วผลที่ตามมาสำหรับท่านก็คือ อริยสัจ 4 จะไม่มีจริง

24-(21)

apratītya samutpannam kuto duḥkham bhavisyati

anityamuktam duḥkham hi tatsvābhavye na vidyate.

อปรตีตฺย สฺมุตฺปนฺนํ กฺุโต ทฺุขํ ภวฺยติ

อนิตฺยมุกฺตํ ทฺุขํ ตตฺสุวาทฺวเ น วิทฺยเต.

苦不從緣生， 云何當有苦？ 無常是苦義， 定性無無常。

ทุกข์ที่ไม่ได้อิงอาศัยสิ่งอื่น จะเกิดขึ้นมาได้อย่างไร ? ในที่อื่น (เช่นในพระสูตรเป็นต้น) พระพุทธองค์ทรงสอนว่า สิ่งที่ไม่เที่ยงแท้ถาวรเป็นทุกข์ คือ ทนอยู่ไม่ได้ ดังนั้น สิ่งที่ไม่เที่ยงแท้ถาวรไม่มีอยู่ในสิ่งที่มีสวภาวะ

24-(22)

svabhāvato vidyamānam kim punah samudeśyate

tasmātsamudayo nāsti sūnyatām pratibādhataḥ.

สวภาวโต วิทฺยมานํ กิ ปฺนุชะ สฺมฺเทษฺยเต

ตสฺมาตฺสมฺมุทโย นาสฺติ ศุญฺญตฺมา ปฺรตีพาทฺเต.

若苦有定性， 何故從集生？ 是故無有集， 以破空義故。

(ขอลถามว่า) สิ่งที่มีอยู่โดยสวภาวะ จักเกิดขึ้นอีกครั้งได้หรือ? เพราะฉะนั้น สำหรับผู้ที่คัดค้านศูนย์กลาง พวกเข่าเข้าใจว่า สาเหตุที่ทำให้ทุกข์ (สมุทัย) เกิดขึ้น ไม่มี

24-(23)

na nirodhaḥ svabhāvena sato duḥkhasya vidyate

svabhavaparyavasthanannirodham pratibādhase.

น นิโรธะ สวภาเวน สโต ทุขสฺย วิทฺยเต

สวภาวปฺรยวสฺถานานฺนิโรธํ ปฺรติพาธเส.

苦若有定性， 則不應有滅。 汝著定性故， 即破於滅諦。

การดับไปของทุกข์ที่มีอยู่โดยสวภาวะย่อมไม่มี ท่านโต้แย้งคัดค้านความดับทุกข์ (นิโรธ) เพราะยึดมั่นความคิด
เรื่องสภาวะธรรมมีอยู่โดยสวภาวะ

24-(24)

svābhāvyē sati mārgasya bhāvanā nopapadyate

athasau bhavyate mārgaḥ svābhavyam te na vidyate.

สวภาวฺยเย สติ มารฺกสฺย ภาวนา โนปฺปทฺยเต

อถาสฺออ ภาวฺยเต มารฺกอะ สวภาวฺยํ เต น วิทฺยเต.

苦若有定性， 則無有修道； 若道可修習， 即無有定性。

เมื่อทางแห่งความหลุดพ้นถูกยึดครองด้วยสวภาวะ การบำเพ็ญมรรคภาวนาก็ไม่ก้าวหน้า ครั้นเมื่อทางแห่งความ
หลุดพ้น (มรรคมีองค์ 8) ถูกทำให้เจริญขึ้น ความยึดติดกับสวภาวะของท่านย่อมหายไป

24-(25)

yadā duḥkham samudayo nirodhaśca na vidyate

margo duḥkhanirodhatvāt katamaḥ prapayīṣyati.

ยทา ทฺุขํ สมฺุทโย นิโรธสฺจ น วิทฺยเต

มารฺโก ทฺุขนฺิโรธตฺวาทฺ กตมะ ปฺรปยฺยิษฺยติ.

若無有苦諦， 及無集滅諦， 所可滅苦道， 竟為何所至？

ในกาลใด ทุกข์ เหตุแห่งทุกข์ และความดับทุกข์ไม่มี ในกาลนั้นมรรคไหนจะนำท่านไปสู่การบรรลุพระนิพพาน
เพราะความดับไปของทุกข์?

24-(26)

svabhāvenāparijñānam yadi tasya punaḥ katham

parijñānam nanu kila svabhāvaḥ samavasthitaḥ.

สวภฺาเวนฺาปาริจฺเญณํ ยดิ ตสฺย ปฺนหา ทฺา

ปาริจฺเญณํ นานู คิล สวภฺาเว ทฺา สวสฺถิตา

สุภาวนาปริชฌานํ ยถิ ตสฺย ปุณฺะ กถม

ปริชฌานํ นนุ กิล สุภาวะ สฺมวสุถิตะ.

若苦定有性， 先來所不見， 於今云何見？ 其性不異故。

ถ้าความไม่รู้แจ้งเกิดเพราะมีสวภาวะ ความรู้แจ้งซึ่งทุกข์จะเกิดอีกได้อย่างไร? ความจริงแล้วสวภาวะเป็นสิ่งที่ดำรงอยู่ถาวรมิใช่หรือ?

24-(27)

prahāṇasākṣātkaraṇe bhāvanā caivameva te

parijñāvanna yujyante catvāryapi phalāni ca.

ปรหาณสาक्षाตุกรณ ภาวนา ไจวเมว เต

ปริชฌาวนฺน ยฺจุยนฺเต จตุวารยปิ ผลานิ จ.

如見苦不然， 斷集及證滅， 修道及四果， 是亦皆不然。

เช่นเดียวกับ การกล่าวถึงความรู้แจ้งซึ่งทุกข์ กับสวภาวะที่กล่าวข้างต้นสำหรับท่าน การละสมุฏฐานของทุกข์ สมุทัย) การทำให้แจ้งความดับทุกข์ (นิโรธ) การเจริญภาวนาในอัฐสังคิกมรรค และแม้แต่การบรรลุลุทธิผลทั้ง 4 ก็ไม่สมควรได้

24-(28)

svabhāvenānadhigatam yatphalam tatpunaḥ katham

śakyam samadhigantum syātsvabhāvam parigrhṇataḥ.

สุภาวนานธิตตํ ยตผลํ ตตฺปุณฺะ กถม

ศกฺยํ สฺมธิตนฺตํ สุยาตฺสุภาวํ ปริกรฺหฺนตตะ.

是四道果性， 先來不可得； 諸法性若定， 今云何可得

แต่สำหรับผู้ที่ยึดมั่นถือมั่นในสวภาวะ (สัสสตทวิภูตฺติ) จะสามารถบรรลุลุทธิผล ซึ่งตนไม่เคยบรรลุมาก่อน เพราะสวภาวะ(กิดขวาง) ได้อีกอย่างไร?

24-(29)

phalabhavē phalasthā no na santi pratipannakāḥ

samgho nasti na cetsanti te' sṭau puruṣapudgalāḥ.

ผลภาเว ผลสุถา โน น สฺนฺติ ปฺรติปนฺนกาะ

สโม นาสฺติ น เจตฺสนฺติ เต' ษฺฏา ปุรุชฺพุกฺคละะ.

若無有四果， 則無得向者， 以無八聖故， 則無有僧寶。

เมื่อไม่มีผู้บรรลุอุริยผล ผู้บรรลุอุริยมรรค และผู้ปฏิบัติเพื่อบรรลุอุริยผลย่อมไม่มี ถ้าบุรุษบุคคลทั้ง ๘ ไม่มี พระอุริยสงฆ์ (คณะสงฆ์) ก็ย่อมไม่มี

24-(30)

abhāvāccāryasatyānām saddharmo' pi na vidyate

dharma casati sanghe ca katham buddho bhaviṣyati.

อภาวัจจอารยสตุยานำ สทุธฺรโม ปิ น วิทุยเต

ธฺรฺเม จาสติ สํฆเ จ กถํ พุทฺโธ ภวฺยติ.

無四聖諦故， 亦無有法寶， 無法寶僧寶， 云何有佛寶？

เมื่ออุริยสัจทั้ง 4 ไม่ปรากฏมี แม้พระสัทธรรมก็จะมี เมื่อพระธรรมและพระสงฆ์ไม่มี พระพุทธเจ้าจะมีได้อย่างไร?

24-(31)

apratītyāpi bodhim ca tava buddhaḥ prasajyate

apratītyāpi buddham ca tava bodhiḥ prasajyate.

อปรตีตฺยาปิ โฟธิ จ ตว พุทฺธะ ปฺรฺสจฺยเต

อปรตีตฺยาปิ พุทฺธํ จ ตว โฟธิะ ปฺรฺสจฺยเต.

汝說則不因， 菩提而有佛； 亦復不因佛， 而有於菩提。

สำหรับท่าน การอุบัติของพระพุทธเจ้าที่ไม่เกี่ยวข้องกับการตรัสรู้ก็จะเป็นผลตามมา เกิดการตรัสรู้โดยไม่ต้องอาศัยพระพุทธเจ้า ก็จะเป็นผลตามมาเช่นเดียวกัน

24-(32)

yaścābuddhaḥ svabhāvena sa bodhāya ghaṭannapi

na bodhisattvacaryāyām bodhim te' dhigamiṣyati.

ยศฺจาพุทฺธะ สฺวภาเวน ส โฟธาย ฆฏฺนฺนปิ

น โฟธิสฺตตฺวจฺรฺยาเยํ โฟธิ เต' ธิคมิขฺยติ.

雖復勤精進， 修行菩提道， 若先非佛性， 不應得成佛。

ผู้ใดยอมไม่ได้บรรลุเป็นพระพุทฺธเจ้า เพราะมีสวภาวะ ผู้นั้นแม้พยายามบำเพ็ญเพียรเพื่อได้ตรัสรู้ตลอดกาลยาวนานติดต่อกัน แต่ไม่ได้ตรัสรู้ แม้จะได้ปฏิบัติตามวิถีของพระโพธิสัตว์แล้ว

24-(33)

na ca dharmamadharmam vā kaścijjātu kariṣyati

kimaśūnyasya kartavyam svabhavaḥ kriyate na hi.

น ๑ ธรรมมธรมํ วา กศฺจิจฺจชาติ กริษฺยติ

กิมศฺนุยสฺย กรฺตวฺยํ สฺวภาวะ กฺริยเต น หิ.

若諸法不空， 無作罪福者， 不空何所作？ 以其性定故。

ไม่ต้องสงสัยเลยว่า ไม่มีใครทำกุศลกรรม และอกุศลกรรม สิ่งที่ไม่เป็นสูญ (อศุนยะ) จะทำอะไร? เพราะว่า สิ่งที่มีสวภาวะ ย่อมไม่ถูกสร้างขึ้น

24-(34)

vina dharmamadharmam ca phalam hi tava vidyate

dharmādharmanimittam ca phalam tava na vidyate.

วินา ธรรมมธรมํ ๑ ผลํ หิ ตว วิทฺยเต

ธฺรฺมาธฺรฺมนิมิตฺตํ ๑ ผลํ ตว น วิทฺยเต.

汝於罪福中， 不生果報者， 是則離罪福， 而有諸果報。

เพราะว่า สำหรับท่าน ผลของกรรมย่อมปรากฏให้เห็นโดยปราศจากธรรม (กุศล) และอธรรม (อกุศล) สำหรับท่าน ผลของกรรมที่ความดี (กุศล) และความชั่ว (อกุศล) ก่อให้เกิด ย่อมไม่มี

24-(35)

dharmādharmanimittam va yadi te vidyate phalam

dharmādharmasamutpannamaśūnyam te katham phalam.

ธฺรฺมาธฺรฺมนิมิตฺตํ วา ยถิ เต วิทฺยเต ผลมฺ

ธฺรฺมาธฺรฺมสมฺตฺปนฺนํศฺนุยํ เต กถํ ผลมฺ.

若謂從罪福， 而生果報者， 果從罪福生， 云何言不空？

สำหรับท่าน ถ้าผลของกรรม ที่มีธรรม (กุศล) และอธรรม (อกุศล) ก่อให้เกิดขึ้นย่อมมีได้ สำหรับท่าน ผลของกรรมที่เกิดจากธรรม (กุศล) และจากอธรรม (อกุศล) จะไม่เป็นสูญได้อย่างไร?

230-231

24-(36)

sarvasamvyavahārāmśca laukikān pratibādhase

yatpratītyasamutpādāśūnyatām pratibādhase.

สรรพวิญญวหารัจจุจ เลากิกานุ ปุริติพาตเส

ยตปุริติตยสมตูปาทศุนยต่า ปุริติพาตเส

汝破一切法， 諸因緣空義， 則破於世俗， 諸餘所有法。

ผู้ที่ปฏิเสธปฏิจจสมุปบาท และศุนยตา ชื่อว่า ทำลายแบบแผนทางโลกและทำลายธรรมทั้งปวงจนหมดสิ้น

24-(37)

na kartavyam bhavetkimcidanārabdhā bhavetkriyā

kārah syadakurvānah sūnyatām pratibādhatah.

น กรตวูย์ ภเวตูกิจิถนารพฐา ภเวตูกุริยา

การกะ สยาทกฐวณะ ศุนยต่า ปุริติพาตตะ.

若破於空義， 即應無所作； 無作而有作， 不作名作者。

ผู้ที่ปฏิเสธศุนยตา ก็จะไม่มืกิจอะไรเลยที่ควรทำ การกระทำจะไม่ถูกเริ่มต้น ผู้ทำก็จะเป็นผู้ชื่อว่า ไม่ได้ทำอะไร

24-(38)

ajātamaniruddham ca kuṭastham ca bhaviṣyati

vicitrābhiravasthabhiḥ svabhāve rahitam jagat.

อชาตมนิรุฑั จ กุฏฐถั จ ภวิษยติ

วิจิตรภิริวสฐาภิะ สวภาเว รหิต่า ชคต.

若有決定性， 世間種種相， 則不生不滅， 常住而不壞。

ในทรรคนะของผู้ยึดมั่นในสวภาวะ (สัสตติภุฏฐิ) โลกจะไม่เกิด ไม่ดับ ไม่มีการเปลี่ยนภุมิสนฐาน และปราศจากภุมิทัศน์ที่หลากหลายวิจิตรตระการตา

24-(39)

asampraptasya ca praptirduḥkhaparyantakarma ca

sarvakleśaprahāṇam ca yadyaśūnyam na vidyate.

อสมปุราปตสย จ ปุราปติรุฑะขปุรยนตกรุม จ

สรรพเกลศปุรหณั จ ยทยศุนยั น วิทยเต.

若無有空者， 未得不應得， 亦無斷煩惱， 亦無苦盡事。

ถ้าศุนยตาไม่มี การบรรลุธรรมที่ไม่เคยบรรลุ การปฏิบัติเพื่อความสิ้นทุกข์ และการละกิเลสทั้งปวง ย่อมมีไม่ได้

24-(40)

yaḥ pratityasamutpādam paśyatidam sa paśyati

ยะ ปฺรติตฺยสมฺมุตฺปาทำ ปศฺยตีทำ ส ปศฺยติ

ทุชะขั สมุทฺยํ ไจว นโรธํ มารุคเมว จ.

是故經中說， 若見因緣法， 則為能見佛， 見苦集滅道。

ผู้ใดเห็นปฏิจจสมุปบาท ผู้นั้นชื่อว่าเห็นธรรม คือ ทุกข์ เหตุเกิดทุกข์(สมุทัย) ความดับทุกข์ (นิโรธ) และทางให้ถึงความดับทุกข์(มรรค)

บทที่ 25

Nirvāṇaparīkṣā 觀涅槃品第二十五

นิรวาณปึกษา การพิสูจน์ความจริงเรื่องพระนิพพาน

25-(1)

yadi śūnyamidam sarvamudayo nāsti na vyayah

prahāṇādvā nirodhādvā kasya nirvāṇamiṣyate.

ยติ สฺนุยมิทํ สรวุมุทโย นาสฺติ น วฺยยะ

ปรหาณาทฺวา นโรธาทฺวา กสฺย นโรวณมิษฺยเต.

若一切法空， 無生無滅者， 何斷何所滅， 而稱為涅槃？

(ผู้คัดค้าน) ถ้าทั้งหมดนี้เป็นศูนย์ตา การเกิดขึ้น และความดับไปย่อมไม่มี คนปรารถนาบรรลुพระนิพพาน ด้วยการขจัดทุกข์และการดับทุกข์ของใคร?

25-(2)

yadyaśūnyamidam sarvamudayo nāsti na vyayah

prahāṇādvā nirodhādvā kasya nirvāṇamiṣyate.

ยทฺยสฺนุยมิทํ สรวุมุทโย นาสฺติ น วฺยยะ

ปรหาณาทฺวา นโรธาทฺวา กสฺย นโรวณมิษฺยเต.

若諸法不空， 則無生無滅； 何斷何所滅， 而稱為涅槃？

(ผู้ตอบ) ถ้าทั้งหมดนี้เป็นศูนย์ตา การเกิดขึ้น และความดับไปย่อมไม่มีคนปรารถนาบรรลุพระนิพพาน ด้วยการขจัดทุกข์และการดับทุกข์ของใคร?

25-(3)

aprahīṇamasamprāptamanucchinnaśāśvatam

อปรหิณมส์ปฺราปฺตมฺนุจฺฉินฺนํมศฺวตฺตมฺ

อนิรุทฺธมฺนุตฺปนฺนเมตฺตนิรุวณฺมฺจฺยเต.

無得亦無至， 不斷亦不常， 不生亦不滅， 是說名涅槃。

ที่เรียกว่า พระนิพพาน คือ สภาพที่ไม่ถูกละทิ้ง ไม่ถูกบรรลु ไม่ขาดสูญ ไม่เที่ยงแท้ ไม่ดับ ไม่เกิด

236-237

25-(4)

bhavastāvanna nirvanam jarāmaraṇalakṣaṇam

prasajyetāsti bhavo hi na jaramaraṇam vinā.

ภาวสุตาวนฺนํ นิรุวณฺํ ชรามรณลฺกฺษณมฺ

ปฺรฺสจฺยเตตาสฺติ ภาโว หิ น ชรามรณํ วินา

涅槃不名有， 有則老死相； 終無有有法， 離於老死相。

พระนิพพานเป็นสิ่งที่ไม่มีอยู่ (ถ้าพระนิพพานเป็นสิ่งที่มีความอยู่) พระนิพพานก็จะมีลักษณะของชรา และมรณะก็จะ
เป็นผลตามมา เพราะว่าสิ่งที่มีอยู่ย่อมมีอยู่โดยไม่เว้นจากชราและมรณะ

25-(5)

bhāvāśca yadi nirvāṇam nirvanam samskr̥tam bhavet

nāśamskr̥to hi vidyate bhāvah kvaścana kaścana.

ภาวสฺจ ยถิ นิรุวณฺํ นิรุวณฺํ สํสฺกฺฤตํ ภเวต

นาสํสฺกฺฤตโต หิ วิทฺยเต ภาวห กฺวฉฺฉน กสฺฉฉน.

若涅槃是有， 涅槃即有為； 終無有一法， 而是無為者。

ถ้าพระนิพพานเป็นสิ่งที่มีความอยู่ พระนิพพานจะเป็นสังขตธรรม เพราะว่า สิ่งที่มีอยู่ที่ไม่เป็นอสังขตธรรมใดๆ ไม่มีอยู่
ณ ที่ไหนเลย

25-(6)

bhavaśca yadi nirvāṇamanupādāya tatkatham

nirvāṇam nānupādāya kaścid bhāvo hi vidyate.

ภาวสฺจ ยถิ นิรุวณมฺนุปาทาย ตตฺถกถมฺ

นิรุวณํ นานุปาทาย กสฺฉิทฺ ภาโว หิ วิทฺยเต.

若涅槃是有， 云何名無受？ 無有不從受， 而名為有法。

ถ้าพระนิพพานเป็นสิ่งที่ไม่มีอยู่ พระนิพพานจะไม่อิงอาศัยสิ่งอื่นได้อย่างไร? เพราะว่า สิ่งใดๆ ที่ไม่อิงอาศัยสิ่งอื่น ย่อมไม่มี

25-(7)

yadi bhāvo na nirvāṇamabhāvaḥ kim bhaviṣyati

nirvāṇam yatra bhāvo na nābhāvastatra vidyate.

ยถิ ภาวโ น นิรวาณมภาวะ ก็ ภวิษฺยติ

นิรวาณํ ยตฺร ภาวโ น นาภาวสฺตตฺร วิทฺยเต.

有尚非涅槃， 何況於無耶！ 涅槃無有有， 何處當有無？

ถ้าพระนิพพานไม่เป็นที่ไม่มีอยู่ พระนิพพานจะเป็นสิ่งที่ไม่มีอยู่ได้หรือ ? ที่ใดสิ่งที่ไม่มีอยู่ย่อมปรากฏ ที่นั่นก็ ย่อมไม่มีสิ่งที่ไม่มี

25-(8)

yadyabhavaśca nirvāṇamanupādāya tatkatham recepem

nirvāṇam na hyabhāvo' sti yo' nupādāya vidyate.

ยทุยภาวสฺจ นิรวาณมนุปาทาย ตตฺถกถม

นิรวาณํ น หฺยภาวโ' สฺติ โย' นุปาทาย วิทฺยเต.

若無是涅槃， 云何名不受？ 未曾有不受， 而名為無法。

ถ้าพระนิพพานเป็นสิ่งที่ไม่มีอยู่ พระนิพพานจะเป็นสิ่งที่ไม่อาศัยสิ่งอื่นได้อย่างไร? เพราะสิ่งที่ไม่มีย่อมไม่อาศัย สิ่งอื่น

25-(9)

ya ājavamjavībhāva upādāya pratītya vā

so' pratītyānupādāya nirvāṇamupadiśyate.

ย อาจวฺจวิภาว อฺปาทาย ปฺรตีตฺย วา

โส' ปฺรตีตฺยานุปาทาย นิรวาณมุปติศฺยเต.

受諸因緣故， 輪轉生死中； 不受諸因緣， 是名為涅槃。

สิ่งใดก็ตามผ่านเข้ามา แล้วออกไปอย่างรวดเร็วในสังสารวัฏ เป็นสิ่งที่ขึ้นอยู่กับสิ่งอื่นๆ และอาศัยซึ่งกันและกัน เกิดขึ้น พระพุทธเจ้าทรงแสดงว่า พระนิพพานไม่อิงอาศัยสิ่งอื่น และไม่ขึ้นอยู่กับสิ่งอื่น

25-(10)

prahānam cābravicchāstā bhavasya vibhavasya ca

tasmānna bhāvo nābhāvo nirvāṇamiti yujyate.

ปรุหาณั จาพรุรวิจฉาสุตา ภาวสุย วิภาวสุย จ

ตสมานน ภาโว นาภาโว นิรุวาณมิติ ยุชฺชเต

如佛經中說， 斷有斷非有； 是故知涅槃， 非有亦非無。

25-(11)

bhavedabhāvo bhāvaśca nirvāṇamubhayam yadi

bhavedabhāvo bhāvaśca mokṣastacca na yujyate.

ภเวทภาโว ภาวศจ นิรุวาณมุภยั ยติ

ภเวทภาโว ภาวศจ โมกฺษสตจจ น ยุชฺชเต

若謂於有無， 合為涅槃者， 有無即解脫， 是事則不然。

ถ้าพระนิพพานเป็นทั้งสิ่งมีที่เป็น และทั้งที่ไม่มีไม่เป็น ความหลุดพ้นก็จะเป็นทั้งความมีความเป็น และทั้งความไม่มีไม่เป็น ทอรรคนะดังกล่าวนับว่าไม่ถูกต้อง

25-(12)

bhavedabhavo bhavaśca nirvāṇamubhayam yadi nanupādāya nirvanamupādāyobhayam hi tat.

ภเวทภาโว ภาวศจ นิรุวาณมุภยั ยติ

นานุปาทาโย นิรุวาณมุปาทาโยภยั หิ ตต.

若謂於有無， 合為涅槃者； 涅槃非無受， 是二從受生。

ถ้าพระนิพพานเป็นทั้งความมีความเป็น และความไม่มีไม่เป็น พระนิพพานจึงเป็นสภาวะที่ไม่อาศัยสิ่งอื่น เพราะทั้งสอง (คือ สิ่งที่มีอยู่และไม่มีอยู่) ต้องอาศัยซึ่งกันและกัน

25-(13)

bhavedabhavo bhavaśca nirvāṇamubhayam katham

Sasamskṛtam ca nirvanam bhāvābhāvau ca samskṛtau.

ภเวทภาโว ภาวศจ นิรุวาณมุภยั กถม

อัสฺสกุฏตึ จ นิรุวาณั ภาวาภาเว จ สฺสกุฏเตา

有無共合成， 云何名涅槃？ 涅槃名無為， 有無是有為。

พระนิพพานเป็นทั้งความมีความเป็น และความไม่มีไม่เป็นได้อย่างไร? เพราะว่า พระนิพพานเป็นภาวะที่ไม่มี
ปัจจัยปรุงแต่ง (อสังสกฤตตะ) ส่วนความมีความเป็น และความไม่มีไม่เป็น เป็นภาวะที่มีปัจจัยปรุงแต่ง(สังสกฤ
ตตะ)

25-(14)

bhavedabhāvo bhavaśca nirvane ubhayam katham tayorekatra nāstitvamālokatamasoryathā.

ภเวทภาโว ภาวศจ นิรวาเน อุภยํ กถม ตโยเรกตฺร นาสุตฺติตฺวมาโลกตมโสรุยถา.

有無二事共： 云何是涅槃？ 是二不同處， 如明暗不俱。

พระนิพพานเป็นทั้งความมีความเป็น และความไม่มีไม่เป็นได้อย่างไร? เพราะว่า ภาวะทั้งสอง (ความมีความเป็น
และความไม่มีไม่เป็น) ไม่สามารถมีในที่เดียวกัน (และในขณะเดียวกัน) เช่นเดียวกับความสว่างความมืด

25-(15)

naivābhāvo naiva bhāvo nirvāṇamiti yāñjanā abhāve caiva bhava ca sa siddhe sati sidhyati.

ไนวาภาโว ไนว ภาโว นิรวาณมิตฺติ ยาญจนา อภาเว ไจว ภาวเว จ สา สิทฺเต สติ สิทฺยติ.

分別非有無， 如是名涅槃； 若有無成者， 非有非無成。

มีคำกล่าววว่า “พระนิพพานเป็นสิ่งที่มิอยู่ก็ไม่ใช่ เป็นสิ่งที่ไม่มีอยู่ก็ไม่ใช่” ตราบใดเมื่อสิ่งที่มีอยู่และสิ่งที่ไม่ได้อยู่ถูก
พิสูจน์ได้ว่า มีจริง ตรานั้น คำกล่าวข้างต้นเกี่ยวกับพระนิพพานก็พิสูจน์ได้ว่า เป็นจริง

25-(16)

naivābhāvo naiva bhāvo nirvanam yadi vidyate naivābhāvo naiva bhāva iti kena tadajyate.

ไนวาภาโว ไนว ภาโว นิรวาณํ ยติ วิทฺยเต ไนวาภาโว ไนว ภาว อิติ เกนา ตทจฺยเต.

若非有非無， 名之為涅槃； 此非有非無， 以何而分別？

ถ้าพระนิพพานเป็นสิ่งที่มิอยู่ก็ไม่ใช่ และเป็นสิ่งที่ไม่มีอยู่ก็ไม่ใช่ คำกล่าวข้างต้นนั้นจะถูกทำให้เห็นจริงด้วยวิธี
ใด?

25-(17)

param nirodhadbhagavan bhavati tyeva nāhyate na bhavatyubhayam ceti nobhayam ceti nahyate.

ปรํ นิโรธาทิภควานุ ภวตีตฺยเวว นาหฺยเต น ภาวตฺยอุภยํ เจติ โนภยํ เจติ นาหฺยเต.

如來滅度後， 不言有與無， 亦不言有無， 非有及非無。

ไม่อาจกล่าวได้ว่า “พระผู้มีพระภาคดำรงพระชนม์อยู่ภายหลังจากเสด็จชั้นธปรินิพพาน” เช่นเดียวกับคำกล่าวที่ว่า “พระผู้มีพระภาคไม่มีพระชนม์อยู่กัลงเสด็จดับชั้นธปรินิพพาน ทั้งมีอยู่และไม่มีอยู่ และทั้งมีอยู่ก็ไม่ใช่และไม่มีอยู่ก็ไม่ใช่” ย่อมไม่อาจกล่าวได้

25-(18)

tisthamano' pi bhagavan bhavatītyeva nāhyate

na bhavatyubhayam ceti nobhayam ceti nahyate.

ติชฺฐมาโน' ปี ภควานุ ภวตีตฺยเอว นานุหยเต

น ภวตุภฺยํ เจติ โนภฺยํ เจติ นานุหยเต.

如來現在時， 不言有與無， 亦不言有無， 非有及非無。

คำที่ว่า “พระผู้มีพระภาคแม้ทรงพระชนม์อยู่ พระผู้มีพระภาคย่อมมีอยู่” ไม่อาจกล่าวได้ และเช่นเดียวกัน คำกล่าวที่ว่า “ขณะที่พระผู้มีพระภาคทรงดำรงพระชนม์อยู่ พระองค์ไม่มีอยู่ หรือทั้งมีอยู่และไม่มีอยู่ หรือมีอยู่ก็ไม่ใช่ ไม่มีอยู่ก็ไม่ใช่” ไม่อาจพูดได้

25-(19)

na samsarasya nirvāṇātkimcidasti viśeṣaṇam

na nirvāṇasya samsārātkimcidasti viśeṣaṇam.

น สํสารสฺย นีรวาณาตุกัจฺจิสฺสตี วิเศษณมฺ

น นีรวาณสฺย สํสาราตุกัจฺจิสฺสตี วิเศษณมฺ.

涅槃與世間， 無有少分別； 世間與涅槃， 亦無少分別。

สังสารวัฏไม่มีความแตกต่างแม้แต่น้อยนิดจากพระนิพพาน พระนิพพานก็ไม่มีความแตกต่างแม้เล็กน้อยจากสังสารวัฏ

25-(20)

nirvāṇasya ca yā kotih kotih samsaraṇasya ca

na tayorantaram kimcitsusūkaṃmapi vidyate.

นีนฺรวาณสฺย จ ยา โกฏีะ โกฏีะ สํสรณสฺย จ

น ตโยรนฺตรํ กัจฺจิตฺตฺสฺสุกฺกมฺมปี วิทฺยเต.

涅槃之實際， 及與世間際， 如是二際者， 無毫釐差別。

ปลายสุดของพระนิพพาน คือ ปลายสุดของสังสารวัฏ ความแตกต่างแม้เรื่องละเอียดอ่อนที่สุดระหว่างพระนิพพานกับสังสารวัฏ ย่อมไม่มี

25-(21)

param nirodhā dantā dyāḥ śāsvatā dyāsca drṣṭayah

nirvāṇam aparāntam ca purvāntam ca samāsritāḥ.

ปรี นิโรธาทนตาทุยาอะ ศาสฺวตาทุยาศฺจ ทฺฤษฏฺยอะ

นิริวณฺมปรานตํ จ ปุรุวณฺตํ จ สฺมาศฺริตาอะ.

滅後有無等， 有邊等常等， 諸見依涅槃， 未來過去世。

25-(22)

Śūnyeṣu sarvadharmeṣu kimanantam kimantavat

kimanantamantavacca nānantam nāntavacca kim.

ศุญฺเษฺชฺ สรวฺธรมฺเชฺชฺ กิมนนฺตํ กิมนฺตวตฺ

กิมนนฺตมนฺตวจฺจ นานนฺตํ นานฺตวจฺจ กิมิ.

一切法空故， 何有邊無邊， 亦邊亦無邊， 非有非無邊？

เมื่อธรรมทั้งปวง (สรรพธรรม) เป็นสูญยตา อะไรคือความสิ้นสุด ? อะไรคือความไม่สิ้นสุด? อะไรคือความมีที่สิ้นสุดและความไม่มีที่สิ้นสุด? และอะไรคือความมีที่สุดก็ไม่ใช่ ความไม่มีที่สุดก็ไม่ใช่

25-(23)

kim tadeva kimanyatkim śāsvatam kimaśāsvatam

aśāsvatam śāsvatam ca kim vā nobhayamapyataḥ.

กี ตเทว กิมนยตฺกี ศาสฺวตํ กิมิศาสฺวตมฺ

อศาศฺวตํ ศาสฺวตํ จ กี วา โนภยมปฺยตา

何者為一異， 何有常無常， 亦常亦無常， 非常非無常？

อะไรคือความเหมือน (ความเป็นหนึ่งเดียว) อะไรคือความแตกต่าง? อะไรคือความเที่ยง? อะไรคือความเที่ยงและความไม่เที่ยง ? อะไรคือความเที่ยงก็ไม่ใช่ ความไม่เที่ยงก็ไม่ใช่

25-(24)

sarvopalambhopaśamaḥ prapañcopaśamaḥ śivaḥ

na kvacitkasyacitkaścid dharmo buddhena deśitaḥ.

สรฺวปฺลภฺโปกฺปศฺมะ ปฺรปญฺใจฺปศฺมะ ศิวะ

น กฺวจิตฺกสฺยจิตฺกศฺจิทฺฐโรโม พุทฺเธน เทศิตะ.

諸法不可得， 滅一切戲論， 無人亦無處， 佛亦無所說。

ความดับความยึดถือทั้งปวง ความสงบระงับจากประปญจธรรม (ธรรมที่ทำให้มีวเมมาประมาณ) เป็นบรมสุข ไม่มี
พระธรรมใด ที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดง ณ ที่ไหนๆ และแก่ใครๆ

บทที่ 26

Dvādaśāṅgaparīkṣā 觀十二因緣品第二十六

ทวาทศางคปริกษา การพิสูจน์ความจริงเรื่องปฏิจจสมุปบาท

26-(1)

punarbhavaya samskāṛānavidyānivṛtastridhā

abhisamskurute yamstairgatim gacchati karmabhiḥ.

ปุณรภวาย สัมการานวิธานินฤตตสุตริธา

อภิสัมสกुरुเต ยามสไตรุกตตี คจจติ กรุมภิเ.

眾生癡所覆， 為後起三行， 以起是行故， 隨行墮六趣。

ผู้ที่ถูกอวิชชาครอบงำ ย่อมคิดปรุงแต่ง (สังขาร) ในการทำกรรมด้วยวิธีทางทั้งสาม เพื่อการไปเกิดใหม่ เขาย่อม
ไปสู่คติภพด้วยกรรมเหล่านั้น

26-(2)

vijñānam samniviśate samskarapratyayam gatau samniviste' tha vijñāne nāmarūpam niṣicyate.

วิชฺญาณํ สนิวิสเต สัมการปรตฺยยํ คเตา

สนิวิษฺเฏ' ถ วิชฺญาเน นามรูปํ นิษิฉฺยเต.

以諸行因緣， 識受六道身， 以有識著故， 增長於名色。

วิญญาณอาศักปัจจัจย คือ สังขาร นำไปสู่การเกิดใหม่ เมื่อวิญญาณได้เกิดใหม่ นามรูปย่อมเกิดขึ้น

26(3)

niṣikte nāmarūpe tu śaḍāyatanasambhavaḥ śaḍāyatanamāgamyā samsparśaḥ sampravartate.

นิษิกฺเต นามรูปเ ตฺ ษทายตนสัภวะ

ษทายตนมาคมย สัมสปฺรศะ สัมปรวฺรตเต.

名色增長故， 因而生六入， 情塵識和合， 而生於六觸。

เมื่อนามรูปเกิดขึ้น อายตนะก็เกิดขึ้น เพราะอาศัยอายตนะทั้ง 6 (ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ) ผัสสะ (การรับรู้) ก็เกิด

ตามมา

26-(4)

cakṣuḥ pratītya rupam ca samanvāhārameva ca

namarupam pratītyaivam vijñānam sampravartate.

จกฺษุชะ ปฺรตีตฺย รฺูปํ จ สมนฺวหาหรมฺเวว จ

นามรฺูปํ ปฺรตีตฺยไวยํ วิจฺญฺยานํ สํปฺรฺวรฺตเต.

(ฉบับจีนไม่ปรากฏ)

อาศัยฺตา รฺูป ความจําได้หมายรฺู้ และอาศัยนามรฺูป วิจฺญฺยานจึึงเกิเกิดขึ้นตามมา

26-(5)

samnipātastrayāṅgāṃ yo rūpavijñānacakṣuṣām

sparśaḥ saḥ tasmātsparśācca vedanā sampravartate.

สนิปาตสฺตรยานํ โย รฺูปวิจฺญฺยานจกฺษุชาม

สฺปรฺสะ สะ ตสมฺาตสฺปรฺสะจจ เวทนา สํปฺรฺวรฺตเต.

因於六觸故， 即生於三受， 以因三受故， 而生於渴愛。

การประจุมกันของสามสิ่ง ได้แก่ รฺูป วิจฺญฺยาน และตา เกิเกิดขึ้น (สัมผัส) ด้วยเหตุนี้

26-(6)

vedanāpratyaya tṛṣṇā vedanartham hi trṣyate

tṛṣyamāṅga upādānamupādatte caturvidham, irres

เวทนาปฺรตฺยยา ตฺฤษฺณา เวทนารฺถํ หิ ตฺฤษฺยเต

ตฺฤษฺยมาณ อฺุปาทานมฺุปาทตฺเต จตฺรฺวิธมฺ.

因愛有四取， 因取故有有， 若取者不取， 則解脫無有。

ตัณหาเกิเกิดขึ้นเพราะอิงอาศัยเวทนา เพื่อบตอบสนองเวทนา คนจึึงเกิดความอยาก เมื่อคนมีตัณหา ย่อมยึดมั่นถือมั่นอฺุปาทานทั้ง 4

26-(7)

upādāne sati bhava upādātuḥ pravartate

syāddhi yadyanupādāno mucyeta na bhavedbhavaḥ.

อฺุปาทานเน สติ ภว อฺุปาทาตุชะ ปฺรฺวรฺตเต

สุยาทุธิ ยทุยนฺอุปาทาโน มฺุจเยต น ภเวทฺภวชะ.

(ฉบับจีนไม่ปรากฏ)

เมื่ออฺุปาทานมี ภาพของผู้มีอฺุปาทานก็เกิติดตามมา เพราะวา ถ้ามีผู้ไม่มีอฺุปาทาน เขาจะหลุดพ้น และจะไม่ภพ

26-(8)

pañca skandhaḥ sa ca bhavaḥ bhavājjātiḥ pravartate

jarāmarañaduḥkhādi śokāḥ saparidevanāḥ.

ปญจ สกนฺธาะ ส จ ภวะ ภวาจฺจชาติะ ปฺรวัรุตเต

ชรามรณทุขาติ ไศกกะ สปริเทวนาะ.

從有而有生， 從生有老死， 從老死故有， 憂悲諸苦惱。

ขันธ 5 (รูป เวทนา สัมผัส สัญญา สังขาร วิญญาณ) ก่อให้เกิดภพ จากภพเกิดชาติ ตามมาด้วย ชรา มรณะ ทุกข์ เป็น ต้น รวมทั้งความโศก และความรำไรรำพัน

26-(9)

daurmanasyamupāyāsā jāteretatpravartate

kevalasyaivametasya duḥkhaskandhasya sambhavaḥ.

เทารฺมนสฺยมุปายาสา ชาเตเรตตฺปฺรวัรุตเต

เกวลสฺไยเวเมตสฺย ทุขสฺกนฺธสฺย สฺภวะ

如是等諸事， 皆從生而有， 但以是因緣， 而集大苦陰。

โทมนัส ความคับแค้นใจ ย่อมเกิดต่อมาจากชาติ การเกิดขึ้นของกองทุกข์ทั้งหมด ย่อมเป็นผลตามมา

26-(10)

samsaramūlān samskāṛāṇavidvān samskarotyataḥ

avidvān kāṛakastasmāna vidvāmstattvadarśanāt.

สํสํรามฺมุลานํ สํสฺกํารานวิทฺวานํ สํสฺกโรตฺยตตะ

อวิทฺวานํ การกสฺตสฺมานุน วิทฺวาํสฺตตฺตฺวทฺรศนาตฺ.

是謂為生死， 諸行之根本， 無明者所造， 智者所不為。

ผู้ที่มีอวิชชา ย่อมสร้างสรรค์ส่วนที่เป็นความคิดปรุงแต่ง ลงมือทำกรรมซึ่งเป็นมูลรากของสังสารวัฏ ผู้ที่มีอวิชชา คือตัวการผู้กระทำ (สร้างสมกรรมต่างๆ นั้น) ส่วนผู้ฉลาดไม่มีอวิชชา ย่อมไม่ทำ เพราะมองเห็นความจริง

26-(11)

avidyāyām niruddhāyām samskāṛāṇāmasambhavaḥ

avidyāyā nirodhastu jñānenāyaiva bhāvanāt.

อวิทฺยายํ นิรุทฺธายํ สํสฺกํารานํสภวะ

อวิทฺยายา นิโรธสฺตฺ ชฺญานํเนาสฺไยว ภาวนาตฺ.

(ฉบับจีนไม่ปรากฏ)

เมื่ออริชาดับไป การสร้างสมความคิดปรุงแต่งย่อมไม่มีอีกต่อไป แต่การดับอริชาจะเกิดขึ้นโดยการเจริญ
ภาวนา เพื่อความรู้แจ้งด้วยวิปัสสนาญาณ

26-(12)

tasya tasya nirodhena tattannābhipravartatem

duḥkḥaskandhaḥ kevalo' yamevam samyan nirudhyate.

ตสฺย ตสฺย นิโรธเณ ตตฺตฺนฺนาภิปฺรฺวตฺเต เต ทุขฺสฺกนฺธะ เกวโล' ยเมวํ สมฺยงฺ นิรฺอุยฺเต.

以是事滅故， 是事則不生， 但是苦陰聚， 如是而正滅。

บทที่ 27

Drṣṭiparikṣā 觀邪見品第二十七

ทฤษฎีปริกษา การพิสูจน์ความจริงเรื่องทิฏฐิ

27-(1)

abhūmatitamadhvānam nābhūmiti ca drṣṭayaḥ

yāstāḥ śāsṣvatalokadyāḥ pūrvāntam samupāśritāḥ.

อภฺมตฺตีตฺมธฺวานํ นาภฺมิตฺติ จ ทฺฤชฺฐยฺชะ ยาสุตฺตาชะ ศาสุวตฺโลกาทฺยาชะ ปุรฺวานฺตุํ สมฺปาสุริตฺตาชะ.

我於過去世， 為有為是無？ 世間常等見， 皆依過去世。

ทิฏฐิ (ทรรคนะ) ทั้งหลายที่ว่า “ฉันได้มีแล้ว หรือไม่ได้มีแล้วในอดีตกาลอันยาวนาน” และทิฏฐิว่า “โลกเที่ยง
หรือไม่เที่ยง” เป็นต้น อาศัยทิฏฐิที่เคยมีแล้วในอดีต

27-(2)

drstayo na bhaviṣyāmi kimanyo' nāgate' dhvani

bhaviṣyāmīti cāntādyā aparāntam samāśritāḥ.

ทฺฤชฺฐยฺโย น ภฺวิชฺยามิ กิมนฺโย' นาคเต' ธฺวนิ ภฺวิชฺยามิตฺติ จานฺตาทฺยา อปรานฺตํ สมฺาสุริตฺตาชะ.

我於未來世， 為作為不作？ 有邊等諸見， 皆依未來世。

28-(3)

abhūmatītamadhvānamityetannopapadyate

อภุมตีตมธฺวานมิตฺเตตฺนุโนปฺปทฺยเต

過去世有我， 是事不可得，

258-259

27-(4)

sa evātmeti tu bhavedupādānam visiṣyate

ส เอวาทฺเมติ ตฺ ภาเวทฺปาทานํ วิชิษฺยเต

若謂我即是， 而身有異相，

27-(5)

upādānavinirmukto nasyātmeti kṛte sati

อุปาทานวินิรมุกฺโต นาสฺตฺยฺยาทฺเมติ กฺฤเต สติ

離有無身我， 是事為已成，

27-(6)

na copādānamevātmā vyeti tatsamudeti ca

น ดจฺปาทานเมวาทฺมา วฺยเอติ ตตฺสมฺมุเตติ จ

但身不為我， 身相生滅故，

อุปาทานไม่ใช่อัตตา อุปาทานนั้นดับไปแล้วและเกิดขึ้นใหม่ได้ เพราะว่า อุปาทานจะเป็นอันเดียวกับผู้มีอุปาทานได้อย่างไร?

27-(7)

anyaḥ punarupādānādātmā naivopapadyate

อนฺยธฺ ปฺนุรฺอุปาทานนาทาตฺมา ไนโวปฺปทฺยเต

若離身有我， 是事則不然，

yo hi janmasu pūrveṣu sa eva na bhavatyayam.

โย หิ จฺนฺมสฺสุ ปฺนุรฺเวษฺสุ ส เอว น ภาวตฺยยมฺ.

過去世中我， 不作今世我。

upādānavinirmukta ātmā te katamaḥ punaḥ.

อุปาทานวินิรมุกฺต อตฺมา เต กตมธฺ ปฺนุณ.

若當離於身， 何處別有我？

syādupādānamevātmā nāsti cātmeti vaḥ punaḥ.

สฺยฺยาดฺอุปาทานเมวาทฺมา นาสฺติ จาตฺเมติ วธฺ ปฺนุณ.

若謂身即我， 若都無有我。

katham hi nāmopādānamupādātā bhaviṣyati.

กถํ หิ นาโมปาทานมฺอุปาทาตา ภวิษฺยติ.

云何當以受， 而作於受者？

grhyate hyanupādāno yadyanyo na ca grhyate.

คฤหฺยเต หฺยณฺอุปาทาโน ยทฺยณฺโย น จ คฤหฺยเต.

無受而有我， 而實不可得。

อีกประการหนึ่ง อัตตาที่แตกต่างจากอุปาทานไม่ถูกต้อง ถ้าอัตตาเป็นสภาพที่แตกต่างจากอุปาทาน อัตตาที่ไม่มีอุปาทานจะถูกลังเกตเห็นได้แต่ไม่เคยถูกลังเกตเห็นได้

27-(8)

evam nanya upadananna copādānameva saḥ ātmā nasyanupādānaḥ nāpi nasyeṣa niscayah.

เอวํ นานุย อุปาทานานุน โฉปาทานเมว สะ อาตุมา นาสุตฺยนุปาทานะ นาปี นาสฺตฺยेष นิสฺสฺยชะ.

今我不離受， 亦不即是受， 非無受非無， 此即決定義。

ดังนั้น อัตตา (อาตมัน) นั้นจึงไม่ได้แตกต่างจากอุปาทาน และเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับอุปาทาน อัตตา (อาตมัน) ที่ไม่มีอุปาทานไม่มี (แต่) ไม่แน่ใจว่าอัตตา (อาตมัน) ไม่มี

27-(9)

nābhūmatītamadhvānamityetannopapadyate yo hi janmasu pūrveṣu tato' nyo na bhavatyayam.

นาภุมตีตมธุวานมิตฺยเตนฺโนปฺพทยเต โย หิ ชนฺมสุ ปุรุเวษุ ตโต' นฺโย น ภาวตฺยยมุ.

過去我不作， 是事則不然； 過去世中我， 異今亦不然。

คำกล่าวที่ว่า “ฉันไม่มีแล้วในอดีตกาล” ก็ไม่ถูกต้อง เพราะคนที่เคยเกิดในชาติก่อนๆ ไม่ได้เป็นคนอื่นที่แตกต่างจากคนที่เกิดใหม่ในชาตินี้

27-(10)

yadi hyayam bhavedanyaḥ pratyākhyāyāpi tam bhavet

tathaiva ca sa samtisthattatra jāyeta camṛtah.

ยทิ หุยย์ ภเวทฺนุยะ ปฺรตฺยาขุยายาปี ตํ ภเวตฺ

ตํไถว จ ส สํติษฺฐตฺตฺตฺร ชาเยต จามฺฤตชะ.

若謂有異者， 離彼應有今， 我住過去世， 而今我自生。

ถ้าคนในปัจจุบันเป็นคนอื่นแตกต่างจากคนในอดีตชาติ เขาอาจตัวขาดตัวเขาในอดีตชาติ และเขาจะดำรงตนเองอยู่อย่างนั้น ในกรณีเช่นนี้ ตัวเขาในอดีตชาติจะเกิดและเป็นอมตะ

27-(11)

ucchedaḥ karmaṇām nāsastathānyakṛtakarmaṇām

anyena paribhogaḥ syadevamādi prasajyate.

อุจฺเจทะ กรุมณํ นาสฺสุตถานุกฺกตกรุมณาม

อนฺเยน ปรีโกคะ สุยาเทสวมาที ปุรฺสชฺยเต.

如是則斷滅， 失於業果報， 彼作而此受， 有如是等過。

ถ้าเป็นเช่นกล่าวข้างต้น การขาดสูญ และการตัดขาดของการกระทำกรรมที่ทำไว้แล้วจะเกิดขึ้น ผลของการกระทำ (กรรม) ทั้งหลายที่ผู้หนึ่งทำไว้ จะมีผู้อื่นเป็นผู้รับผลของกรรมนั้นแทน ดังนี้เป็นต้น ก็จะได้ติดตามมา

27-(12)

nāpyabhūtvā samudbhūto doṣo hyatra prasajyate

kr̥tako va bhavedātmā sambhūto vapyahetukaḥ.

นาปฺยภฺวตฺวา สมฺภูโต โทษฺ หยตฺร ปุรฺสชฺยเต

กฺฤตโก วา ภเวทาตฺมา สํภูโต วาปฺยเหตุกะ.

先無而今有， 此中亦有過， 我則是作法， 亦為是無因。

(13)

evam dr̥stirāte yā nābhūmahamabhumaham

ubhayam nobhayam ceti naiṣā samupapadyate.

เอวํ ทฺฤษฺฐีรตีเต ยา นานฺภฺมหมฺภฺมหม

อภยํ โนภยํ เจติ ไนสา สมฺปฺพตฺยเต.

如過去世中， 有我無我見， 若共若不共， 是事皆不然。

ทรรศนะทีว่า “ฉันได้มีอยู่แล้วในอดีต ฉันไม่ได้มีอยู่แล้วในอดีต ฉันทั้งมีอยู่แล้วและไม่ได้มี ฉันมีอยู่แล้วก็ไม่ใช่ ไม่มีอยู่แล้วก็ไม่ใช่” จึงไม่ถูกต้อง

27-(14)

adhvanyanagate kim nu bhaviṣyāmīti darśanam

na bhaviṣyāmi cetyetadatītenādhvanā samam.

อถฺวณฺยนาคเต กิ นฺ ภวีสฺยามีตี ทฺรศนฺม

น ภวีสฺยามี เจตฺยเตตตีเตนาถฺวนา สมฺม.

我於未來世， 為作為不作？ 如是之見者， 皆同過去世。

ทรรศนะทีว่า “ฉันจะมี หรือฉันจะไม่มีในช่วงวันเวลาในอนาคต” ดังนี้ ให้นำไปเทียบกับทรรศนะทีว่าด้วยเวลาในอดีต

27-(15)

sa devaḥ sa manuṣyaścedevam bhavati śāśvatam

anutpannaśca devaḥ syājāyate na hi śāśvatam.

ส เทวะ ส มนุษยสฺเจเทวํ ภาวติ ศาสฺวตมฺ

อนฺตฺปนฺนสฺจ เทวะ สุยาชฺชายเต น หิ ศาสฺวตมฺ.

若天即是人， 則墮於常邊； 天則為無生， 常法不生故。

ถ้าเทพยดาเป็นเช่นเดียวกับมนุษย์ เมื่อเป็นเช่นนี้ เทพยดาจะเป็นภพภูมิที่เที่ยง และเทพยดาจะเป็นภพที่ไม่เกิดขึ้น เพราะว่า ภพที่เที่ยงจะไม่เกิดขึ้น

27-(16)

devāḍdanyo manuṣyaścedaśāśvatamato bhavet devāḍdanyo manuṣyaścetsamtatirnopapadyate.

เทวาทนุโย มนุษยสฺเจทศาสฺวตมโต ภาเวต

เทวาทนุโย มนุษยสฺเจตฺสํตติรฺโนปปทยเต.

若天異於人， 是即為無常； 若天異人者， 是則無相續。

ถ้ามนุษย์แตกต่างจากเทพยดา เพราะเหตุนี้ มนุษย์ก็จะไม่เที่ยง ถ้ามนุษย์แตกต่างจากเทพยดา ความสืบต่อก็จะไม่เกิดขึ้น

27-(17)

divyo yadyekadeśaḥ syādekadeśaśca mānuṣaḥ

aśāśvatam śāśvatam ca bhavettacca na yujyate.

ทิวโย ยทฺยเอกเทศะ สุยาเทกเทศสฺจ มานุชชะ

อศาสฺวตํ ศาสฺวตํ จ ภาเวตตจฺจ น ยุชฺชยเต.

若半天半人， 則墮於二邊， 常及於無常， 是事則不然。

ถ้าส่วนหนึ่งเป็นทิพย์ (เทพยดา) และอีกส่วนหนึ่งเป็นมนุษย์ ส่วนผสมนั้นจะเป็นทั้งเที่ยงและไม่เที่ยงพร้อมกันไป และที่กล่าวมานั้น ย่อมเป็นไปได้

27-(18)

aśāśvatam śāśvatam ca prasiddhamubhayam yadi

siddhe na śāśvatam kāmam naivāśāśvatamityapi.

อศาสฺวตํ ศาสฺวตํ จ ปฺรสิทฺถมฺภายํ ยติ

สิทฺถเ น ศาสฺวตํ กามํ ไนวาศาสฺวตมิตฺยปิ.

若常及無常， 是二俱成者， 如是則應成， 非常非無常。

ถ้าทั้งสอง คือ ความเที่ยงและไม่เที่ยง ถูกพิสูจน์ให้เห็นความจริงแม้ที่ว่า ความเที่ยงก็ไม่ใช่ ความไม่เที่ยงก็ไม่ใช่ ก็จะถูกพิสูจน์ให้ปรากฏความจริงอย่างแน่นอน

สกฺกนฺธานาเมษ สํตานิ ยสมฺมาทุทํปารุจิชามิว

ปรวฺรุตเต ตสมฺมานนฺตทานนฺตวตฺตํ ๑ ยฺชฺยเต.

五陰常相續， 猶如燈火炎； 以是故世間， 不應邊無邊。

ความสืบต่อ (สันตติ) ของขันธ์ทั้งหลาย ย่อมสืบทอดไปในทำนองเดียวกันกับเปลวไฟของตะเกียง เพราะฉะนั้น ความคาดเดาถึงความสิ้นสุดและความไม่สิ้นสุด ย่อมไม่เหมาะสม

27-(23)

pūrvē yadi ca bhajyerannutpadyeranna capyami

skandhāḥ skandhan pratītyemānatha loko' ntavan bhavet.

ปุรุเว ยติ ๑ ภชฺเยรณฺนุตฺปทฺเยรณฺน จาปฺยมี

สกฺกนฺธาะ สกฺกนฺธานํ ปรตีตฺยเอมานถ โลโก' นฺตวานํ ภเวตฺ.

若先五陰壞， 不因是五陰， 更生後五陰， 世間則有邊。

ถ้าว่า ขันธ์ทั้งหลายที่มาก่อน ถูกทำลายไป และขันธ์ทั้งหลายเหล่านี้ ซึ่งอาศัยขันธ์ที่มาก่อนยังไม่เกิดขึ้น เมื่อเป็น เช่นนี้ โลกจะมีที่สิ้นสุด

27-(24)

pūrvē yadi na bhajyerannutpadyeranna capyamir

skandhaḥ skandhan pratītyemāmlloko' nanto bhavedatha.

ปุรุเว ยติ น ภชฺเยรณฺนุตฺปทฺเยรณฺน จาปฺยมี

สกฺกนฺธาะ สกฺกนฺธานํ ปรตีตฺยเอมํลโลโก' นนฺโต ภเวถ.

若先陰不壞， 亦不因是陰， 而生後五陰， 世間則無邊。

27-(25)

Antavanekadeśaścedekadeśastvanantavān

syādantavānanantaśca lokastacca na yujyate.

อนฺตวานเอกเทศศฺเจเทกเทศสฺตฺวานนฺตวานํ

สฺยาทนฺตวานนฺตศฺจ โลกสฺตจฺจ น ยฺจฺยเต.

若世半有邊， 世間半無邊； 是則亦有邊， 亦無邊不然。

ถ้าโลกส่วนหนึ่ง มีที่สิ้นสุด แต่โลกอีกส่วนหนึ่ง ไม่มีที่สิ้นสุด โลกที่มีที่สิ้นสุด และที่ไม่มีที่สิ้นสุด จะเกิดขึ้น แต่ ทรรศนะนี้ไม่ถูกต้อง

27-(26)

katham tāvadupādāturekadeśo vinañkṣyate

na nankṣyate caikadeśa evam caitanna yujyate.

กถิ ตาวทูปาทาทุเรกเทโส วินงฺกษฺยเต

น นงฺกษฺยเต ไจกเทโส เอวํ ใจตฺนุน ยฺชฺยเต.

彼受五陰者， 云何一分破？ 一分而不破， 是事則不然。

ส่วนหนึ่งของผู้มีอุปาทานถูกทำลาย แต่อีกส่วนหนึ่งไม่ถูกทำลายจะเป็นได้อย่างไร ? ทรรศนะนี้เป็นไปไม่ได้ เช่นเดียวกัน

27-(27)

upādānaikadeśāsca katham nāma vinañkṣyate

na nankṣyate caikadeśo naitadapyupapadyate.

อุปาทานในกเทศศฺจ กถิ นาม วินงฺกษฺยเต

น นงฺกษฺยเต ไจกเทโส ไนตทปฺยุปฺพทยเต.

受亦復如是， 云何一分破？ 一分而不破， 是事亦不然。

ส่วนหนึ่งของอุปาทานถูกทำลาย และอีกส่วนหนึ่งไม่ถูกทำลายได้อย่างไร? นี้ก็ยอมเป็นไปไม่ได้

27-(28)

antavaccāpyanantam ca prasiddhamubhayam yadi

siddhe naivāntavatkāmam naivānantavadityapi.

อนฺตวจฺจาปฺยนฺนตํ จ ปฺรสิทฺถมฺภยํ ยติ

สิทฺถ ไนวานฺตวตฺกามํ ไนวานฺตวติตฺยปิ.

若亦有無邊， 是二得成者， 非有非無邊， 是則亦應成。

ถ้าทรรศนะทั้งสองนี้ คือ สิ่งที่มีที่สิ้นสุด และสิ่งที่ไม่มีที่สิ้นสุดถูกพิสูจน์ว่ามีอยู่จริงแล้ว แม้ทรรศนะที่ว่า สิ่งที่มีที่สิ้นสุดก็ไม่ใช่ และสิ่งที่ไม่มีที่สิ้นสุดก็ไม่ใช่ จะถูกพิสูจน์ว่ามีอยู่จริงอย่างแน่นอน

27-(29)

athavā sarvabhāvānām śūnyatvācchāśvatadayaḥ

vakva kasya katamāḥ kasmātsambhaviṣyanti drṣṭayaḥ.

อถวา สรวภาวานำ สฺนฺยตฺววจฺจวตาทยะ

กฺว กสฺย กตมาะ กสมฺาตฺสํภวิชฺชยฺนฺติ ทฺฤชฺชฺยะ.

一切法空故， 世間常等見， 何處於何時， 誰起是諸見？

อีกประการหนึ่ง เพราะความเป็นสภาพสูญ (สูญตา) ของสรรพสิ่งทฤษฏี (ทิฏฐิ) ทั้งหลาย เช่น ความเชื่อว่า อัตตา (อาตมัน) เทียง เป็นต้น จะเกิดขึ้น ณ ที่ไหน ของใคร มีความเห็นก็อย่าง และเกิดขึ้นเพราะเหตุใด?

sarvadrstiprahāṇāya yaḥ saddharmamadeśayat

anukampā mupādāya tam namasyami gautamam.

สรุวทุษฏีปรุหานาย ยะ สทุธรมมเทศยตุ

อนุกมฺปามุปาทาย ตํ นมสฺยามิ เคาตมมฺ.

瞿曇大聖主， 憐愍說是法， 悉斷一切見， 我今稽首禮。

ข้าพเจ้า (อาจารย์นาคารชุน) ขอนอบน้อมพระสมณโคดม อรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้ทรงแสดงพระสัทธรรมเพื่อ
ถ่ายถอนทุษฏีทั้งปวง บรรดา มี ด้วยทรงมีพระมหากรุณาคุณแก่สรรพสัตว์

จบมูลมัธยมกการิกา